

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ОЛИЙ ВА ЎРТА

МАХСУС ТАЪЛИМ ВАЗИРЛИГИ

НАМАНГАН МУҲАНДИСЛИК-ПЕДАГОГИКА ИНСТИТУТИ

кўлёзма ҳукукида
УДК 334.722

НУРИДДИНОВ УЛУГБЕК ШИКИРЛАЕВИЧ

Иқтисодиёт тармоқларига инвестициялар жалб
қилиш ва уни бошқариш (Наманган вилояти мисолида)

5A230201 “МЕНЕЖМЕНТ” (ИШЛАБ ЧИҚАРИШ)

Мутахассислиги бўйича магистр
академик даражасини олиш учун ёзилган

ДИССЕРТАЦИЯ

Илмий раҳбар:

и.ф.н., доц. Р.О. Исматов

Наманган-2013

МУНДАРИЖА

	КИРИШ.....	3
I-БОБ	ИҚТИСОДИЁТНИ МОДЕРНИЗАЦИЯЛАШ ЖАРАЁНИДА ИҚТИСОДИЁТ ТАРМОҚЛАРИГА ИНВЕСТИЦИЯЛАРНИ ЖАЛБ ҚИЛИШНИНГ НАЗАРИЙ АСОСЛАРИ.....	9
1.1.	Инвестиция тушунчаси ва унинг таснифланиши.....	9
1.2.	Жахон иқтисодиётининг глобаллашувида хорижий инвестицияларнинг ўрни.....	19
1.3.	Иқтисодиётни модернизациялаш ва унинг тармоқларини ривожлантиришда хорижий инвестицияларнинг ўрни	23
	I-БОБ бўйича хулоса	32
II-БОБ	НАМАНГАН ВИЛОЯТИ ИҚТИСОДИЁТИ ТАРМОҚЛАРИДА АМАЛГА ОШИРИЛАЁТГАН ТАРКИБИЙ ЎЗГАРИШЛАР ТАХЛИЛИ.....	34
2.1.	Наманган вилоятида иқтисодий ислохотларни бориши ва ижтимоий-иқтисодий ривожланишнинг асосий кўрсаткичлари тахлили	38
2.2.	Наманган вилояти иқтисодиёти тармоқларига инвестициялар жалб қилиш ва уларни ривожланиши.....	36
2.3.	Наманган вилояти иқтисодиётининг барқарор ўсишини таъминлаш ва таркибий ўзгаришларни амалга ошириш йуналишлари	47
	II-БОБ бўйича хулоса	57
III-БОБ	ИҚТИСОДИЁТНИ МОДЕРНИЗАЦИЯЛАШ ЖАРАЁНИДА ИҚТИСОДИЁТ ТАРМОҚЛАРИГА ИНВЕСТИЦИЯЛАР ЖАЛБ ҚИЛИШ ВА УЛАРНИ САМАРАДОРЛИГИНИ ОШИРИШ ЙЎНАЛИШЛАРИ.....	60
3.1.	Иқтисодиётни модернизациялаш шароитида инвестицияларни иқтисодиёт тармоқларига жалб қилиш муаммолари	60
3.2.	Хорижий инвестицияларни жалб қилишнинг замонавий усуллари жорий қилиш	65
3.3.	Хорижий инвестицияларни жалб этишга ҳудудий жиҳатдан ёндашув.....	69
	III-БОБ бўйича хулоса	74
	ХУЛОСА ВА ТАКЛИФЛАР.....	76
	Фойдаланилган адабиётлар.....	82
	ИЛОВАЛАР.....	90

АННОТАЦИЯ

Нуриддинов Улуғбек Шикирлаевичнинг “Иқтисодиёт тармоқларига инвестициялар жалб қилиш ва уни бошқариш” мавзусидаги диссертацияда иқтисодиёт тармоқларига инвестицияларни жалб этиш мазмуни, моҳияти ҳамда йўналишлари батафсил ёритилган. Магистрлик диссертацияси кириш, 3 та боб, хулоса ва таклифлар, фойдаланилган адабиётлар рўйхатидан ташкил топган.

Магистрлик диссертациясининг кириш қисмида танланган мавзунинг долзарблиги, муаммонинг ўрганилганлик даражаси, тадқиқотнинг мақсад ва вазифалари, тадқиқот объекти ва предмети, тадқиқот ишининг назарий ва услубий асоси, унинг амалий аҳамияти, ишнинг синовдан ўтиши ва таркиби ёритилган.

Магистрлик диссертациясининг биринчи боби “Иқтисодиётни модернизациялаш жараёнида иқтисодиёт тармоқларига жалб қилишнинг назарий асослари” деб номланиб унда Инвестиция тушунчаси ва унинг таснифланиши, жаҳон иқтисодиётининг глобаллашувида хорижий инвестициялар, иқтисодиётни модернизациялаш ва унинг тармоқларини ривожлантиришда хорижий инвестицияларнинг ўрни назарий жиҳатдаё ўрганилган.

Иккинчи боби “Наманган вилояти иқтисодиёти тармоқларида амалга оширилаётган таркибий ўзгаришлар таҳлили” деб номланиб унда Наманган вилоятида иқтисодий ислохотларни бориши ва ижтимоий-иқтисодий ривожланишнинг асосий кўрсаткичлари таҳлил қилинган, Наманган вилояти иқтисодиёти тармоқларига инвестициялар жалб қилиш ва уларни ривожланиши ўрганилган, Наманган вилояти иқтисодиётининг барқарор ўсишини таъминлаш ва таркибий ўзгаришларни амалга ошириш йўналишлари бўйича таклиф ва тавсиялар берилган.

Учинчи боби “Иқтисодиётни модернизациялаш жараёнида иқтисодиёт тармоқларига инвестициялар жалб қилиш ва уларни самарадорлигини ошириш йўналишлари”га бағишланган бўлиб, унда Иқтисодиётни модернизациялаш шароитида инвестицияларни иқтисодиёт тармоқларига жалб қилиш муаммолари, уларни бартараф қилиш бўйича йўллари, хорижий инвестицияларни жалб қилишнинг замонавий усуллари жорий этишга ҳудудий жиҳатдан ёндашув бўйича таклифлар берилган.

КИРИШ

Диссертация мавзусининг асосланиши ва унинг долзарблиги.

Республикамиз иқтисодиёти тармоқларини модернизация қилиш, техник ва технологик қайта жиҳозлаш ҳамда замонавий, юксак технологияларга асосланган янги ишлаб чиқаришни ташкил этишни тезлаштириш борасида Ўзбекистоннинг ўзига хос тараққиёт йўлини ўзида мужассам этган Ўзбек моделининг энг муҳим тамойилларидан бири бўлган давлатнинг бош ислохотчи тўғрисидаги принципдан келиб чиқиб, давлат томонидан оқилона, фаол инвестиция сиёсати олиб борилмоқда. Буни ўзлаштирилган капитал кўйилмалар миқдоридан ҳам билиб олиш мумкин.

“Ўтган йилда иқтисодиётимизга 11 миллиард 700 миллион доллар миқдорида хорижий инвестициялар жалб этилди ёки бу борадаги кўрсаткич 2011 йилга нисбатан 14 фоизга ўсди. Жами инвестицияларнинг қарийб 22 фоиздан ёки 2 миллиард 500 миллион доллардан ортиғини хорижий инвестициялар ташкил этди, уларнинг 79 фоиздпн кўпроғи тўғридан-тўғри хорижий инвестициялардир.”¹

Иқтисодиётимизга киритилаётган инвестицияларнинг йилдан-йилга ўсиб боришида юртимиздаги мавжуд инвестицион шароит ва қулай инвестиция муҳити алоҳида аҳамият касб этаётганини таъкидлаш жоиз.

“Мамлакатимиз иқтисодиётида амалга оширилаётган таркибий ўзгаришлар алоҳида эътиборга лойиқдир....фақат хомашё етиштиришга йўналтирилган, пахта яккаҳокимлиги ҳалокатли даражада авжига чиққан, ишлаб чиқариш ва социал инфратузилмаси ўта қолоқ, аҳоли жон бошига истеъмол кўрсаткичи энг паст бўлган иқтисодиёт мерос бўлиб қолган эди. Шунини эътиборга оладиган бўлсак, иқтисодиётимизда таркибий ўзгаришларни амалга ошириш вазифасини ҳал этиш қанчалик муҳим

¹ “Бош мақсадимиз – кенг қўламли ислохотлар ва модернизация йўлини қатъият билан давом эттириш”. Ўзбекистон Республикаси Президенти Ислам Каримовнинг 2012 йил мамлакатимизни ижтимоий-иқтисодий ривожлантириш якунлари ҳамда 2013 йилга мўлжалланган иқтисодий дастурнинг энг муҳим устувор йўналишларига бағишланган Вазирлар Маҳкамасининг мажлисидаги маърузаси. // Халқ сўзи. 2013 йил 19- январ.

стратегик аҳамиятга эга экани ҳақида ортиқча гапиришга бугун зарурат йўқ, деб ўйлайман.”².

Иқтисодиётни модернизациялаш жараёнида миллий иқтисодиётни барқарор ривожланишини таъминлашда инвестициялардан самарали фойдаланиш, иқтисодий сиёсатнинг асосий концептуал йўналишларидан бири ҳисобланади. Ҳозирги кунда республика иқтисодиётига инвестицияларни жалб қилиш механизмини ривожлантириш зарурияти давр талаб бўлиб, шу билан бир қаторда ташқи ва ички ресурслардан самарали фойдаланиш долзарблигича қолмоқда.

Мамлакат иқтисодиётини юксалтириш, замонавий техника ва технологиялар билан жиҳозланган янги корхоналарни барпо этиш ва реконструкция қилиш учун инвестицияларни жумладан хорижий инвестицияларни жалб қилиш нечоғлик катта ҳал қилувчи аҳамиятга эга. Бу авваламбор, аҳоли бандлиги, унинг иш ҳақи ва даромадларини ошириш каби энг муҳим ижтимоий муаммоларни ечиш имкониятини беради. Шу боисдан ҳам мамлакатимизга хорижий инвестициялар жалб этаётган корхоналарни иқтисодий рағбатлантириш ва уларга зарурий шароитларни яратиб бериш ўта муҳим масалалардан бири ҳисобланади.

Хорижий инвестицияларни жалб этмай, айниқса, етакчи тармоқларда чет эл инвестициялари иштирокини кенгайтирмай туриб, иқтисодиётда таркибий ўзгаришларни амалга ошириш ва модернизациялаш, корхоналарни замонавий техника билан қайта жиҳозлаш ҳамда рақобатбардош маҳсулот ишлаб чиқаришни йўлга қўйиш мумкин эмас. Мамлакат иқтисодиётига хорижий инвестицияларни жалб этилиши унинг иқтисодий имкониятларининг кенгайишини тезлаштириб, барча соҳаларда ички имкониятлар ва резервларни ишга солиш, янги техника ва технологияни, экспортбоп товарларни ўзлаштиришга, уларни ишлаб чиқаришни йўлга

² “Барча режа ва дастурларимиз ватамиз тараққиётини юксалтириш, халқимиз фаровонлигини оширишга хизмат қилади”. Президент ислом Каримовнинг 2010 йилда мамлакатимизни ижтимоий-иқтисодий ривожлантириш яқунлари ва 2011 йилга мўлжалланган энг муҳим устувор йўналишларга бағишланган Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг мажлисидаги маърузаси // Халқ сўзи, 2011 йил, 22 январ.

қўйиш орқали давлатимиз иқтисодий қудратини таъминлашда долзарб аҳамият касб этади.

Мавзунинг ўрганилганлик даражаси. Инвестициялар, инвестиция лойиҳаларини баҳолаш, таҳлил қилиш, уларнинг бошқариш, инвестиция қарорларини қабул қилиш масалалари чет эллик олимлардан: Брикхмен Ю., Бейли Ж., Лоренс Ж., Жонк М.Д., Зель А., Конвей Р., Майерс С, Мертенс А.В., Мауер, Норкотт Д., Вильям Д. Нордхаус, Петер Штольте, Роуз Питер С., Розенберг Ж.М., Холт Роберт Н., Сигел Сорос Ж., Френсис Ф.Фис, Жозеф И. Финнерти, Хавранек П.М., Шарп У. ва бошқаларнинг асарларида тадқиқ этилган.

Шунингдек, инвестицияларни жалб қилиш, молиялаштириш масалалари россиялик иқтисодчилардан Бочаров В.В, Волков И.М., Золотогоров В.Т., Идрисов А.Б., Картишев С.В., Ковалев В.В., Коссов В.В., Лившиц В.Н., Липсиц И.В., Миловидов В.В., Морозов Д.С., Павлов И.Т., Постников А.В., Сидельников Л.Б., Смирнов А.Л., Турбина Т.Е., Тумусов Ф.С., Черкасов В.Е. каби олимлар томонидан ўрганилган.

Инвестициялаш, хорижий инвестицияларни жалб қилиш масалалари Ўзбекистон Республикаси Президенти И.А.Каримов асарларида, шунингдек, М.С.Ангелиди, Ф.У.Додиев, Н.Г.Каримов, С.А.Нуриддинов, Х.А.Омонов, М.Ф.Очилов, О.Ш.Собиров, Д.Ғ.Ғозибеков, К.Б.Хошимов ва бошқаларнинг илмий ишларида қўрилган.

Тадқиқотнинг мақсад ва вазифалари: **Ишнинг мақсади ва вазифалари:** Магистрлик диссертациясининг асосий мақсади Наманган вилояти иқтисодиёти тармоқларини модернизациялаш жараёнларига инвестициялар жалб қилиш, техник янгилаш учун хорижий инвестицияларни жалб қилиш, инвестиция лойиҳаларини бошқариш, уларни иқтисодий самарадорлигини ошириш йўлларини ўрганишдан иборатдир.

Қўйилган мақсадга эришиш учун Магистрлик диссертациясида қуйидаги вазифалар белгилаб олинди:

- Инвестиция тушунчаси ва унинг таснифланишини ўрганиш;

- Жахон иқтисодиётининг глобаллашувида хорижий инвестицияларнинг ўрнини кўриб чиқиш;

- Иқтисодиётни модернизациялаш ва техникавий қайта қуроллантиришда хорижий инвестицияларнинг ўрнини белгилаш;

- Наманган вилоятида иқтисодий ислохотларни бориши ва ижтимоий-иқтисодий ривожланишнинг асосий кўрсаткичларини таҳлил қилиш;

- Наманган вилояти иқтисодиёти тармоқларига инвестициялар жалб қилиш ва уларни ривожланишини баҳолаш;

- Наманган вилояти иқтисодиётининг барқарор ўсишини таъминлаш ва таркибий ўзгаришларни амалга ошириш йўналишларини аниқлаш;

- Иқтисодиётни модернизациялаш шароитида инвестицияларни иқтисодиёт тармоқларига жалб қилиш муаммоларини таҳлил қилиш;

- Иқтисодиёт тармоқларига хорижий инвестицияларни жалб қилишнинг замонавий усулларини жорий қилиш бўйича таклиф ва тавсиялар ишлаб чиқиш.

Тадқиқот объекти сифатида Наманган вилояти иқтисодиёти тармоқлари танланди.

Тадқиқот предмети Иқтисодиётни модернизация қилиш жараёнида Наманган вилояти иқтисодиёти тармоқларида шаклланган иқтисодий муносабатлар, шу жумладан, минтақа иқтисодиёти таркибида ишлаб чиқариш соҳаларининг бошқа секторлар билан алоқадорлиги ҳамда вилоят иқтисодиёти тармоқларига инвестициялар жалб қилишни ташкил этиш ва бошқариш масалалар мажмуи тадқиқот предмети сифатида белгиланди.

Тадқиқотнинг услубиёти ва услублари: Ўзбекистонда мамлакатни модернизациялаш ва иқтисодиётни эркинлаштириш билан боғлиқ қонун ва қонун ости ҳужжатлари, мамлакат Президенти Ислон Каримов томонидан ишлаб чиқилган Ўзбекистонда иқтисодий ислохотларни амалга ошириш тамойиллари, давлат сиёсатининг устивор йўналишлари ҳамда мамлакатимиз ва хорижлик олимларнинг иқтисодиёт тармоқларига инвестицияларни жалб

қилиш ва уларни ривожлантириш билан боғлиқ илмий-тадқиқот ишларида илгари сурган ғоялари ташкил этади.

Магистрлик диссертациясини тайёрлаш жараёнида иқтисодий таҳлил ва синтез, диалектик, илмий абстракция, қиёслаш, статистик, монографик, баҳолаш усуллардан кенг фойдаланилди.

Тадқиқот натижаларининг илмий жихатдан янгилик даражаси.

Иқтисодиётни модернизациялаш жараёнида инвестиция тушунчаси ва унинг таснифланишини ўрганилган, Ўзбекистон иқтисодиётига хорижий инвестицияларни жалб этиш ҳолати ва таркибини кўриб чиқилган, иқтисодиётни модернизациялаш ва техникавий қайта қуроллантиришда хорижий инвестицияларнинг ўрни очиқ берилган, Наманган вилоятида иқтисодий ислохотларни бориши ва ижтимоий-иқтисодий ривожланишнинг асосий кўрсаткичлари таҳлил қилинган, иқтисодиётни модернизациялаш шароитида инвестицияларни иқтисодиёт тармоқларига жалб қилиш муаммолари аниқланган, Наманган вилояти иқтисодиётининг барқарор ўсишини таъминлаш ва таркибий ўзгаришларни амалга ошириш жараёнларига инвестицияларни жалб қилиш ва улар самарадорлигини ошириш йўналишлари бўйича таклиф ва тавсиялар ишлаб чиқилган.

Тадқиқот натижаларининг амалий аҳамияти ва тадбиқи: Магистрлик диссертациясининг асосий хулоса ва таклифлари бутун бир мажмуани ташкил этиб, ундан Олий ўқув юртларида “Хорижий инвестициялар”, “Инвестицион лойиҳаларни молиялаштириш” каби фанларни ўқитиш жараёнларида, Наманган вилояти иқтисодиёти тармоқларига инвестицияларни жалб қилиш ва уни самарадололигини баҳолашда, корхоналарни инвестицион фаолиятини бошқаришда ва турли мулкчилик шаклидаги хўжалик юритувчи субъектлар фаолиятларини модернизациялашда фойдаланиш мумкин.

Иш тузилиши ва таркиби: Магистрлик диссертацияси кириш, 3 та боб, хулоса ва таклифлар, фойдаланилган адабиётлар рўйхатидан ташкил топган.

Магистрлик диссертациясининг кириш қисмида танланган мавзунинг долзарблиги, муаммонинг ўрганилганлик даражаси, тадқиқотнинг мақсад ва

вазифалари, тадқиқот объекти ва предмети, тадқиқот ишининг назарий ва услубий асоси, унинг амалий аҳамияти, ишнинг синовдан ўтиши ва таркиби ёритилган.

Магистрлик диссертациясининг биринчи боби “Иқтисодиётни модернизациялаш жараёнида иқтисодиёт тармоқларига жалб қилишнинг назарий асослари” деб номланиб унда Инвестиция тушунчаси ва унинг таснифланиши, жаҳон иқтисодиётининг глобаллашувида хорижий инвестициялар, иқтисодиётни модернизациялаш ва унинг тармоқларини ривожлантиришда хорижий инвестицияларнинг ўрни назарий жиҳатдаёрганилган.

Иккинчи боби “Наманган вилояти иқтисодиёти тармоқларида амалга оширилаётган таркибий ўзгаришлар таҳлили” деб номланиб унда Наманган вилоятида иқтисодий ислохотларни бориши ва ижтимоий-иқтисодий ривожланишнинг асосий кўрсаткичлари таҳлил қилинган, Наманган вилояти иқтисодиёти тармоқларига инвестициялар жалб қилиш ва уларни ривожланиши ёрганилган, Наманган вилояти иқтисодиётининг барқарор ўсишини таъминлаш ва таркибий ўзгаришларни амалга ошириш йўналишлари бўйича таклиф ва тавсиялар берилган.

Учинчи боби “Иқтисодиётни модернизациялаш жараёнида иқтисодиёт тармоқларига инвестициялар жалб қилиш ва уларни самарадорлигини ошириш йўналишлари”га бағишланган бўлиб, унда Иқтисодиётни модернизациялаш шароитида инвестицияларни иқтисодиёт тармоқларига жалб қилиш муаммолари, уларни бартараф қилиш бўйича йўллари, хорижий инвестицияларни жалб қилишнинг замонавий усуллари жорий этишга ҳудудий жиҳатдан ёндашув бўйича таклифлар берилган.

I-БОБ. ИҚТИСОДИЁТНИ МОДЕРНИЗАЦИЯЛАШ ЖАРАЁНИДА ИҚТИСОДИЁТ ТАРМОҚЛАРИГА ИНВЕСТИЦИЯЛАРНИ ЖАЛБ ҚИЛИШНИНГ НАЗАРИЙ АСОСЛАРИ

1.1 Инвестиция тушунчаси ва унинг таснифланиши

Инвестициялар деганда барча турдаги миллий ва интеллектуал бойликлар тушунилиб, улар тадбиркорлик фаолияти объектларига йўналтирилиб даромад келтириши ёки бирор-бир ижобий самарага эришиши зарур.

Ўзбекистон Республикасида инвестиция хусусида қонуний ҳужжатлар 1991 йилдан бошлаб қабул қилинган бўлиб, улар ўтган вақт ичида анча такомиллаштирилди. Ўзбекистон Республикасининг “Инвестиция тўғрисида”ги қонунида кўрсатилишича, “инвестиция бу - иқтисодий самара (фойда, даромад) олиш ёки ижобий ижтимоий натижага эришиш учун сарфланадиган пул маблағлари, банкларга қўйилган омонатлар, пайлар, қимматли қоғозлар (акция, облигациялар), технологиялар, машиналар асбоб-ускуналар, лицензиялар ва самара берадиган бошқа ҳар қандай бойликлардир”³. Бу иқтисодий таъриф инвестициянинг бозор иқтисодиёти шароитига мос келишини тўлалигича тасдиқлайди. Жумладан, унда, биринчидан, инвестициянинг ўзига ва инвестиция фаолиятининг объектларига кенг таъриф берилган. Иккинчидан, инвестициянинг бевосита иқтисодий ва ижтимоий самара олишга муқаррар боғлиқлиги таъкидлаб ўтилган. Демак, инвестицияга бозор муносабатларидан келиб чиқиб берилган таърифнинг ўзидаёқ инвестиция жараённинг ҳажми, асосий босқичлари, яъни жамғармалар (ресурслар), қўйилма маблағлар (сарф-харажатлар), самара (даромад, фойда) аниқ ва равшан кўрсатиб ўтилган. Худди шу каби ёндашув инвестиция фаолиятнинг бозор муносабатларига ўтиши учун замин яратади, бу эса, молиявий моддий ва ақлий бойликларни қайта тақсимлашнинг

³ Ўзбекистон Республикасининг «Чет эл инвестициялари тўғрисида»ги Қонуни, 30.04.1998 й.

вертикал ва горизонтал усулларида бир хилда фойдаланишни таъминлаб беради.

“Инвестиция” атамаси лотин тилидаги “invest” сўзидан келиб чиққан бўлиб “қўйиш”, “маблағни сафарбар этиш”, “капитал қўйилмаси” маъносини беради. Кенг маънода инвестиция маблағни қўпайтириб ва қайтариб олиш мақсадида капитални сафарбар этишни билдиради. Кўпгина ҳолларда “инвестиция” тушунчаси иқтисодий ва бошқа фаолият объектларига киритиладиган моддий ва номоддий неъматлар ҳамда уларга доир ҳуқуқлар тарзида таърифланади. Инвестиция дейилганда барча турдаги миллий ва интеллектуал бойликлар тушунилиб, улар тадбиркорлик фаолияти объектларига йўналтирилиб даромад келтириши ёки бирор-бир ижобий самарага эришиши зарур. Инвестиция киритишдан асосий мақсад даромад олиш ва ижобий ижтимоий самарага эришишдир.

Инвестиция киритишда, аввало:

- инвестиция фаолияти субъектларининг мустақиллиги ва ташаббускорлигининг таъминланиши;

- киритилаётган моддий неъматларга инвестиция мақомини бериш (фуқароларнинг ўзларининг эҳтиёжларини қондириш учун сотиб олган буюмлари инвестиция бўла олмайди);

- қонун билан белгиланган инвестиция фаолиятини амалга ошириш имконияти яратилиши зарур бўлиб ҳисобланади.

Инвестиция тушунчасига янги капитални барпо этиш учун сарфланган харажат сифатида ҳам таъриф бериш ўринли. Инвестициялар – бу янги корхоналар қурилишига, машина ва асбоб-ускуналар сотиб олишга, яъни янги капитални барпо этишга кетган харажатлардир.

Инвестиция тушунчасининг мазмунини тўлиқ очиб бериш учун унга берилган таърифларни келтириш жоиз. Инвестициялар – бу ҳали маҳсулот қўринишига келтирилмаган, лекин ишлаб чиқариш воситаларига қўйилган капиталдир. Ўзининг молиявий шаклига кўра, улар фойда олиш мақсадида хўжалик фаолиятига қўйилган активлар ҳисобланса, иқтисодий хусусиятига

кўра, у янги корхоналар куришга, узоқ муддатли хизмат кўрсатувчи машина ва асбоб ускуналарга ҳамда шу билан боғлиқ бўлган айланма капиталнинг ўзгаришига кетган харажатлардир.

Инвестициялар хусусий сектор ва давлат томонидан мамлакат ичкарисиди ва унинг ташқарисиди турли ишлаб чиқаришларга ва қимматли қоғозларга (масалан, акциялар, облигациялар) қўйилиши мумкин. Инвестицияга кетган харажатнинг миқдори икки омилга боғлиқ: биринчиси – соф фойданинг кутилаётган меъёри, қайсики уни тадбиркорлар инвестицияга кетган харажатларидан олишни мўлжаллайди; иккинчиси – фоиз ставкаси. Агарда, кутилаётган фойда меъёри фоиз ставкасидан юқори бўлса, инвестициялаш фойдали ва аксинча, фоиз ставкаси кутилаётган фойда меъёридан юқори бўлмаса, инвестициялаш фойдали бўлмай қолади.

Инвестициялар капитал қўйилмалар шаклида ҳам амалга оширилади, ҳамда ўзидаги янги қурилишларга, кенгайтиришга, реконструкцияга ва фаолият кўрсатаётган корхоналарни техник қайта жиҳозлашга, ускуналар, инвентарлар, лойиҳавий маҳсулотлар сотиб олишга сарф-харажатларни мужассамлаштиради. Иқтисодий фанлар ва амалиёт «инвестиция» ва «капитал қўйилма» терминларини бир хил тушунча эмаслигини, яъни синоним сўзлар эмаслигини таъкидлайди. Инвестициялар капитал қўйилмага нисбатан кенг мазмунли, қамровли тушунчадир. ғарб адабиётларида инвестициялар борасида сўз юритилганда асосий эътибор фонд бозорига қаратилади, чунки ривожланган мамлакатларда инвестициялар асосан қимматли қоғозлар ёрдамида амалга оширилади. У. Шарп инвестицияларга қўйидагича таъриф беради: «Реал инвестициялар асосан моддий активларга (ер, ускуналар, заводлар) қилинган инвестициялардир. Молиявий инвестициялар бу қоғозда битилган шартномалардир. Буларга оддий акциялар ва облигациялар киради. Ривожланаётган иқтисодиётда инвестицияларнинг асосий қисми реал инвестицияларга тегишлидир. Ривожланган иқтисодиётда эса инвестицияларнинг асосий қисми молиявий инвестициялаш институтларининг кенг миқёсида ривожланиши реал

инвестицияларнинг ўсишига сабабчи бўлади. Инвестицияларнинг бу икки шакли бир-бири билан рақобатлашувчи эмас, балки бир-бирини тўлдирувчидир».⁴ Инвестиция тушунчаси ягона ва тўлиқ тушунча беришлик учун анчагина кенг бўлиб ҳисобланади. Иқтисодий фаннинг турли қисмларида ва амалий фаолиятнинг турли соҳаларида инвестиция мазмуни ўзининг хусусиятларига эга. Макроиктисодиётда инвестициялар ишлаб чиқаришда янги воситаларга, турар-жойларга инвестициялар ва моддий захираларининг ўсишига қилинадиган харажатлардан ташкил топадиган ялпи харажатларнинг бир қисми ҳисобланади. Инвестициялар – бу жорий даврда истеъмол қилинмаган ва иқтисодиётда капитал ўсишини таъминловчи ЯИМ нинг бир қисмидир.

Охирги йиллар давомида бозор ислохотларининг зафарли юриши натижасида “инвестициялар” атамаси кенг қўлланиладиган тушунчалардан бири бўлиб қолди.

Ҳар тарафлама асосланган, пухта ўйланган инвестиция қарорларини инвестицияларни молиялаштиришнинг ишончли манбалари билан чамбарчас боғлиқликда қабул қилиш зарурлигини ва чет эл капиталини жалб қилишнинг кенгайиб бораётганлигини ҳисобга оладиган бўлсак, ҳозирги замон молия назарияси нуқтаи назаридан инвестицияларнинг иқтисодий мазмуни ва моҳиятини очиб бериш, уларнинг энг муҳим сифат тафсифларини аниқлаш ғоят долзарб масала ҳисобланади. Инвестицияларга аниқ ва равшан таъриф бериш ҳамда уларнинг мулкӣ шакллари, капитал кўйилмалар, капитал, кредит тушунчаларининг фарқларини очиб бериш зарурияти пайдо бўлди. Замонавий молия назарияси масалалари Ж. Фон. Нейман, О. Моргенштерн, Г. Марковиц, Ж. Тобин, В. Шарп, Ф. Модильяни, М. Миллер ва бошқаларнинг асарларида ривожлантирилган. Молия бозорларининг фаолияти қонуниятлари ва қимматли қоғозларни баҳолаш тўғрисидаги фан сифатида шаклланган бу назария соф келтирилган қийматнинг фундаментал концепциялари, ўзоқ муддатли активларни

⁴ Шарп У., Александер Г., Бейли Дж. Инвестиции: Пер. с англ. - М.: ИНФРА- М, 1997. – 1 бет

баҳолаш моделлари, капиталларнинг самарали бозорлари, бойликларнинг жамланиб бориши ва қийматнинг сақланиш қонуни, опционлар назарияси ва моҳиятини аниқ очиб бериш учун пул оқимларининг замонавий ва бўлажак қийматларидан келиб чиққан ҳолда таҳлил олиб бориш мақсадга мувофиқдир. Ҳозирги даврда «инвестициялар» тушунчаси аксарият ҳолларда кенг маънода ишлатилмоқда. Иқтисод фанларининг турли тармоқларида, амалий фаолиятнинг турли йўналишларида инвестициялашнинг мақсадлари, ҳаракатлар йўналиши, соҳалар хусусиятлари, сафарбар этилиш объектлари, ҳаракат йўналишларидан келиб чиқиб ва аҳамиятига қараб «инвестициялар» тушунчаси ўзига хос маънода ишлатилади. Молия нуқтаи назаридан уларнинг мазмун ва моҳиятини аниқ белгилаш муҳим вазифа ҳисобланади. Фақат капитални йўқотиш rischi мавжуд бўлган пул шаклидаги инвестициялар янги активларни вужудга келтиради. Инвестицияларнинг мулкӣ шаклидаги моддий ва номоддий неъматлар ва уларга бўлган ҳуқуқларни иқтисодӣ ва бошқа фаолиятларга жалб этиш эса, бизнинг фикримизча, ишлаб чиқариш ва ноишлаб чиқариш соҳаларида, инвестициялар эвазига барпо этилган активларни ишлатишдан далолат беради. Молия назариясига кўра, инвестициялар бўлажак натижаларни қўлга киритиш мақсадида, моҳиятан ҳозирги харажатларни билдиради. Бизнингча, инвестициялар ноаниқлик эҳтимоли бўлган ва келгусида кутилаётган қийматга капиталнинг аниқ бугунги қийматини алмаштиришдан иборатдир.⁵ Бунинг далили сифатида инвестицияларнинг сафарбар этилишида уларнинг онгли равишда аниқ ва ноаниқ бўлган riskлар билан боғланишини келтириш мумкин.

Ўзбекистон Республикасининг «Чет эл инвестициялари тўғрисида» ги қонунида Ўзбекистон Республикаси ҳудудида чет эллик инвесторлар томонидан қонун ҳужжатларига зид бўлмаган тадбиркорлик ва бошқа фаолият турлари объектларига аксарият фойда (даромад) олиш мақсадларида киритиладиган моддий ва номоддий неъматлар ҳамда уларга доир ҳуқуқларнинг жами турлари, шу жумладан, интеллектуал мулкка бўлган

⁵ Д.Ғ.Ғозибеков Инвестицияларни молиялаштириш масалалари. Т.: Молия 2003 й.

ҳуқуқлар, шунингдек чет эл инвестицияларидан олинадиган ҳар қандай даромад чет эл инвестициялари ҳисобланади.

Бу ўринда шуни таъкидлаш жоизки, инвестицияларнинг ҳаракатидан келиб чиқиб замон ва маконнинг алмаштирилиши ва ўзга иқтисодиётга кириб бориши намоён бўлади. Инвестицияларнинг турли шаклларда ўзга иқтисодиётларга кириб бориши янгидан инвестиция фаолиятини йўлга қўйишда, уларнинг тури ва шаклларида катъи назар, янгитдан сафарбар этилишини ва боғланишини билдиради. Миллий иқтисодиёт четдан қўйилма сифатида чет эл капиталини унинг турли шаклларида (пул, товар, мулкӣ ҳуқуқ, интеллектуал мулк ва бошқалар) қабул қилиши мумкин.

Инвестициялар турли шаклларда амалга оширилади ва уларни таҳлил қилиш, режалаштириш учун алоҳида хусусиятларидан келиб чиққан ҳолда гуруҳлаштирилади.

Биринчидан, қўйилиш объектига қараб инвестициялар реал ва молиявий шаклларга ажратилади.

Реал инвестициялар (капитал қўйилмалар) – пул маблағларини корхонанинг моддий ва номоддий активларига сарфланишидан иборат.

Моддий инвестициялар асосий капиталнинг элементларини сотиб олиш билан боғлиқ бўлиб, кўпчилик ҳолларда инвестицион лойиҳалар доирасида амалга оширилади. Шунинг учун шахсий маблағлар билан бирга қарзга олинган маблағлар ҳам фойдаланилиши мумкин. Қарзга маблағ олинган ҳолда инвестор ролини аниқ лойиҳаларга кредит маблағлари ажратаётган банк бажаради. Номоддий инвестициялар номоддий бойликлар яратилаётганда амалга оширилиб, кадрларни тайёрлаш ва қайта тайёрлашга, илмий-тадқиқот ва тажриба-конструкторлик ишларини амалга ошириш, янги маҳсулотларнинг намуналарини яратишга сарфларни мужассамлаштиради.

Фан-техника тараққиётини тезлашуви билан интеллектуал салоҳият ишлаб чиқаришни энг кучли омилига айланди, унинг жиддий унсури бўлиб қолди. XX аср бошларида фан ишлаб чиқариш кучларини ривожлантириш учун сарфланадиган қўйилмалар ошиб борди. Шунинг учун ҳам жаҳонда

реал инвестициялар таркибида илмий изланишлар, фан, таълим, кадрлар тайёрлаш учун сарфланадиган харажатлар ўсиб бормоқда. Масалан, АҚШ, Япония ва бошқа ривожланган мамлакатларда фан ва илмий изланишга сарфланадиган қўйилмалар ўсиш суръатлари асосий фондларга сарфланадиган инвестициялардан устундир. Жаҳон бозорига кириб бориш, кенг қўламда маркетингни ривожлантириш, батафсил ахборотга эга бўлиш, юқори даражадаги компьютер тизимларини ташкил этишни, юқори малакали, рақобатбардош кадрлар тайёрлаш ва мазкўр соҳада дунёдаги ривожланган давлатлар даражасига эришишни талаб этади. Шунинг учун ҳам жадал суръатлар билан ривожланиш реал инвестициялар таркибида фан, техника, таълим, кадрларни қайта тайёрлаш учун сарфланадиган инвестициялар асосий ўринлардан бирини эгаллаши зарур.

Асосий фондларга сарфланган реал инвестициялар мақсади, сарфланиш йўналишлари ва бошқа кўрсаткичларга кўра ҳудудлараро, тармоқлараро, технологик, қайта ишлаб чиқариш таркибларига эга. Асосий фондларга сарфланган инвестицияларни, уларнинг актив (машиналар, асбоб-ускуналар) ва пассив (бино, иншоотлар) қисмларини ташкил этиш учун сарфланган умумий ҳаракат йиғиндисидagi улуши инвестицияларнинг технологик таркибини ташкил этади.

Қайта ишлаб чиқариш таркиби инвестицияларнинг қандай мақсадларга йўналтирилганлиги; янги қурилишга, ишлаб турган корхоналарни кенгайтиришга, реконструкцияга ва янги техника билан қайта қурулантиришга жалб қилинган харажатларни умумий харажатлардаги ҳар бирининг нисбий жиҳатдан улушини кўрсатади. Инвестицияларнинг ҳудудлараро ва тармақлараро таркиби эса уларнинг нисбий жиҳатдан ҳудудлар ва тармоқлар бўйича тақсимотини билдиради.

Ривожланган мамлакатларда реал инвестицияларнинг асосий қисмини шахсий инвестициялар ташкил этади. Давлат секторида реал инвестициялар сарфи муҳим аҳамиятга эга. Иқтисодий мувофиқлаштириш сиёсати асосида

кредитлар, субсидиялар ажратилади, давлат капитал қўйилмалари мувозанатлаштирилади ва реал инвестициялар ўзлаштирилади.

Давлат томонидан ўзлаштириладиган инвестициялар. Дастлабки бозор инфратаркибини ва у билан боғлиқ бўлган тармоқларни ривожлантиришга сарфланади. Инвестицияларни самарадорлигини ошириш асосий капитални актив элементларини вужудга келтириш ва ўстириш ҳисобига амалга оширилади.

Реал инвестицияларни тавсифлаш уларни ҳажми ва даромад меъёрлари асосида олиб борилади. Инвестициялар ҳажми ўзлаштириладиган қўйилмалар қийматини ифодалайди, инвестициялар миқдори эса уларнинг ҳажмини ЯИМга ёки ЯИМга бўлган нисбатини ифодалайди. Инфляция юқори ва чуқурлашган даврда эса айtilган кўрсаткичларга унинг таъсири тўғридан-тўғри бўлади. Инвестиция меъёри ишлаб чиқарилган ЯИМ ёки ЯИМ қанчалик капитал сиғимкорлигини, яъни қай даражада капитал харажатларини талаб қилинишини билдиради. Жамғариш самараси капитал сиғимкорлигини ўсиши коэффициентлари асосида аниқланади.

Молиявий инвестициялар капитални, тўлов ва молиявий мажбуриятларнинг барча турларини ўзида мужассамлаштирувчи, молиявий активларга жойлаштирилишини англатади. Ушбу молиявий воситаларнинг энг муҳимлари қимматли қоғозлардир: улушли (акциялар) ва қарз (облигациялар). Реал инвестициялардан фарқли ўлароқ молиявий инвестицияларни кўпроқ портфель инвестициялар деб аташади, чунки бу ҳолда инвесторнинг асосий мақсади бўлиб молиявий активларнинг мукаммал йиғмасини (инвестициялар портфелини) шакллантириш ва қимматбаҳо қоғозлар билан амалга ошириладиган турли операцияларни бошқариш ҳисобланади.

Молиявий инвестициялар шахсий компаниялар ва давлат идоралари томонидан муомалага чиқарилган акцияларга, облигацияларга ва бошқа қимматли қоғозларга ва банк депозитларига, узоқ муддатга жалб қилинадиган қўйилмалардир. Молиявий инвестицияларнинг асосий қисми,

капитални ноишлаб чиқариш соҳасига сарфланишини билдиради. Молиявий инвестициялар аксарият ҳолатларда реал инвестицияларнинг манбаи бўлиб хизмат қилиши мумкин.

Молиявий инвестициялар эркин бозор инфраструктураси ривожланган мамлакатларда, қимматли қоғозлар бозори орқали капитални соҳалар бўйича тақсимланишида муҳим аҳамиятга бўлган давлатларда кўпроқ тарқалган. Ривожланган мамлакатларнинг молиявий инвестицияларининг таркибида асосий ўринни шахсий инвестициялар ташкил қилади.

Биринчидан шахсий инвестициялар, тадбиркорлар, хусусий фирмалар, концернлар ва акционер ташкилотлар томонидан тақиқланмаган фаолиятларга сарфланадиган мулкдорлик ва интеллектуал бойликларни англатади. Етук қимматли қоғозлар бозори мавжуд бўлган мамлакатларда шахсий инвестицияларни кўпгина қисми махсус инвестиция фондлари томонидан сарфланади. Хорижий инвестицияларнинг молиявий шакли (портфель инвестициялар) миллий иқтисодиётда истиқболли корхоналарни аниқлаш ва кенг миқёсда инвестициялашни амалга оширишга асос бўла олади.

Иккинчидан, инвестицияда қатнашиш характериға кўра бевосита ва портфель инвестициялар фарқланади. Бевосита инвестициялар инвесторниўз молиявий маблағлағларни жойлаштириш объектини тиклаш имкониятини беради. Портфель инвестициялар тижорат банклари, инвестицион компаниялар, фондлар ва бошқалар ёрдамида амалга оширилади. Молиявий воситачилар тўпланган маблағларни самарали, даромад келтирадиган қилиб жойлаштирадидлар. Портфель инвестициялар бошқа эмитентларнинг андерраттинг ёрдамида қимматли қоғозларга жойлаштириш шаклида намоён бўлади.

Учинчидан, инвестициялаш давриға қараб инвестициялар қисқа муддатли (бир йилгача бўлган муддатга берилади) ва узоқ муддатли (бир йилдан ошиқ муддатга берилади) бўлади. Масалан, оддий акциялар умуман

бирор – бир муддат билан чекланмайди. Масалан, депозит сертификати олти ой муддатга берилади – бу қисқа муддатли қўйилмалар воситасидир, облигациялар 20 йилда қайтариш муддати билан узоқ муддатли қўйилмалар воситасидир.

Лекин, узоқ муддатли қимматли қоғозларни сотиб олиш ва қисқа муддатдан, масалан олти ўтгандан сўнг, инвестор узоқ муддатли қуролни қисқа муддатли мақсадлар учун фойдаланиши мумкин. Қўпинча инвесторлар ана шундай қуролларни танлайдилар ва ўз пулларини қисқа муддатларга қўйишни хоҳлайдилар. Масалан, яқин олти ой мобайнида инвесторга керак бўлмайдиган суммага, у олти ойлик муддатга эга бўлган депозит сертификати сотиб олиши мумкин: қирқ ёшга тўлган инвестор пенсияга чиққунча пул йиғиш учун бирон-бир компанияни облигациясини 20 йилга сотиб олиши мумкин. Одатда узоқ муддатли инвестициялар капитал қўйилмалар шаклида намоён бўлади.

Тўртинчидан, мулк шаклларида келиб чиқиб инвестициялар хусусий, давлат, қўшма ва хорижий шаклларга ажратилади. Хусусий инвестициялар нодавлат юридик шахсларининг ва фуқароларнинг маблағларини тадбиркорлик фаолияти объектларига қўйилишини англатади. Давлат инвестициялари давлат бюджети ва давлат корхоналарининг маблағларини жойлаштириш орқали намоён бўлади.

Бешинчидан, ҳудудий жойлаштирилиш бўйича инвестициялар ички ва ташқи инвестицияларга бўлинади.

Олтинчидан, инвестициялар таваккалчилик даражаси бўйича юқори таваккалли ва паст таваккалли инвестицияларга ажратилади. Молия соҳасида таваккаллик деганда инвестицияларга мутлоқ ёхуд нисбий миқдордаги фойда кутилганидан анча кам бўлади, бошқача айтганда «таваккаллик» атамаси кутилмаган натижа олиш имкониятини англатади. қўйилма маблағларига фойдани мутлақ ёхуд нисбий миқдорларини ёйилиши қанчалик кенг бўлса, таваккаллик шунчалик катта бўлади ва аксинча. Якка инвестор энг кам таваккалчиликка эга бўлган давлат қимматли қоғозларидан тортиб, энг

юқори таваккалли товарларгача бўлган қуролларни кенг танлаш имкониятига эга. Капитални жойлаштиришни ҳар бир типи таваккални таърифидир, аммо ҳар бир муайян ҳолатда таваккаллик ўша воситанинг аниқ хусусиятлари билан белгиланади.

Масалан, облигацияларга қараганда акцияларга қўйилмалар юқори таваккаллик билан боғлиқ эканлиги маълум, шу билан бирга йирик компаниялар акцияларига қўйилмалар киритилишига қараганда юқори таваккаллик облигацияларни топиш ҳам қийин эмас. Албатта, таваккаллик кўп ҳолларда эмитентнинг, воситачининг ёки муайян молиявий воситаларни сотувчисини софдиллигига боғлиқ. Паст таваккаллик инвестициялар муайян даромад олишни хавфсиз воситаси ҳисобланади. Аксинча, юқори таваккалли инвестициялар чайқовчилик ҳисобланади.

Инвестициялаш ва чайқовчилик атамалари инвестициялашга икки турлича ёндашувни англатади. Айтиб ўтилганидек, инвестициялаш деганда қиймати барқарор турадиган ва нафақат даромадни ижобий миқдорини олиш, балки олдиндан даромадни айтиш мумкин бўлган қимматли қоғозлар ва бошқа активларни сотиб олиш жараёни тушинилади. Чайқовчилик шундай активлар билан операцияларни амалга оширишдан иборат бўлиб, фақат уларни бўлажак қиймати ва кутилаётган даромад даражаси ишончли бўлмаган ҳолатдир. Албатта, таваккалчиликни юқори даражасида чайқовчиликдан юқори даромад олиш мумкин.

1.2. Жаҳон иқтисодиётининг глобаллашувида хорижий инвестицияларнинг ўрни

Мамлакатни ижтимоий, иқтисодий ва сиёсий ривожланишида инвестицияларининг жумладан, хорижий инвестицияларнинг аҳамияти каттадир. Маълумки, ҳар қандай давлат дунёдан ажралган ҳолда жаҳон тажрибаларини ўрганмасдан, дунёнинг етакчи давлатлари илм, фан ва техника соҳасида эришган ютуқларини қабул қилмасдан ривожланиши

мумкин эмас. Ўзбекистон иқтисодиётида чуқур иқтисодий ислохатлар, таркибий ўзгаришлар амалга оширилар экан, хорижий инвестициялар ривожисиз тасаввур этиб бўлмайди.

Глобаллашув жараёнига қўшилиш бу дунёнинг етакчи давлатлари билан ҳамкорликда бўлиш, ижтимоий иқтисодий ва сиёсий соҳадаги давлат сиёсатининг ўзаро манфаатли асосда бу давлатлар сиёсатига мос келишидир. Замонавий жаҳон иқтисодиёти учун инвестиция фаоллиги ва жаҳон иқтисодиёти глобаллашувининг кучайиши муҳим аҳамият касб этади. Ривожланаётган мамлакатлар ва бозор иқтисодиётига утиш даврини бошидан кечираётган давлатларнинг халқаро меҳнат тақсимотидаги роли ортиб бораётганлиги ҳам унга ижобий таъсир кўрсатади.

Шунингдек, глобаллашув жараёнига иқтисодиётни эркинлаштириш, илмий-техника тараққиётининг тезлашиши, рақобатнинг кучайиши ва бошқа бир катор омиллар ҳам ҳосилдир.

“Чет эл инвестициялари” туғрисида Ўзбекистон Республикасининг (1998 йил 30 апрель) қонунининг 3- моддасида “Чет эллик инвесторлар асосан даромад (фойда) олиш мақсадида тадбиркорлик фаолияти ва қонун ҳужжатларида тақиқланган бошқа турдаги фаолият объектларига қўшадиган барча турдаги моддий ва номоддий бойликлар ва уларга доир ҳуқуқлар, шу жумладан, интеллектуал мулкка доир ҳуқуқлар, шунингдек чет эл инвестицияларидан олинган ҳар қандай даромад Ўзбекистон республикаси ҳудудида чет эл инвестициялари деб эътироф этилади”.⁶ Хорижий инвестицияларининг умумий таърифи Ф. Хениуснинг 1947 йил АКШда чоп этилган ташқи савдо луғатининг 2- нашрида қуйидагича берилган: “Хорижий инвестициялар - бир мамлакат ҳудудидан иккинчи мамлакат ҳудудига киритилган, экспорт қилинган инвестициялар”⁷.

Бизнингча чет эл инвестициялари — чет мамлакатларининг миллий иқтисодиётга моддий, молиявий ва номоддий (нау-хау) кўринишидаги муҳим қўйилмаларнинг барча шакллари тушунилади.

⁶ Ўзбекистоннинг янги қонунлари. 19-сон,-Т.: Адолат,1998.532-бет.

⁷ Самархужаев Б.Б. Инвестиции в Республике Узбекистан. Ташкент, 2003г. С.16.

Маълумки хорижий инвестициялар иқтисодий ривожланиш гарови ва иқтисодни ҳаракатга келтирувчи кучдир. Президент И.А.Каримов "...кеча фақат хом ашё маҳсулотларини ишлаб чиқаришга ихтисослаштирилган Ўзбекистон бугун дунё харитасида ўзининг муносиб ўрнини эгаллашга, бошқа тараққий топган мамлакатлар авваломбор, АҚШ, ғарбдаги демократик давлатлар, шарқдаги Япония, Корея, Малайзия ёки шунга ўхшаш давлатларга тенг бўлишни ўз олдига мақсад қилиб қўяр экан, бунда биринчи галдаги чет эл сармоялари, чет эл инвестицияси нихоятда катта аҳамият касб этади. Ушбу давлатларнинг тарихи шуни кўрсатадики, агар бу хорижий малакатларга сармоя келмаса, инвестиция келмаса, ҳеч қачон бу давлатлар бугунги ривожланиш даражасига қўтарила олмас эди" деб таъкидлайдилар.

Ўзбекистон улкан хорижий инвестициялар йуналтирилаётган мамлакатлар гуруҳига кириш учун барча шарт-шароитларга, хорижий инвестицияларни жалб этиш учун бир қатор афзалликларга эга. Ўзбекистон жаҳон ҳамжамияти олдида ўзининг ижтимоий-иқтисодий ривожланиш даражаси, дунё харитасида географик жойлашиши, табиий ресурсларининг таркиби ва захираси, ҳукумат олиб бораётган иқтисодий сиёсат ва бошқалар билан муҳим рол уйнайди.

"Ўтган йилда иқтисодиётимизга 11 миллиард 700 миллион доллар миқдорида хорижий инвестициялар жалб этилди ёки бу борадаги кўрсаткич 2011 йилга нисбатан 14 фоизга ўсди. Жами инвестицияларнинг қарийб 22 фоиздан ёки 2 миллиард 500 миллион доллардан ортиғини хорижий инвестициялар ташкил этди, уларнинг 79 фоиздпн кўпроғи тўғридан-тўғри хорижий инвестициялардир." ⁸

Халқаро молия институтлари билан ҳамкорлигимиз фаол ривожланмоқда. Инвестиция ва сармоялар ҳақида гап борганда, бир муҳим масалага алоҳида тўхталиб ўтиш зарур. Бугун жойларда иқтисодиётни

⁸ "Бош мақсадимиз – кенг қўламли ислохотлар ва модернизация йўлини қатъият билан давом эттириш". Ўзбекистон Республикаси Президенти Ислам Каримовнинг 2012 йил мамлакатимизни ижтимоий-иқтисодий ривожлантириш якунлари ҳамда 2013 йилга мўлжалланган иқтисодий дастурнинг энг муҳим устувор йўналишларига бағишланган Вазирлар Маҳкамасининг мажлисидаги маърузаси. // Халқ сўзи. 2013 йил 19- январь.

юксалтириш, замонавий техника ва технологиялар билан жихозланган янги корхоналарни барпо этиш ва реконструкция қилиш хорижий сармояларни жалб қилиш, кичик бизнес ва хусусий тадбиркорлик, хизмат кўрсатиш соҳаси ва касаначиликни ривожлантириш нечоғлиқ катта, хал қилувчи аҳамиятга эга эканини кимгадир исбот қилиб беришга ҳожат йўқ. Бу авваламбор, аҳолии бандлиги, унинг иш ҳақи ва даромадини ошириш, бу охир-оқибатда республикамиз ҳудудлари, шаҳар ва туманларимиздаги энг муҳим ижтимоий муамоларни ечиш демакдир.⁹

Бу эса ўз навбатида хорижий инвестицияларнинг кириб келиши учун қулай инвестсион муҳит барпо этиш шартларининг айримларини ўз ичига олади. Хорижий инвестициялар иқтисодий жараёнлар ҳисобланиб, жаҳон бозори билан ўзаро яқин ва тўлиқ боғлиқликда бўлади. Шу нуқтаи-назардан у кўпгина иқтисодий жараёнларни ўзида камраб олади. Хорижий инвестициялар бозор муносабатларига ўтаётган мамлакатлар иқтисодиётини таркибий қайта қуриш суръатларини тезлаштириш имконини беради. Энг муҳим йўналиш сифатида хорижий инвестицияларни жалб этишни ўз ичига олган инвестиция фаолиятининг жадаллашуви бугунги кунда ўтиш даврини бошидан кечираётган мамлакатлар учун айтиш мумкин. Хорижий инвестицияларни жалб этиш у ёки бу мамлакатда олиб борилаётган сиёсий ва ижтимоий – иқтисодий ислохотларга боғлиқ.

Инвестициялар замонавий техника ва технологиялар билан қуролланиш, илмий техник, ишлаб чиқариш ва ақлий имкониятларни тиклашнинг асосий воситасидир. Айнан хорижий инвестициялар орқали миллий иқтисодиёт жонланиб, ишлаб чиқаришда замонавий рақобатбардош товарлар ишлаб чиқаришга ихтисослашиб борилади. Бу эса ўз навбатида янги иш ўринларининг очилиши ва мамлакатдаги мавжуд иқтисодий ва ижтимоий муаммоларининг ҳал бўлишига олиб келади.

⁹ Ўзбекистон Республикаси Президенти И.А.Каримовнинг 2007 йилда мамлакатни ижтимоий-иқтисодий ривожлантириш яқунлари ва 2008 йилда иқтисодий ислохотларни чуқурлаштирининг энг муҳим устувор йўналишларига бағишланган Вазирлар Маҳкамаси мажлисидаги маърузаси. // Халқ сузи, 2008 йил 9 феврал, 2бет.

Жаҳон таҷрибаси шуни кўрсатадики, мамлакат иқтисодиётида хорижий инвестицияларнинг тутган ўрни, салмоғи мазкур давлатдаги инвестицион муҳитнинг қанчалик қулайлигини белгилайди. Бу муҳит кўп жihatдан хорижий инвестицияларга нисбатан давлат олиб бораётган сиёсатини ва ташқи иқтисодий фаолиятининг давлат томонидан тартибга солишининг хусусиятлари билан баҳоланади.

1.3. Иқтисодиётни модернизациялаш ва унинг тармоқларини ривожлантиришда хорижий инвестицияларнинг ўрни

Ўзбекистон Республикаси Президенти И.А.Каримов жаҳон молиявий-иқтисодий инқирозига бағишланган асарида 2009-2014 йилларга мўлжалланган мамлакат иқтисодиётини модернизациялаш дастурини ишлаб чиқиш тўғрисидаги масалага алоҳида эътибор қаратди. Ушбу дастурда иқтисодиётимизнинг асосий тармоқларини модернизация қилиш ва техник янгилаш, мамлакатимизнинг янги марраларни эгаллаши учун кучли туртки берадиган ва жаҳон бозорида рақобатдош бўлган замонавий инновация технологияларини жорий қилиш бўйича мақсадли лойиҳалар ўз ифодасини топган.

Мазкур кенг кўламли дастурни амалга ошириш учун мамлакатимизда сўнгги йилларда жиддий тайёргарлик кўриб келинмоқда. Жаҳон молиявий-иқтисодий инқироzi бу жараёни янада жадаллаштиришга туртки бериб, уни ҳар томонлама тезлаштиришни тақозо этмоқда.

Инқирозга қарши чоралар дастурини амалга оширишда инвестицияларни жалб этиш, аввало, ички манбаларни сафарбар этиш ҳисобидан иқтисодиётимизнинг муҳим тармоқларини жадал модернизация қилиш, техник ва технологиялар, қайта жиҳозлаш, транспорт коммуникация тармоқларини янада ривожлантириш ва ижтимоий инфратузилма объектларини барпо этиш ҳал қилувчи устувор йўналишга айланди.

“Эътиборга сазовор томони шуки, жами инвестицияларнинг қарийб 74 фоизи ишлаб чиқаришни модернизация қилиш ва янгилашга қаратилган дастур ва лойиҳаларни амалга оширишга йўналтирилди.

Шу борада фақат ўтган йилнинг ўзида умумий қиймати 1 миллиард 600 миллион доллардан ортиқ бўлган капитал қўйилмалар ўзлаштирилиб, 205 та йирик инвестиция объекти қуриб битказилди”¹⁰.

Инқирозга қарши чоралар дастурини амалга ошириш жараёнида иқтисодий-иқтисодий модернизация қилиш, техник ва технологик янгилаш, унинг рақобатдошлигини кескин ошириш, экспорт салоҳиятини юксалтиришга қаратилган муҳим устувор лойиҳаларни амалга ошириш бўйича Дастур ишлаб чиқилди. Ушбу дастур доирасида умумий қиймати 42,5 млрд. доллардан зиёд бўлган қарийб 327 та инвестиция лойиҳаси амалга оширилади. 2009 - 2014 йилларда амалга ошириш кўзда тутилаётган инвестицион лойиҳаларнинг 73,5% и янги қурилиш, 23,1% и модернизация ва тиклашга, 3,4% и бошқа йўналишларга сарфланади (1.3.1-жадвал).

1.3.1-жадвал

2009-2014 йилларда ишлаб чиқаришни модернизациялаш, техник ва технологик янгилаш бўйича энг муҳим лойиҳаларни амалга ошириш чоратadbирлари Дастури¹¹

Инвестицияларнинг йўналиши	Лойиҳаларнинг умумий қиймати	Ўз маблағлари	Тикланиш ва тараққиёт жамғармаси	Тижорат банклари кредитлари
Молиялаштириш манбалари белгиланган ва келишилган, амалга ошириладиган ва амалга оширишга тайёрланган инвестиция лойиҳалари				
Янги қурилиш	15 395	2 795	468	12 132
Модернизация ва тиклаш	6 419	2 922	1 051	2 446
Бошқа йўналишлар	1 160	101	-	1 059
Жами	22 974	5 818	1 519	1 059

¹⁰ “Бош мақсадимиз – кенг кўламли ислохотлар ва модернизация йўлини қатъият билан давом эттириш”. Ўзбекистон Республикаси Президенти Ислоҳ Каримовнинг 2012 йил мамлакатимизни ижтимоий-иқтисодий ривожлантириш якунлари ҳамда 2013 йилга мўлжалланган иқтисодий дастурнинг энг муҳим устувор йўналишларига бағишланган Вазирлар Маҳкамасининг мажлисидаги маърузаси. // Халқ сўзи. 2013 йил 19- январь.

¹¹ Жаҳон молиявий-иқтисодий инқирози оқибатларининг олдини олиш ва республиканинг барқарор ривожланишнинг таъминлаш борасида амалга ошириладиган ишлар. Барқарор иқтисодий ривожланишнинг истикбоддаги устувор йўналишлари ва 2010 йилги макроиқтисодий кўрсаткичларга эришиш омиллари ҳамда долзарб масалалари // Қорақалпоғистон Республикаси Вазирлар кенгаши, вилоятлар ва Тошкент шаҳар ҳокимликлари раҳбарларининг минтақавий семинари материаллари. - Т.: 2010.

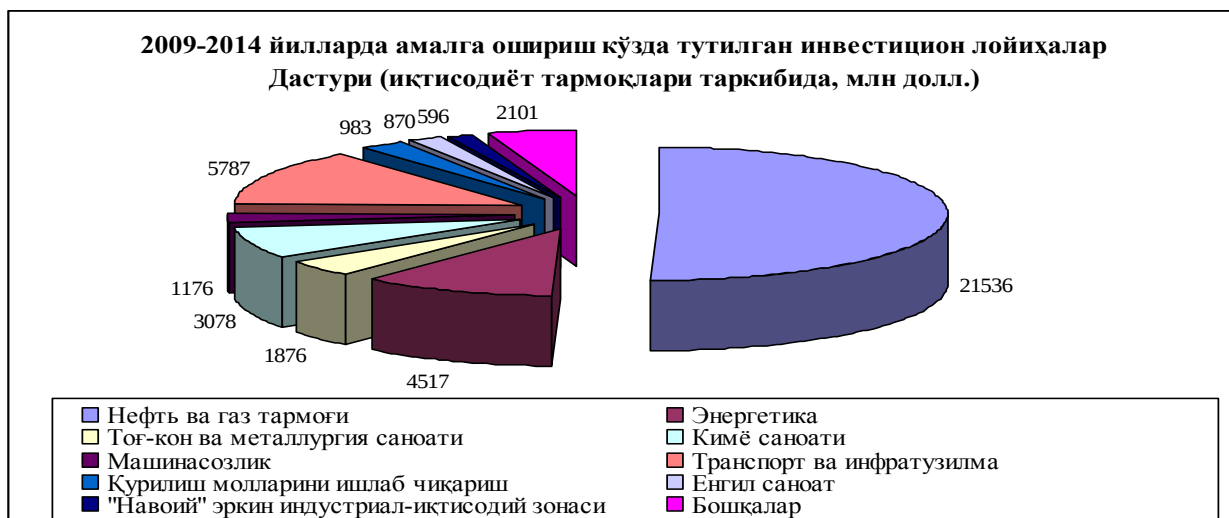
Ишлаб чиқариш босқичидаги янги инвестиция лойиҳалари				
Янги қурилиш	9 580	2 624	942	9 014
Модернизация ва тиклаш	2 409	936	182	1 292
Бошқа йўналишлар	256	—	-	256
Жами	12 245	3 560	1 124	7 561
Дастлабки тарзда ишлаб чиқилаётган истиқболли инвестиция лойиҳалари				
Янги қурилиш	6 286			
Модернизация ва тиклаш	1 014			
Жами	7 300			

2009 - 2014 йилларда амалга ошириш кўзда тутилаётган инвестицион лойиҳаларнинг 50,6% и нефть ва газ тармоғи, 13,7% и транспорт ва инфратузилма, 10,6% и энергетика соҳаси, 7,3% и кимё саноати, 4,54% и тоғ-кон ва металлургия саноати, 2,7% и машинасозлик соҳаси, 2,3% и қурилиш моллари ишлаб чиқариш, 2,1% и енгил саноат, 1,4% и “Навоий” эркин индустриал-иқтисодий зонаси ва 4,9% и бошқа тармоқлар ҳиссасига тўғри келади (1.3.1-расм).

Ўтиш иқтисодиёти мамлакатларида асосий капиталга сарфланаётган инвестицияларнинг технологик таркибида жиддий ўзгаришлар содир бўлмоқда. Жумладан, Россияда 2006 йилда асосий капиталнинг эскириш даражаси саноатда 45% ни, электроэнергетика соҳасида 60% ни, қазилма бойликларни қазиб олиш секторида 21,9% ни, қайта ишлаш саноатида 17% ни ташкил этган. Ушбу тармоқлардаги асбоб-ускуналарнинг ўртача хизмат муддати 20 йилдан ошиб кетган ва бу ҳолат асосий капитални янгилаш, модернизациялашни тақозо этади.

Россияда 2005 йилдан бошлаб инвестицияларнинг технологик таркибида қурилиш монтаж ишлари, биноларни қуриш 2006 йилгача ўртача 43,5% ни ташкил этган. Асосий капиталга сарфланаётган инвестиция таркибида машина, ускуна, жиҳозларга сарфланган харажатлар улуши 1995 йилда 29,9% ни ташкил этган бўлса, 2006 йилда 40,5% гача ортган бўлса,

2007 йилга келиб ушбу кўрсаткич 37,4% гача пасайганлигини кузатиш мумкин¹².

1.3.1-расм. 2009 – 2014 йилларда амалга ошириш кўзда тутилган инвестицион лойиҳалар Дастури, млн.долл.

Президентимизнинг мамлакатимизда демократик ислохотларни янада чуқурлаштириш ва фуқаролик жамиятини ривожлантириш концепцияси ҳамда 2011 йилнинг асосий яқунлари ва 2012 йил Ўзбекистонни ижтимоий-иқтисодий ривожлантиришнинг устувор йўналишларига бағишланган маърузасида Ватан равнақи, юрт тинчлиги, халқ фаровонлигини таъминлаш мақсадида чет эл инвестицияларини жалб этишга стратегик устувор вазифа сифатида қаралиб, мазкур масала давлат иқтисодий сиёсатининг муҳим йўналиши этиб белгиланган.

Ҳукуматимиз томонидан қулай инвестиция сиёсатини олиб бориш мақсадида қуйидаги тамойилларга устувор аҳамият қаратилмоқда: ташқи иқтисодий фаолиятни янада эркинлаштириш; республика иқтисодиётига тўғридан-тўғри капитал кўйилмаларнинг кенг жалб қилинишини таъминловчи ҳуқуқий, ижтимоий-иқтисодий ва бошқа шароитларни янада такомиллаштириш; юртимизга жаҳон даражасидаги технологияларни олиб кирувчи, миллий хўжаликнинг замонавий тузилмасини ташкил этишга

¹² Алексеев А.В., Кузнецова Н.Н. Современные инвестиционные приоритеты в российской промышленности. //ЭКО, № 4, 2009. С. 11,14,15.; В-Цветков. Подкрепить инновационное развитие промышленной политикой. // Экономист, № 3, 2009. С.33, 34.

кўмаклашувчи чет эл инвесторларига нисбатан қулай шароитлар яратиш сиёсатини изчил олиб бориш; энг муҳим устувор йўналишларга маблағларни йўналтириш¹³. Бундан кўринадики, корхоналарни техник ва технологик жиҳатдан қайта жиҳозлаш, замон талабларига мос бўлган товар ва хизматларни ишлаб чиқариш ва айниқса, жаҳон молиявий-иқтисодий инқирозининг кейинги тўлқинлари зарбасига ижтимоий-иқтисодий талофатларсиз бардош бериш, уларнинг салбий оқибатларини бартараф этиш билан боғлиқ масалаларни ҳал этишда комплекс ёндашувларга урғу берилмоқда. Юртбошимиз таъкидлаганидек, “...жаҳон захира валюталарининг бекарорлиги, молия-банк тизими кредит қобилятининг кескин пасайиши ва инвестициявий фаолликнинг сусайиши билан боғлиқ мураккаб муаммолар кўплаб давлатлар иқтисодиётнинг тикланиш ва ўсиш суръатларига таъсир кўрсатмоқда”¹⁴.

2011 йилда ҳудудий инвестиция дастури доирасида тўғридан-тўғри хорижий инвестицияларнинг мутлоқ қиймати 402 миллион долларни ташкил этган. Ҳудудлар кесимида таҳлил қиладиган бўлсак, ўзлаштирилган тўғридан-тўғри хорижий инвестицияларнинг катта қисми Тошкент шаҳри (39,2 фоиз) ҳиссасига тўғри келган ва хорижий сармоялар иштирокида фаолият олиб бораётган корхоналар сони мазкур йилда 273 тага кўпайган. Умумий ҳисобда мамлакатимиз бўйича 2011 йилда хориж сармояси иштирокидаги корхоналар сони 372 тани ташкил этган.¹⁵

Юртимизда ўтказилаётган иқтисодий сиёсат жаҳон иқтисодий ҳамжамиятига интеграция жараёнининг фақат давлатнинг таркибий тузилиши бўйича эмас, балки хусусий сектор даражасида ҳам

¹³ Собиров А. Ўзбекистон Республикасига хорижлик инвесторларни жалб қилиш шакллари. /Иқтисодиёт ва таълим, 2011 й., 5-сон.

¹⁴ Ислон Каримов. 2012 йил Ватанимиз тараққиётини янги босқичга кўтарадиган йил бўлади. Т.: Ўзбекистон, 2012 йил, 4-бет.

¹⁵ Ўзбекистон Республикаси Президенти И.А. Каримовнинг 2011 йилнинг асосий яқунлари ва 2012 йилда Ўзбекистонни ижтимоий-иқтисодий ривожлантиришнинг устувор йўналишларига бағишланган Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг мажлисидаги “2012 йил Ватанимиз тараққиётини янги босқичга кўтарадиган йил бўлади” мавзусидаги маърузасини ўрганиш бўйича ўқув қўлланма. – Т.: Иқтисодиёт. - 2012. – 68 бет.

жадаллашувини назарда тутади. Эркин бозорнинг фаолият кўрсатиши учун яратилаётган шароит Ғарб ва Шарқ ишбилармонларининг мамлакатимизга барқарор қизиқишини уйғотмоқда. Бугунги кунда бизнинг тадбиркорларимиз ҳам хорижий инвесторларни ҳамкорликка жадал жалб этмоқда.

Айни вақтда хорижий инвестициялар иштирокидаги корхоналар барпо этиш қуйидаги босқичларни ўз ичига олмоқда: корхонани ташкил этиш сабабларини инобатга олиш; ишончли шерик танлаш; хорижий инвестициялар иштирокидаги корхона барпо этиш ҳақида қарор қабул қилиш.

Хорижий инвестициялар иштирокидаги корхонани ташкил этиш сабабларининг асосан уч туркумини ажратиб кўрсатиш мумкин. Булар ички, ташқи ва стратегик сабаблардир.

Ички сабаблар таркиби қуйидагилардан иборат: яратилган инвестиция муҳитидан фойдаланиш; бошқарувнинг янги усуллариини ўзлаштириш; замонавий ва энг қулай тартибга эришиш; маҳаллий ишчи кучи ресурсларидан самарали фойдаланишни кенгайтириш; хориж бозорига кириб боришни тезлаштириш; ижтимоий, маданий ва сиёсий билимларни кенгайтириш; ходимлар малакасини ошириш.

Ташқи сабаблар таркиби қуйидагича: жаҳон бозорига чиқиш; соғлом ва самарали рақобат муҳити; хорижий иқтисодий алоқаларнинг яхшилиги; маҳаллий ҳокимиятнинг талаблари.

Стратегик сабаблар таркиби қуйидагилардан иборат: мамлакатда замонавий иш юритиш усулларииндан фойдаланиш имконияти; мустаҳкам хомашё базасига эга бўлиш; технологиялар трансферти; ишлаб чиқаришни кенгайтириш¹⁶.

Инвестицион фаоллик барча соҳа ва тармоқларда жадал суръатларда амалга ошириб келинмоқда. Биргина Давлат мулки қўмитаси томонидан 2011 йилда 135 та олди-сотди шартномаси бўйича инвестиция мажбуриятларининг бажарилиши назоратга олинган. 2011 йилда 88,1

¹⁶ Маҳмудов Н.М, Маджидов Ш.А. Инвестицияларни ташкил этиш ва молиялаштириш. Ўқув қўлланма. – Т.: ТДИУ, 2010. – 89-90-б.

миллион доллар ва 22,5 миллиард сўмлик инвестиция мажбуриятлари бажарилган. Шундан 1 миллион доллар ва 18,5 миллиард сўмлик қисми “ноль” қийматда сотилган объектлар бўйича бажарилган инвестиция мажбуриятлари ҳисобланади.

Бунда илғор технологияларни татбиқ этиш, янги иш ўринлари яратиш ва шу асосда мамлакат иқтисодиётининг барқарор ва бир маромда ривожланишини таъминлаш имконияти яратилади. Ривожланган давлатлар тажрибаси шуни кўрсатадики, чет эл инвестицияси жалб қилиниши юксак даражада тараққий этишнинг ҳал қилувчи омилларидан бири бўлган. Аммо яна бир ҳақиқат мавжудки, чет эл инвестицияларини керагидан ортиқ жалб этиш ҳам мамлакатни иқтисодий ва сиёсий қарамликка олиб келиши мумкин.

Бугунги кунда юртимизда фаолият кўрсатаётган корхоналарни жадал модернизация қилиш ва техник қайта жиҳозлашни таъминлаш, юксак технологиялар асосида ишлайдиган автомобилсозлик ва газ-кимё, электр техникаси ва тўқимачилик, озиқ-овқат ва фармацевтика, ахборот ва телекоммуникациялар тармоғи ҳамда бошқа йўналишлардаги янги ва замонавий ишлаб чиқариш қувватларини ташкил этишга қаратилган фаол инвестиция сиёсатини юритишга устувор аҳамият берилмоқда. Тадқиқотчиларнинг фикрига кўра, жаҳон ҳўжалигини ривожлантиришда халқаро капитал миграцияси муҳим аҳамиятга эга, чунки у мамлакатнинг ташқи иқтисодий ва сиёсий алоқалари мустаҳкамланишига олиб келади, уларнинг ташқи савдо айланмаларини, ишлаб чиқариш ҳажмини кўпайтиради, иқтисодий ривожланишни жадаллаштиради, ишлаб чиқарилаётган товарларнинг жаҳон бозоридаги рақобатдошлигини, импортчи мамлакатлар техник салоҳиятини ўстиради ва мамлакатдаги бандликни оширади¹⁷.

Ушбу ўринда хорижлик олимларнинг фикр-мулоҳазалари, тадқиқотларига мурожаат этадиган бўлсак, маркетингшунос олим М.Портер йирик трансмиллий компаниялар ва хорижий инвестицияларни қабул

¹⁷ Маматов М. Миллий иқтисодиётга хорижий инвестицияларни жалб қилишнинг назарий асослари./ Иқтисодиёт ва таълим. 2011 йил, 4-сон, 38-б.

килувчи мамлакатларнинг стратегияси мавжуд рақобат устунлигидан фойда кўришга асосланганини исботлади. У рақобат устунлигини тўрт йўналишга бўлади: корпоратив бошқарув устунликлари; ишлаб чиқариш омиллари устунлиги; мамлакатдаги талаб ҳажми; кўмакчи ва қўшимча тармоқларга боғлиқ устунлик.

М.Портер ушбу омиллар синтезини “рақобат афзалликлари бриллианти” деб номлайди ва улар капитални четга чиқаришнинг муваффақиятини кафолатлашини назарда тутди. Қўшимча омиллар сифатида эса давлатнинг оқилона сиёсати ва “омадли вазиятлар”ни келтиради. Шунингдек, олим мамлакатда ўзаро боғлиқ ишлаб чиқариш тармоқлари мавжудлиги тўғридан-тўғри хорижий инвестициялар қабул қилувчи мамлакат учун катта рақобат устунликлари ва имкониятларини яратишини исботлайди. Бунинг учун давлат тармоқ ва соҳалар бўйича кластерларни ривожлантиришга туртки бериши кераклигини таъкидлади. Масалан, мамлакатда замонавий озиқ-овқат саноатини ривожлантириш аграр соҳа маҳсулотлари (сут, гўшт, полиз маҳсулотлари, мева ва бошқалар) ишлаб чиқаришни йўлга қўйишни, шунга мос равишда тегишли ҳажмдаги ўраш ва қadoқлаш ускуналари, замонавий чакана савдо тизими мавжудлигини талаб этади; мамлакатда қишлоқ қурилишини жадаллаштириш учун эса замонавий қурилиш материаллари ишлаб чиқаришни, коммунал хўжалик тизими ҳамда инфратузилма хизматлари ривожланишини тақозо этади.

Юқорида таъкидланган фикр-мулоҳазалардан кўриниб турибдики, мамлакатимизда иқтисодиёт бирёқлама эмас, балки кўпёқлама, ишлаб чиқаришни диверсификация қилиш орқали комплекс ривожлантириб борилмоқда.

Юртбошимизнинг “Бош мақсадимиз – кенг кўламли ислохотлар ва модернизация йўлини қатъият билан давом эттириш” номли маърузасида таъкидланганидек, “2013 йил ва яқин келажакка мўлжалланган дастуримизни амалга оширишда иқтисодиётимиз ва унинг етакчи тармоқларини модернизация қилиш, техник ҳамда технологик янгилашни жадаллаштириш

ва унинг кўламини кенгайтириш, ишлаб чиқаришни диверсификация қилиш марказий ўрин тутиши даркор.

Бу борада 2013 йил учун ишлаб чиқилган ва 370 дан ортиқ стратегик муҳим лойиҳани амалга оширишни кўзда тутадиган Инвестиция дастури ғоят муҳим аҳамият касб этади.

Ушбу мақсадлар учун ажратилаётган 13 миллиард долларнинг 75 фоизини ички манбалар ҳисобидан молиялаштириладиган маблағлар, қолган қисmini жалб этиладиган хорижий инвестициялар ташкил этади.”¹⁸

Инвестиция сиёсати нафақат капитал маблағлар миқёсини оширишни, балки уларнинг такрор ишлаб чиқариш таркибий тузилмасини такомиллаштиришни, инвестицияларни кўпроқ самарали ва рақобатдош ишлаб чиқаришларга йўналтиришни кўзда тутди.

Демак, мамлакатимизда таркибий ўзгаришларни ва иқтисодиётни диверсификация қилиш жараёнларининг давом эттирилиши барқарор ва мутаносиб иқтисодий ўсишни таъминлаш, миллий иқтисодиётимиз рақобатбардошлигини ошириш ҳамда жадал тараққиётга эришишнинг муҳим омили ҳисобланади.

¹⁸ “Бош мақсадимиз – кенг кўламли ислохотлар ва модернизация йўлини қатъият билан давом эттириш”. Ўзбекистон Республикаси Президенти Ислам Каримовнинг 2012 йил мамлакатимизни ижтимоий-иқтисодий ривожлантириш якунлари ҳамда 2013 йилга мўлжалланган иқтисодий дастурнинг энг муҳим устувор йўналишларига бағишланган Вазирлар Маҳкамасининг мажлисидаги маърузаси. // Халқ сўзи. 2013 йил 19- январ.

I-Боб бўйича хулоса

Инвестициялар деганда барча турдаги миллий ва интеллектуал бойликлар тушунилиб, улар тадбиркорлик фаоляти объектларига йўналтирилиб даромад келтириши ёки бирор-бир ижобий самарага эришиши зарур.

Инвестиция киритишда, аввало:

- инвестиция фаоляти субъектларининг мустақиллиги ва ташаббускорлигининг таъминланиши;

- киритилаётган моддий неъматларга инвестиция мақомини бериш (фуқароларнинг ўзларининг эҳтиёжларини кондириш учун сотиб олган буюмлари инвестиция бўла олмайди);

- қонун билан белгиланган инвестиция фаолятини амалга ошириш имконияти яратилиши зарур бўлиб ҳисобланади.

Мамлакатни ижтимоий, иқтисодий ва сиёсий ривожланишида инвестицияларининг жумладан, хорижий инвестицияларнинг ахамияти каттадир. Маълумки, ҳар қандай давлат дунёдан ажралган ҳолда жаҳон тажрибаларини ўрганмасдан, дунёнинг етакчи давлатлари илм, фан ва техника соҳасида эришган ютуқларини қабул қилмасдан ривожланиши мумкин эмас. Ўзбекистон иқтисодиётида чуқур иқтисодий ислохатлар, таркибий ўзгаришлар амалга оширилар экан, хорижий инвестициялар ривожисиз тасаввур этиб бўлмайди.

Инвестициялар замонавий техника ва технологиялар билан қуролланиш, илмий техник, ишлаб чиқариш ва ақлий имкониятларни тиклашнинг асосий воситасидир. Айнан хорижий инвестициялар орқали миллий иқтисодиёт жонланиб, ишлаб чиқаришда замонавий рақобатбардош товарлар ишлаб чиқаришга ихтисослашиб борилади. Бу эса ўз навбатида янги иш ўринларининг очилиши ва мамлакатдаги мавжуд иқтисодий ва ижтимоий муаммоларининг ҳал бўлишига олиб келади.

Инкирозга қарши чоралар дастурини амалга оширишда инвестицияларни жалб этиш, аввало, ички манбаларни сафарбар этиш ҳисобидан иқтисодиётимизнинг муҳим тармоқларини жадал модернизация

қилиш, техник ва технологиялар, қайта жиҳозлаш, транспорт коммуникация тармоқларини янада ривожлантириш ва ижтимоий инфратузилма объектларини барпо этиш ҳал қилувчи устувор йўналишга айланди.

Юртимизда ўтказилаётган иқтисодий сиёсат жаҳон иқтисодий ҳамжамиятига интеграция жараёнининг фақат давлатнинг таркибий тузилиши бўйича эмас, балки хусусий сектор даражасида ҳам жадаллашувини назарда тутди. Эркин бозорнинг фаолият кўрсатиши учун яратилаётган шароит Ғарб ва Шарқ ишбилармонларининг мамлакатимизга барқарор қизиқишини уйғотмоқда. Бугунги кунда бизнинг тадбиркорларимиз ҳам хорижий инвесторларни ҳамкорликка жалб этмоқда.

Инвестиция сиёсати нафақат капитал маблағлар миқёсини оширишни, балки уларнинг такрор ишлаб чиқариш таркибий тузилмасини такомиллаштиришни, инвестицияларни кўпроқ самарали ва рақобатдош ишлаб чиқаришларга йўналтиришни кўзда тутди.

Мамлакатимизда таркибий ўзгаришларни ва иқтисодиётни диверсификация қилиш жараёнларининг давом эттирилиши барқарор ва мутаносиб иқтисодий ўсишни таъминлаш, миллий иқтисодиётимиз рақобатбардошлигини ошириш ҳамда жадал тараққиётга эришишнинг муҳим омили ҳисобланади.

II БОБ. НАМАНГАН ВИЛОЯТИ ИҚТИСОДИЁТИ ТАРМОҚЛАРИДА АМАЛГА ОШИРИЛАЁТГАН ТАРКИБИЙ ЎЗГАРИШЛАР ТАҲЛИЛИ

2.1 Наманган вилоятида иқтисодий ислохотларни бориши ва ижтимоий- иқтисодий ривожланишнинг асосий кўрсаткичлари таҳлили

Наманган вилоятида 2012 йил якуни билан иқтисодиётнинг барча соҳаларида барқарор ўсиш суръатлари таъминланди.

Жумладан, ялпи ҳудудий маҳсулот ҳажмининг ўсиш суръати олдинги йилга нисбатан 10,0 фоизга, саноат ишлаб чиқариш ҳажми 14,9 фоизга, қишлоқ хўжалиги 7,0 фоиз, қурилиш ишлари 10,2 фоиз, чакана савдо айланмаси 16,6 фоиз ва пуллик хизматлар ҳажмини 16,8 фоизга ўсишига эришилди. (2,1,1-жадвал)

ЯҲМдаги саноатнинг улуши 9,9 фоизни (2011 йилда 9,9%), қишлоқ хўжалиги 34,8 фоизни (34,4%), қурилиш 7,5 фоизни (7,8%), транспорт ва алоқа 9,3 фоизни (9,5%), савдо ва умумий овқатланиш 9,3 фоизни (9,2%), солиқлар 3,2 фоизни (3,0%) ва бошқалар 26,1 фоизни (26,2%) ташкил этди. Кичик бизнеснинг ялпи ҳудудий маҳсулотдаги улуши эса 79,0 фоизга (78,7%) тўғри келди.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2011 йил 27 декабрдаги ПҚ-1668 сонли қарорига асосан 2012 йилда марказлашган маблағлар ҳисобидан соғлиқни сақлаш соҳаси бўйича янги қурилиш ҳисобига 100 қатновга эга 2 та ҚВП ва реконструкция ҳисобига 7 та ва 1 та капитал таъмирлаш жами 10 та (12590,3 млн.сўм) соғлиқни сақлаш муассасалари, реконструкция ҳисобига 2 та, капитал таъмирлаш ҳисобига 8 та жами 10 та (5339,6 млн.сўм) касб-ҳунар коллежлари, янги қурилиш ҳисобига 1 та, реконструкция ҳисобига 7 та ва капитал таъмирлаш ҳисобига 8 та жами 16 та (9168,8 млн.сўм) умумтаълим мактаблари ҳамда 21 та ичимлик суви (8201,8 млн.сўм) объектларида қурилиш-монтаж ишлари олиб борилади ва бу мақсадлар учун жами 35300,5 млн.сўм маблағ ажратилган.

2012 йил якуни билан Наманган вилоятини ижтимоий-иқтисодий ривожланишининг асосий кўрсаткичлари

Шаҳар ва туманлар номи	Саноат ишлаб чиқариш		ХИМ ишлаб чиқариш ҳажми		Қишлоқ хўжалик ялпи маҳсулоти		Пудрат ишлари		Чакана савдо		Пуллик хизмат		Экспорт		Импорт	
	Млрд сўм	2011 й. кунига нисбатан %да	млрд. сўм	2011 й. якунига нисбатан %да	млрд.сўм	2011 й. якунига нисбатан %да	Млрд .сўм	2011 й. якунига нисбатан %да	млрд.сўм	2011 й. якунига нисбатан %да	млрд. сўм	2011 й. якунига нисбатан %да	минг АҚШ долл	2011 й. кунига нисбатан %да	минг АҚШ долл	2011 й. якунига нисбатан %да
Вилоят бўйича	1289,3	114,9	819,2	113,1	1836,4	107,0	547,9	110,2	2268,8	116,6	790,2	116,8	87028,8	105,2	136215,0	110,7
Наманган ш.	561,1	108,4	417,4	108,8	151,3	105,7	125,2	113,1	864,6	116,7	521,2	117,5	35166,9	90,4	100523,3	123,3
Мингбулоқ	34,7	136,4	5,1	138,5	117,6	106,7	20,9	115,4	76,2	115,3	14,0	110,6	0,5	113,6	-	-
Косонсой	31,6	108,1	18,8	117,5	97,9	106,2	35,5	120,0	103,9	123,2	24,5	107,8	475,2	85,5	1114,7	125,0
Наманган	112,1	141,5	76,1	140,3	175,6	107,9	46,9	104,5	118,9	117,9	30,6	117,0	18061,9	74,3	8784,3	102,3
Норин	45,5	151,0	20,9	316,5	111,1	106,5	26,1	113,6	105,9	116,8	18,1	117,4	194,8	86,4	103,6	19,4
Поп	94,1	117,6	34,9	107,5	125,1	108,0	46,9	108,0	158,2	119,1	26,5	115,9	12111,4	209,8	2490,8	58,0
Тўрақўрғон	61,2	104,7	18,2	103,5	150,2	107,6	41,3	101,9	156,5	116,7	22,8	114,6	7466,8	15084,4	2272,5	264,0
Уйчи	86,1	117,9	31,6	104,9	134,9	108,3	56,1	119,7	87,5	117,9	23,1	117,0	5025,4	262,3	5866,3	227,5
Учқўрғон	151,8	110,4	104,8	106,8	140,9	106,9	27,9	106,2	133,9	117,0	23,6	115,8	1,5	1,1	4207,7	232,9
Чортоқ	21,1	155,7	15,2	126,2	145,1	108,4	48,5	105,1	83,1	114,5	27,6	122,2	591,6	101,0	1846,1	156,6
Чуст	55,2	110,2	34,8	114,7	178,0	109,6	37,2	106,6	250,6	114,9	35,3	114,2	6408,1	141,9	4012,6	172,6
Янгиқўрғон	34,7	122,4	41,4	105,1	308,7	108,3	35,4	107,6	129,5	118,0	22,8	116,6	304,2	7,4	478,8	15,1

Молиялаштиришнинг барча манбалари ҳисобидан капитал қўйилмалар ҳажми, млн.сўм

№	Шаҳар ва туманлар номи	Капитал қўйилмалар								Пудрат фаолияти	
		Молиялаштиришнинг барча манбалари ҳисобидан капитал қўйилмалар ҳажми, млн.сўм	2011 йил якунига нисбатан % ҳисобида	шу жумладан						Ўз имкониятлари асосида бажарилган қурилиш ишлари ҳажми, шартнома нархларида млн.сўм	2011 йил якунига нисбатан % ҳисобида
				Марказлаштирилган инвестициялар		Марказлаштирилмаган инвестициялар					
				бюджет маблағлари	бошқа маблағлар	Корхоналарнинг ўз маблағлари	тўғридан тўғри хорижий инвестиция ва кредитлар	Тижорат банклари кредитлари	бошқа маблағлар		
Вилоят бўйича		741990,8	114,7	26651,5	64914,1	133014,3	28654,9	164102,8	324653,2	547939,9	110,2
1	Наманган ш.	242009,5	100,5	2027,6	32156,0	90477,2	27278,0	69481,0	20589,7	125215,0	113,1
2	Мингбулоқ	27144,1	131,4	1405,6	3370,4	1695,0		3030,7	17642,4	20919,2	115,4
3	Косонсой	45041,8	140,0	7680,0	2950,0	4752,3		7268,9	22390,6	35450,5	120,0
4	Наманган	66464,5	155,0	210,4	5773,3	7578,7	785,9	20050,5	32065,7	46904,5	104,5
5	Норин	30230,5	129,8	808,0	950,4	3115,9		3098,1	22258,1	26108,5	113,6
6	Поп	50891,9	119,9	3383,4	2350,9	3325,9	591,0	3895,0	37345,7	46863,9	108,0
7	Тўрақўрғон	43826,8	128,1	809,4	649,0	4141,5		8376,5	29850,4	41316,9	101,9
8	Уйчи	58176,6	119,1	890,9	4277,9	9099,7		7767,9	36140,2	56106,9	119,7
9	Учқўрғон	38681,0	106,4	939,9	803,4	3527,9		12867,6	20542,2	27945,6	106,2
10	Чортоқ	40481,5	117,2	4436,7	2040,9	1107,3		5265,4	27631,2	48458,9	105,1
11	Чуст	48599,6	101,1	226,0	5178,1	1657,3		11599,9	29938,3	37223,1	106,6
12	Янгиқўрғон	50443,0	118,3	3833,6	4413,8	2535,6		11401,3	28258,7	35426,9	107,6

2012 йил якуни билан соғлиқни сақлаш муассасаларида 12469,8 млн.сўм, касб-хунар коллежларида 5449,2 млн.сўм, умумтаълим мактабларида 9301,2 млн.сўм ҳамда ичимлик суви объектларида 8443,9 млн.сўм жами 35,7 млрд.сўм миқдорида капитал маблағлар ўзлаштирилди.

Бундан ташқари, вилоятда “Болалар спортини ривожлантириш жамғармаси” ҳисобидан жами 14 та жумладан, 4 та мусиқа ва санъат мактаблари, 7 та мактаблар учун спорт зал, 2 та Болалар ва ўсмирлар спорт мактаби ва 1 та сузиш ҳавзаси объектлари учун жами 12944,6 млн.сўм маблағлар ўзлаштирилиши режалаштирилган. Жорий йил якуни билан ушбу объектларда 12932,7 млн.сўм миқдорида капитал маблағлар ўзлаштирилди.

Бунинг натижасида йил якуни билан жами 71 та объектлар фойдаланишга топширилди. Шундан, янги қурилиш ҳисобидан 13 та (2 та умумтаълим мактаблари, 2 та ҚШПлар ва 9 та болалалар спорт объектлари), реконструкция ҳисобидан 22 та (7 та умумтаълим мактаблари, 7 та соғлиқни сақлаш объектлари, 5 та болалар спорт объектлари, 2 та касб-хунар коллежлари ҳамда 1 та бадий-санъат лицейи), 16 та капитал таъмирлаш ҳисобидан (8 та умумтаълим мактаблари ва 8 та касб-хунар коллежлари) объектлар фойдаланишга топширилди.

Шунингдек, 20 та аҳоли пунктини ичимлик суви билан таъминлаш объектлари фойдаланишга топширилди.

Республика инвестиция дастурига кирмаган лойиҳаларни ўз ичига олган вилоятнинг 2012 йилга мўлжалланган Ҳудудий инвестиция дастури ишлаб чиқилди.

Мазкур Дастурга асосан 2012 йилда 92 та лойиҳалар (68 та янги қувват ва 24 та модернизация) бўйича барча манбалар ҳисобидан 134,4 млрд.сўм (банк кредити 83,7 млрд.сўм) миқдорида инвестициялар жалб этилиши белгиланиб, унинг ҳисобидан 2800 дан зиёд иш ўринлари яратилади.

2012 йил якуни билан 178 та (енгил саноатда 77 та, озиқ-овқат саноатида 51 та, қурилиш материаллари саноатида 31 та, 19 та бошқа соҳаларда) ишлаб чиқариш объектлари фойдаланишга топширилди. Ушбу лойиҳаларда жами 66,2 млрд.сўм (29,5 млрд.сўм банк кредити, 1,4 млрд.сўм тўғридан-тўғри хорижий инвестиция ва 35,2 млрд.сўм корхоналар ўз маблағлари) миқдорида инвестициялар ўзлаштирилиб, 2042 та янги иш ўринлари ҳамда йилига 71,7 млрд.сўмлик маҳсулот ишлаб чиқариш қувватлари яратилди.

2.2. Наманган вилояти иқтисодий тармоқларига инвестициялар жалб қилиш ва уларни ривожланиши

Наманган вилоятида 2012 йил якуни билан фаолият кўрсатаётган саноат корхоналари сони 2887 тани ташкил этиб, ўтган йилнинг шу даврига нисбатан 124,7 фоизга ёки 571 тага кўпайди.

2012 йил якунига кўра саноат корхоналари томонидан 1289,3 млрд.сўмлик саноат маҳсулотлари, 819,2 млрд.сўм халқ истеъмоли моллари ишлаб чиқарилди. Ўсиш суръатлари мос равишда 114,9 ва 113,1 фоизни ташкил этди.

Шундан, вилоятда 487,7 млрд сўмлик ҳудудий саноат маҳсулотлари ишлаб чиқарилиб, умумий ишлаб чиқаришдаги салмоғи 39,0 фоизни ташкил этди ва ўтган йилнинг шу даврига нисбатан 116,7 фоизга ўсди.

Вилоятда иқтисодий барқарорликни таъминлаш мақсадида энг аввало юқори салмоғга эга енгил саноат, озиқ-овқат, машинасозлик ва қолган саноат тармоқларини жадал ривожлантириш дастурлари бўйича бир қатор тадбирлар амалга оширилмоқда.

Хусусан, 2012 йилда маҳсулот ишлаб чиқариш ҳажмлари металлургия саноатида ўсиш суръатлари 109,9 фоизни, енгил саноат тармоғида 116,7 фоизни, озиқ-овқат саноатида 114,1 ташкил этган ҳолда умумий саноат маҳсулотлари ишлаб чиқаришдаги энг юқори салмоғи енгил

саноат (38,0%) ва озиқ-овқат саноати (31,0%) тармоқлари ҳиссасига тўғри келган.

Саноат маҳсулотларини ҳудудлар бўйича ишлаб чиқариш ҳажмлари кўрилганда, Мингбулоқ (136,4%), Наманган (141,5%), Норин (151,0%) ва Чортоқ (155,7%) туманларида саноат маҳсулотлари ишлаб чиқариш ҳажмлари ўсиш тенденцияси 136,0 фоиздан 156,0 фоизгача ўсиши кузатилган.

Наманган шаҳри (108,4%), Косонсой (108,1%), Учкўрғон (110,4%), Уйчи (110,2%) ва Янгиқўрғон (122,4%) туманларида ўртача ўсиш тенденцияси кузатилди.

Шу даврда аҳоли жон бошига саноат маҳсулотлари ишлаб чиқариш ҳажмлари 528,5 минг сўм (116,7%) ва аҳоли жон бошига халқ истеъмоли моллари ишлаб чиқариш 334,5 минг сўм (120,3%) ни ташкил этиб, 2011 йилнинг шу даврига нисбатан мос ҳолатда 75,5 минг сўм ва 56,5 минг сўмга кўп бўлди.

2012 йилда вилоятда хизмат кўрсатиш ва сервис соҳасининг ялпи ҳудудий маҳсулотдаги улуши 44,5 фоизни ташкил этди.

Жумладан, алоқа ва ахборотлаштириш хизматлари 120,2 фоиз (прогноз 119,0%), компьютерли программалаштириш хизматлари консultatsион хизматлар билан бирга 117,2 фоиз (118,7%), транспорт хизмати 124,1 фоиз (119,0%), молия ва банк хизматлари 121,7 фоиз (111,2%), қурилиш хизматлари 129,1 фоиз (109,0%), технолигия ускуналарини таъмирлаш ва техник хизмат кўрсатиш 116,1 фоиз (106,4%), қишлоқ хўжалиги техникаларини таъмирлаш ва техник хизмат кўрсатиш хизмати 122,8 фоиз (112,0%), меҳмонхона хизмати 112,0 фоиз (118,0%), савдо хизмати 121,1 фоиз (120,0%), маиший хизматлар 121,9 фоиз (118,5%), таълим хизматлари 109,4 фоиз (105,0%), соғлиқни сақлаш хизматлари 133,3 фоиз (117,0%) ва бошқа хизматлар 108,1фоиз (108,0%)га бажарилди.

Хизмат кўрсатиш ва сервис соҳасини ривожлантириш мақсадида 2012 йилда “Микрокредит” банк томонидан 2570,2 млн. сўм кредит маблағлари йўналтирилди.

Дастурда белгиланган 724 та объект ўрнига амалда 1068 та (1,5 марта) савдо ва маиший хизмат кўрсатиш шахобчалари фойдаланишга топширилди. Бу мақсадларга жами 45,0 млрд.сўмдан ортиқ маблағлар сарфланиб, 2930 дан ортиқ янги иш ўринлари яратилди.

Шу жумладан, 459 та чакана савдо, 71 та умумий овқатланиш корхонаси, 9 та гузар, 65 та кийим тикиш ва таъмирлаш, 86 та сартарошхона, 58 та пойабзал тикиш ва таъмирлаш, 7 та суратхона, 45 та маиший техника таъмирлаш устахоналари, 41 та автомобил ва бошқа техникаларни таъмирлаш устаханалари ва 227 та бошқа турдаги хизмат кўрсатиш шахобчалари фойдаланишга топширилган.

Бундан ташқари сунъий қопламали уйингоҳларни ташкил этиш бўйича Наманган шаҳрида 13 та ва Косонсой 2 та, Наманган 4 та, Уйчи 1 та ва Чуст туманида 1 та жами 21 та замонавий футбол ўйнаш майдончалари ташкил этилиб, фойдаланишга топширилди. Бу мақсадларга жами 1150,0 млн.сўмдан ортиқ маблағлар сарф этилди. Хозирда қолган туманларда ҳам худди шундай майдончаларни ташкил этиш ишлари амалга оширилмоқда.

Амалга оширилаётган тадбирлар ҳисобига 2012 йилнинг январ-декабр ойларида вилоятда жами хизматлар хажми 2064,5 млрд.сўмни ташкил этиб, 2011 йилга нисбатан 117,3 фоиз ўсишига эришилди (прогноз 116,0%) (аҳоли жон бошига 839,7 минг сўм, ўсиш 1,2 марта).

Сервис соҳасида январ-декабр ойларида жами 27153 та (режага нисбатан 101,0%) янги иш ўринлари яратилиб, шундан 23383 таси қишлоқ жойларида ташкил этилди.

Вилоятда 2012 йил якуни билан чакана савдо айланмаси хажми 2268,8 млрд.сўмни (аҳоли жон бошига 931,9 минг сўм) ташкил этиб, 2011 йилнинг шу даврига нисбатан 116,6 фоизга, пуллик хизматлар хажми эса 790,2

млрд.сўм (аҳоли жон бошига эса 321,4 минг сўм) ёки 116,8 фоизни ташкил этди.

Чакана савдо айланмаси хажми Косонсой туманида (ўсиш суръати 123,2%), Поп (119,1%) ва Уйчи туманларида (117,9%) вилоят кўрсаткичидан юқори бўлган бўлса, пуллик хизмат кўрсатиш хажмининг асосий қисми Наманган (117,4%), Уйчи (117,0%), Чортоқ (122,2%) ва Янгиқўрғон (116,6%) туманлари ҳиссасига тўғри келди.

2012 йилда вилоятда яратилган ялпи қишлоқ хўжалиги маҳсулоти хажми 1836,4 млрд.сўмни ташкил этиб, ўсиш суръати 107,0 фоизга таъминланди. Ялпи маҳсулот ишлаб чиқариш фермер хўжаликларида 105,9 фоизга, деҳқон хўжаликларида эса 107,3 фоизга ўсди.

Бугунги кунда вилоятда 5699 та фермер хўжаликлари фаолият кўрсатаётган бўлиб, уларга 264,6 минг гектар майдон бириктириб берилган. Бу фермер хўжаликларида 82,9 минг нафар ишловчилар ишламоқда. Шунингдек, вилоятда 450219 та деҳқон хўжаликлари бўлиб, булардан 358 нафари юридик мақомга эга.

2012 йилда фермер хўжаликларининг ялпи маҳсулот ишлаб чиқаришдаги улуши 30,3 фоизни, деҳқон хўжаликларининг улуши эса 68,9 фоизни ташкил этди.

2012 йилда қорамол бош сонлари 557,0 минг бошни (102,5%) шу жумладан, сигирлар 196,4 минг бошни (102,7%), қўй-эчкилар 647,7 минг бошни (103,1%), паррандалар 2293,8 минг бошни (112,8%) ва отлар 6,4 минг бошни (100,9%) ташкил этди.

Вилоят аҳолисини арзон, сифатли мева-сабзавот ва чорвачилик маҳсулотлари билан таъминлашни янада яхшилаш мақсадида Вазирлар Маҳкамасининг 2011 йил 6 декабрдаги 319-сонли қарори ижроси юзасидан вилоят ҳокимининг 2011 йил 12 декабрдаги 313-сонли қарори қабул қилиниб, тизимли назорат ўрнатилган.

Мазкур қарор асосида «Наманган вилояти туманларида 2012 йилда мева-сабзавот, картошка, полиз ва узум маҳсулотларини чорақлар бўйича

ишлаб чиқариш ва фойдаланиш башорат кўрсаткичлари» ишлаб чиқилиб, ижроси мониторинг қилинди.

Хусусан, барча хўжаликларда 188,0 минг тонна картошка, 526,6 минг тонна сабзавот, 56,5 минг тонна полиз, 157,8 минг тонна мева, 86,4 минг тонна узум, чорвачилик маҳсулотларидан 95,1 минг тонна гўшт, 464,5 минг тонна сут, 146,1 млн. дона тухум етиштирилиб, бу турдаги маҳсулотларни 2011 йилга нисбатан 6,2 фоиздан 25,0 фоизгача кўпайтириш кўзда тутилган.

Вилоятда аграр соҳада олиб борилаётган бир қатор тадбирлар натижасида йил якуни билан 500,6 минг тонна дон (ўсиш суръати 101,6%), 529,5 минг тонна сабзавот (108,3%), 188,1 минг тонна картошка (112,6%), 56,9 минг тонна полиз (107,0%), 158,0 минг тонна мева (114,0%), 87,5 минг тонна узум (113,0), 93,2 минг тонна гўшт (107,1%), 464,5 минг тонна сут (110,0%) ва 170,4 млн. дона тухум (139,9%) ишлаб чиқарилиб, белгиланган прогноз параметрлари таъминланган.

Ўзбекистон Ресубликаси Президентининг 2011 йил 31 октябрдаги ”2012-2015 йилларда Республика озиқ-овқат саноатини бошқаришни ташкил этишни янада такомиллаштириш ва ривожлантириш чора-тадбирлари тўрисида”ги ПҚ-1633-сонли қарорига асосан вилоятда мазкур қарор ижросини таъминлаш мақсадида вилоят ҳокимининг 2011 йил 4 ноябрдаги 274-сонли қарори қабул қилиниб, дастур ишлаб чиқилган. Дастурга мувофиқ вилоятда 2012 йилда 2 та гўштни, 2 та сутни ва 4 та мева-сабзавот ва узумни қайта ишлаш лойиҳаларини амалга ошириш белгиланган бўлиб, бу мақсадларга 1,7 млрд.сўм маблағ сарфлаш кўзда тутилган.

2012 йил якуни билан дастур доирасида 2 та гўштни, 8 та сутни, 5 та мева-сабзавотни қайта ишловчи корхоналар жами 16 та (дастурдан ташқари 8 та) лойиҳалар амалга оширилиб, 2414,0 млн.сўм (990,0 млн.сўм банк кредитлари) маблағ сарфланиб, 132 та янги иш ўринлари яратилган.

Булар, Наманган шаҳрида “Анкабуд саноат савдо” МЧЖ гўштни қайта ишлаш корхонасида модернизация тардбирлари амалга оширилиб, Тошкент

шаҳридаги Еврофуд МЧЖдан Германия давлатида ишлаб чиқарилган термокамера ва кадоқлаш технологиясини олиб келиб ўрнатилди. Шунингдек, Чортоқ туманида “Чортоқ гўшт сут савдо” МЧЖ янги гўшти қайта ишлаш технологиясини олиб келиниб, фойдаланишга топширилган.

Наманган туманида “Хонобод наслчилик” шўъба корхонаси томонидан сутни қайта ишлаш бўйича янги линияси ишга туширилган. Шунингдек, мазкур тумандаги “Иқбол” МЧЖ сутни қайта ишлаш корхонасида модернизация ва реконструкция ишлари амалга оширилиб, мавжуд қувватлар кенгайтирилган.

Мингбулоқ туманида “Одина Зубайда” МЧЖ корхонаси томонидан мева-сабзавотни ҳамда Чортоқ туманида “Лидия” шўъба корхонасида узумни қайта ишлаш цехларида модернизация тадбирлари амалга оширилиб, кўшимча янги линиялар ўрнатилган. Тўрақўрғон туманида “Тўрақўрғон барака замини” хусусий корхонасида мева-сабзавотларни қуриштириш асбоб-ускуналарини ўрнатилиб, янги цех фойдаланишга топширилган.

Шунингдек, дастурдан ташқари жами 8 та шу жумладан, 6 та сутни ва 2 та мева-сабзавотни қайта ишлаш корхоналари ишга туширилиб, фойдаланишга топширилган (Булар, Наманган шаҳрида “Қуалитативе ОИЛ” МЧЖ, “Нихол зиё савдо телеком” МЧЖ, Мингбулоқ туманида хусусий тадбиркорлар Ф.Абдурахмонова, А.Арапов, Ғ.Тўрабоев ва Учқўрғон туманида Б.Хожимирзаев томонидан сутни (музқаймоқ ишлаб чиқариш), Норин туманида фуқаро О.Мирзаев ҳамда Наманган шаҳрида “Афруз Камол Наби” МЧЖлар томонидан мева-сабзавотни қайта ишлаш корхоналари).

Вилоятда 2012 йил якуни билан 221,8 млн. долларлик (2011 йилга нисбатан 107,8%) ташқи савдо амаллари бажарилиб, шундан экспорт 85,6 млн.долларни (103,4%), импорт 136,2 млн. долларни (110,7 %) ташкил этди.

Ҳудудий экспорт дастурига асосан экспортёр корхоналар томонидан ўтган йил мобайнида 18,3 млн.доллар қийматида маҳсулот экспорт қилиниб, ўсиш суръати 2011 йилга нисбатан 109,6 фоизга, белгиланган прогнозга нисбатан эса 108,0 фоизга бажарилиши таъминланди.

Жумладан, «Иснам интер текс» 255,6 минг доллар (4,2 марта), «Истиклол текстил дизайн» МЧЖ 218,5 минг доллар (198,6 %), «Баркас текс» ҚК 266,4 минг доллар (156,7 %), «Водий ёғоч савдо» МЧЖ 909,3 минг доллар (165,3 %), «Давр Металл» МЧЖ 231,8 минг доллар (178,3 %) корхоналари кескин ўсиш суръатлари таъминланди.

Вилоятда экспорт фаолиятини юритувчи корхоналарнинг сафи барқарор ўсиб бормоқда. 2011 йилнинг якуни билан экспорт амалларини бажарувчи корхоналар сони 59 тани ташкил этган бўлса, 2012 йил январ-декабр ойларида уларнинг сони 23 тага ортиб, 82 тани ташкил этди.

2012 йилда вилоятдаги экспортёр корхоналар сони ортиши билан бир қаторда янги турдаги маҳсулотларни экспортга чиқариш ҳам йўлга қўйилган. Хусусан, жорий йилдан бошлаб вилоятдаги «Замин люкс текстил» МЧЖда (65,6 минг доллар) эркалар қўйлаги, «Роснампоставка» МЧЖ (31,2 минг доллар) ва «Гулшан шойи импекс» корхоналарида (188,8 минг доллар) гудрон маҳсулотлари, «Дилрабо СДА» ХК (289,4 минг доллар) ва «Хак текс» МЧЖ (193,6 минг доллар) корхоналарида трикотаж маҳсулотларини экспортга чиқариш йўлга қўйилди.

2012 йил якуни билан хорижий инвестиция иштирокидаги корхоналар сони 61 тани ташкил этиб (2.2.2-жадвал), қўшма корхоналарнинг 48 таси саноат маҳсулотлари ишлаб чиқаришга, 3 таси савдо ва хизмат кўрсатиш соҳасида, 3 таси қишлоқ хўжалиги маҳсулотларини қайта ишлашга, 4 таси телекоммуникация, 2 таси қурилиш материалларини ишлаб чиқаришга ихтисослашган ва 1 таси фармацевтика соҳаларда фаолият кўрсатмоқда.

2.2.1-жадвал

Вилоятдаги мавжуд қўшма корхоналар тўғрисида маълумот

Шахар, туманлар номи	2012 йил 1 январ ҳолатига		2012 йилда ташкил этилгани	2012 йилда тугати- гани	2013 йил 1 январ ҳолатига	
	Жами	Фаолият кўрсатмоқда			Жами	Фаолият кўрсат моқда
Вилоят бўйича	63	55	7	1	69	61

Наманган ш.	30	26	2	1	30	26
Косонсой	1	1	-	-	1	1
Мингбулоқ	3	2	-	-	3	2
Наманган	5	5	3	-	8	8
Норин	1	1	-	-	1	1
Поп	3	2	1	-	5	4
Тўрақўрғон	2	1	1	-	4	3
Уйчи	5	4	-	-	6	5
Учқўрғон	1	1	-	-	1	1
Чортоқ	3	3	-	-	3	3
Чуст	7	7	-	-	6	6
Янгиқўрғон	2	2	-	-	1	1

Жорий йилнинг март ойида Наманган туманида пардоз-андоз буюмлари ишлаб чиқаришга ихтисослашган Ўзбекистон-Корея «UNILEVER CHEMICAL» қўшма корхонаси, июн ойида полимер хом-ашёсидан қурилиш материаллари ишлаб чиқаришга ихтисослашган Ўзбекистон-Хитой «Turbo Plast Plus» қўшма корхонаси, май ойида Наманган шаҳрида ипакчилик саноатига ихтисослаштирилган Ўзбекистон-Сингапур «VERIGROW IPAGI» қўшма корхонаси, июл ойида Тўрақўрғон туманида тикувчилик маҳсулотлари ишлаб чиқаришга ихтисослаштирилган Ўзбекистон-Россия «BIRYUZA GROUP» қўшма корхонаси, ноябр ойида Поп туманида тикувчилик маҳсулотлари ишлаб чиқаришга ихтисослаштирилган Ўзбек-Молдова «Абдумалик-Лазиз Импекс» қўшма корхонаси ҳамда ноябр ойида Наманган туманида тикувчилик маҳсулотлари ишлаб чиқаришга ихтисослаштирилган Ўзбекистон-Хитой «Aisha Home Textile» қўшма корхоналари фаолиятини бошлаган.

2.2.2-жадвал

Наманган вилоятининг ташқи иқтисодий фаолияти ҳақида маълумот

№	Шаҳар ва туманлар номи	Ташки савдо айланмаси, минг АКШ. долл.	2011 йил якунига нисбатан % ҳисобида	Экспорт, минг АКШ. долл.	2011 йил якунига нисбатан % ҳисобида	Импорт, минг АКШ. долл.	2011 йил якунига нисбатан % ҳисобида	Руйхатга олинган хорижий сармоя иштирокидаги корхоналар (ХСИК) сони, дона	Шу жумладан, фаолият курсатаётган ХСИК, дона	Шулардан ҳукукий макомга эга булган ХСИК, дона	ХСИК томонидан ишлаб чиқарилган маҳсулотлар ва хизматлар ҳажми, млн.сум	ХСИК экспорти ҳажми, минг АКШ. долл.	Ҳисобот даврида ташкил этилган ХСИК, дона
Вилоят бўйича		221837,0	107,8	85622,0	103,5	136215,0	110,7	61	54	54	326526,0	36637,6	6
1	Наманган ш.	137347,4	118,0	36824,1	94,7	100523,3	123,3	25	22	22	226411,5	16215,3	1
2	Мингбулоқ	-	-	-	-	-	-					-	
3	Косонсой	1587,4	115,4	472,7	102,3	1114,7	125,0	3	2	2	1090,0	337	
4	Наманган	28280,3	116,7	19496	80,2	8784,3	102,3	8	8	8	47500,0	7416	3
5	Норин	297,2	42,4	193,6	85,9	103,6	19,4	2	2	2	248,0	-	
6	Поп	13723,3	52,5	11232,5	194,6	2490,8	58,0	6	5	5	30425,4	11232,5	1
7	Тўрақўрғон	3119,6	291,8	847,1	24,6	2272,5	264,0	4	3	3	2372,8	557,7	1
8	Уйчи	10681,8	72,7	4815,5	251,4	5866,3	227,5	5	4	4	10474,7	242,9	
9	Учқўрғон	4207,7	232,9	-	-	4207,7	232,9	1	1	1	100,8	-	
10	Чортоқ	2434,7	137,5	588,6	100,5	1846,1	156,6	3	3	3	1165,4	217,6	
11	Чуст	10188,5	94,6	6175,9	136,8	4012,6	172,6	3	3	3	5566,8	418,6	
12	Янгирқўрғон	779,3	23,6	300,5	41,3	478,8	15,1	1	1	1	1170,6	-	

2012 йилда вилоятдаги қўшма корхоналар томонидан ишлаб чиқарилган маҳсулотлар ва кўрсатилган хизматлар ҳажми 326,5 млрд.сўмни (ўсиш 110,1 %) ташкил этиб (2.2.3-жадвал), минтақада ишлаб чиқарилган жами маҳсулотдаги улуши 29,4 фоизга етди (2011 йилда 26,7 фоиз).

Ўтган давр мобайнида қўшма корхоналарнинг экспорт ҳажми 33,2 млн.долларни ташкил этиб, 2011 йилга нисбатан 112,6 фоизга ўсди ёки вилоят жами экспортдаги улуши ўтган йилнинг мос даврига нисбатан 3,6 бандга ортиб 39,1 фоизга етди.

Қўшма корхоналарнинг импорт ҳажми 72,6 млн.долларни ташкил этиб, ўтган йилнинг мос даврига нисбатан 116,2 фоизга ортиши таъминланди.

2.3 Наманган вилояти иқтисодиётининг барқарор ўсишини таъминлаш ва таркибий ўзгаришларни амалга ошириш йўналишлари

Бозор иқтисодиёти шароитида миллий иқтисодиётни барқарор ривожланишини таъминлашда инвестициялардан самарали фойдаланиш, иқтисодий сиёсатнинг асосий концептуал йўналишларидан бири ҳисобланади. Ҳозирги кунда Наманган вилояти иқтисодиётига инвестицияларни жалб қилиш механизмини ривожлантириш зарурияти давр талаби бўлиб, шу билан бир қаторда ташқи ва ички ресурслардан самарали фойдаланиш долзарблигича қолмоқда.

Вилоятда таркибий ўзгаришларни амалга оширишда инвестициялашнинг устивор йўналишларини аниқ белгилаш, илмий асосланган инвестиция қарорларини қабул қилиш, инвестиция фаолиятини оқилона тартибга солиш асосида ички ва ташқи молиявий манбаларни, барча шарт-шароитларни ҳисобга олган ҳолда жалб қилиш вилоят иқтисодиётининг келажагини белгилайди. Инвестициялар учун зарур молиявий ресурсларни топиш иқтисодий ўсиш шартига айланган. Бу эса биринчи навбатда истеъмол ва жамғарма нисбатига боғлиқ. Ижтимоий йўналтирилган бозор иқтисодиётига ўтишда, ўз моделини

амалга ошираётган Ўзбекистон инвестицияларни молиялаштиришнинг самарали усуллари, механизмлари ва воситаларини излашда давом этмоқда. Иқтисодийнинг давлат ва нодавлат секторлари доирасида инвестиция фаолиятининг кучайиши инвестиция лойиҳаларини баҳолаш ва танловини ўтказишни такомиллаштириш, инвестициялаш учун зарур бўлган ишончли молиявий ресурсларни излаб топиш, капитал бозорини тегишли солиқ сиёсати асосида ривожлантириш ва чет эл инвестицияларини жалб қилиш усуллари аниқлаш билан боғлиқ бир қатор муаммоларни ҳал қилиш заруратани кўндаланг қилиб кўяди. Мамлакат инвестиция фаолиятида айниқса хорижий инвестициялар иштироки кучайиши билан бу масалаларнинг аҳамияти ошиб боради.

Наманган вилоятида 2012 йилда саноат маҳсулотлари ишлаб чиқариш ҳажми ўсиши билан бирга саноат корхоналарида янги ишчи ўринлари яратиш, эскирган технологияларни модернизация қилиш яъни янги технологияларни олиб кириш, янги турдаги маҳсулотларни ўзлаштириш, экспортбоп маҳсулотлар турларини кўпайтириш борасидаги ишлар амалга оширилди.

2012 йил якунига кўра саноат маҳсулотлари ишлаб чиқариш ҳажми 1289,3 млрд.сўмни, халқ истеъмоли моллари ишлаб чиқариш 819,2 млрд.сўмни ташкил этиб, ўсиш суръати мос равишда 114,9 ва 113,1 фоизни ташкил этди.(2.3.1-жадвал).

Халқ истеъмоли молларининг умумий саноат маҳсулотлари ишлаб чиқаришдаги салмоғи 63,5 фоизни тенг бўлди. Аҳоли жон бошига халқ истеъмоли моллари ишлаб чиқариш 335,8 минг сўмга тўғри келди.

Саноат маҳсулотлари ишлаб чиқариш ҳажми Наманган шаҳрида 108,4 фоизга, Мингбулоқ туманида 136,4 фоизга, Косонсой туманида 108,1 фоизга, Наманган туманида 141,5 фоизга, Норин туманида 151,0 фоизга, Поп туманида 117,6 фоизга, Тўрақўрғон туманида 104,7 фоизга, Уйчи туманида 117,9 фоизга, Учқўрғон туманида 110,4 фоизга, Чортоқ туманида 155,7 фоизга, Чуст туманида 110,2 фоизга, Янгиқурғон туманида 122,4 фоизга ўсиш таъминланди.

2.3.1-жадвал

Наманган вилоятида саноат тармоғини ривожланиши

Кўрсаткичлар номи	Ўлчов бирли ги	2008 йил	2009 йил	2010 йил	2011 йил	2012 йил	2012 йилни 2011 йилга нисбати
Саноат махсулотлари ишлаб чиқариш	млн. сўм	434541,4	534531,2	748671,4	1057321,2	1289310,0	114,9
Халқ истеъмоли моллари ишлаб чиқариш	млн. сўм	266502,8	329546,7	441874,7	651694,9	819227,9	113,1
Корхоналар сони	Бир лик	51	40	38	38	36	94,7
Ишловчилар сони	киши	13618	14168	13353	14929	9972	66,7
Мехнат унумдорлиги	минг сўм	31909,3	37728,1	52335,4	70961,1	128930,9	181,6
Асосий махсулот турлари	Бир лик	63	57	71	72	77	106,9

Вилоятда 2013 йилнинг 1 январ ҳолатига рўйхатдан ўтган саноат корхоналари сони 2873 тани ташкил этиб, шундан фаолият кўрсатаётган саноат корхоналари сони 2316 тани ташкил этди. Рўйхатдан ўтган саноат корхоналар сони ўтган йилнинг шу даврига нисбатан 105,8 фоизга ёки 157 тага кўпайди.

Вилоятда саноатнинг етакчи тармоқларидан енгил саноатда тўқимачилик, пахта тозалаш, пойабзал, мебел ишлаб чиқариш, озиқ-овқат ҳамда қишлоқ хўжалик маҳсулотларини қайта ишлаш тармоқлари, машинасозлик ва метални қайта ишлаш, қурилиш материаллари ишлаб чиқариш тармоқларига қарашли корхоналар ривожланиб, саноат ва халқ истеъмоли моллари ишлаб чиқаришда салмоқли хиссаларини кўшиб келмоқда.

Жумладан, 2012 йилда маҳсулот ишлаб чиқариш ҳажмлари металлургия (кора) саноатида 2760,8 млн.сўмни (ўсиш суръати 109,9%),

машинасозлик ва метални қайта ишлаш саноатида 130,1 млрд.сўмни (97,7%), ёғочни қайта ишлаш саноатида 24,2 млрд.сўмни (94,9%), қурилиш материаллари саноатида 42,5 млрд.сўмни (95,0%), енгил саноат тармоғида 489,2 млрд сўмни (116,7%), озиқ-овқат саноатида 400,0 млрд.сўмни (114,1%), дон маҳсулотлари саноатида 125,4 млрд.сўмни (113,5%), полиграфия саноати 5289,4 млн.сўмни (85,6%) ташкил этган ҳолда умумий саноат маҳсулотлари ишлаб чиқаришдаги энг юқори салмоғи енгил саноат (37,9%) ва озиқ-овқат саноати (31,0%) тармоқлари хиссасига тўғри келди.

Вилоятда фаолият кўрсатаётган йирик корхоналар томонидан 688,8 млрд сўмлик маҳсулот ишлаб чиқарилиб, ўтган йилнинг шу даврига нисбатан 104,4 фоизга ўсди. Йирик саноат корхоналарининг умумий ишлаб чиқаришдаги салмоғи 53,4 фоизни ташкил этиб, қолган қисми кичик (18,7%) микрофирмалар (7,4%) уй хўжалиги ва яқка тартибдаги хусусий тадбиркорлар хиссаси (13,8%)га тўғри келди.

Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2009 йил 14 августдаги “2009-2012 йилларда Наманган вилоятида саноатни ривожлантириш ва ишлаб чиқаришни модернизация қилиш Дастури тўғрисида”ги 232-сонли қарорига мувофиқ 2009-2012 йиллар мобайнида вилоятда умумий қиймати 44,9 млрд.сўм ва 103,1 млн.долларлик инвестиция маблағларини жалб этиш ҳисобига 129 та лойиҳаларни амалга ошириш ва булар ҳисобига 8529 та янги иш ўринларини ташкил этилиши тасдиқланган.

Ноозиқ-овқат маҳсулотлари ишлаб чиқариш бўйича ишлаётган қувватларни кенгайтириш ва янги қувватлар ташкил этиш йўналиши бўйича 2009-2012 йиллар давомида белгиланган 38 та лойиҳалар ўрнига 99 та лойиҳалар фойдаланишга топширилди. Бу мақсадларга 73,8 млрд.сўм маблағлар сарфланиб, 2459 та янги иш ўринлари барпо этилди.

Қишлоқ хўжалиги маҳсулотлари етиштириш, уларни қайта ишлаш ва сақлаш бўйича ишлаётган қувватларни кенгайтириш ва янги қувватлар ташкил этиш йўналишида 2009-2012 йилларда жами 54 та лойиҳа амалга

2.3.2-жадвал

Наманган вилоятида саноат махсулотлари ишлаб чиқариш хажмлари
тўғрисида маълумот

Кўрсаткичлар номи	Ўлчов бири ли ги	2008 йил	2009 йил	2010 йил	2011 йил	2012 йил	2012 йилни 2011 йилга нис- бати
Саноат махсулот- лари ишлаб чиқа- риш хажми (солиштирма нархларда)	млн.с ўм	434541,4	515699,6	698834,8	1057321,2	1289310,0	114,9
Халқ истеъмоли моллари ишлаб чиқариш (амалдаги нархларда)	млн. сўм	266502,8	329546,7	441874,7	651694,9	819227,9	113,1
Пахта толаси	минг тонна	78,6	61,8	83,7	75,9	77,9	102,6
Пахта чигити	минг тонна	123,7	95,8	98,7	86,2	103,8	120,5
Пахта момик	тонна	816	259	546	1351,0	966,0	71,5
Ип газлама	млн.п. м.	2,9	5,8	12,8	0,38	0,4	105,3
Шойи газламалар	млн.п. м.	-	-	-	-	-	-
Нотўқима мато	млн.п ог.м.	9,8	10,5	14,6	16,6	14,2	85,6
Трикотаж махсулотлари	млн дона	0,8	1,1	2,4	2,9	3,8	133,2
Тикувчилик буюмлари	млн сўм	2357,7	2511,4	6125,0	13044,9	15726,5	120,6
Чарм пойабзал	минг жуфт	116	280	412	436,0	674,0	154,6
Резинали пойабзаллар	минг жуфт	208	395	363	245,0	21,0	8,6
Вазна ипак	тонн.	-	-	-	-	-	-
Табиий ипак	тонн.	-	24	50	18,5	4,0	21,6
Жун газлама	минг. п.м.	-	-	82	79,0	100,0	126,6
Жундан йигирилган ип	тонн.	-	-	-	-	-	-
Пахтадан йигирилган ип	тонна	7523	11245	14420	11533,0	9578,0	83,0
Тайёр пахта ипидан тўқилган газлама	минг. п.м.	2934	5760	12799	15036,0	18980,0	126,2

2.3.2-жадвалнинг давоми

Кўрсаткичлар номи	Ўлчов бирлиги	2008 йил	2009 йил	2010 йил	2011 йил	2012 йил	2012 йилни 2011 йилга нисбати
Асосий озиқ-овқат мащсулот турлари							
Тозаланган ўсимлик ёғи	минг тонна	17,2	12,2	12,0	11,6	13,2	114,2
Хайвон ёғи	тонна	0,2	9	438	537,0	441,0	82,1
Ёғ мащсулотлари	тонна						
Тозаланмаган ўсимлик ёғи	минг тонна	19,7	13,9	13,0	13,0	15,1	116,0
Консерва мащсулотлари	млн ш б	22,4	24,2	38,0	19,2	28,9	150,7
Гўшт ва гўшт мащсулотлари	тонн.	5121	5173	5789	6620,0	14865,2	2,2 м
Колбаса мащсулотлари	тонн.	104	231	257	294,0	2690,0	9,1 м
Сут ва сут мащсулотлари	минг тонна	21,8	21,3	23,4	27,4	36,2	132,3
Пишлоқ	тонна	11	11	16	26,0	40,0	153,8
Нон ва нон мащсулотлари	минг тонна	52,1	52,5	42,0	60,3	83,5	138,6
Кандолат мащсулотлари	тонн.	168	330	459	868,0	3490,0	4,0 м
Макарон мащсулотлари	минг тонна	2,0	3,5	2,8	3,3	7,0	2,1 м
Алкохолсиз ичимликлар	минг.дал	4028	2751	2580	2767,0	6317,0	2,3 м
Минерал сувлар	млн. дона	200,7	209,1	208,1	276,9	286,4	103,4
Ун ва дон мащсулотлари	минг тонна	136,1	139,9	140,7	152,9	211,0	138,0
Курук мева ва сабзавот	минг тонна	2,1	1,4	1,8	1,3	1,1	86,3
Кадокланган болалар овқати	тонна	385	581	549	1193	887,0	74,0
Спиртли ичимликлар	минг дал.	9	10	8	7	3,5	50,0
Узум виноси	минг дал.	636	248	272	40,0	210,0	5,2 м
Арок	минг дал.	245	279	184	410,0	491,0	119,8

2.3.2-жадвалнинг давоми

Кўрсаткичлар номи	Ўлчов бирлиги	2008 йил	2009 йил	2010 йил	2011 йил	2012 йил	2012 йилни 2011 йилга нисбати
Юмшоқ том ёпғич ашёлари	млн кв м	4,5	7,7	10,3	11,1	5,6	50,8
Пишиқ ғишт	млн дона	22,9	32,5	52,2	79,0	50,8	64,3
Темир-бетон мащсулотлари	минг.куб .м	2576,8	14,4	18,0	26,0	14,0	53,8
Маъданмас материаллар	минг.куб .м	423,6	223,6	155,7	176,5	180,7	102,4
Кум	минг.куб .м	168,2	64,3	21,8	78,7	72,6	92,2
Шағал	минг.куб .м	255,4	159,3	133,9	96,1	98,4	102,4
Изол	минг.кв. м.	12	500	502	749	150,0	20,0
Рубероид	минг.кв. м.	4383	7222	8756	8569,7	4700,7	54,9
Асфальт	тонна	8,3	64,3	69,9	132,8	131,5	99,0
Эшик блоклари	минг куб.м	1,1	4,3	5,2	5,0	6,2	124,0
Дераза блоклари	минг куб.м	1,3	3,3	3,0	1,7	2,5	147,1
Кишлоқ хўжалик машиналари учун эхтиёт қисмлар	минг сўм	71849,6	-	1838,0	-	-	-
Электротермик мащсулотлар	минг сўм	159237	-	-	-	-	-
Колипда пайвандланган сурма қопқоқ.	минг дона	5,5	8,7	8,4	8,0	8,8	110,0
Картон	тонна	1981	2907	3187	2809,0	870,0	31,0
Хўжалик гугурти	минг ш я	-	21	16	18,0	11,0	61,1
Хўжалик совуни	минг тонна	1,2	1,6	6,9	13,8	7,8	56,5
Омухта ем	минг тонна	52,6	68,4	75,2	72,7	92,3	126,9
Кунжара	тонна	47071	33020	32262	31419	35588,0	113,3
Мебель (улгуржи нархларда)	минг сўм	585362	1694159	1461347	6629438,0	1709880, 0	25,8
Кимё саноати							
Техник КМЦ	тонна	249	1000,0	1240	1119,0	2000,0	178,7

оширилиши режалаштирилган бўлиб, амалда умумий қиймати 33,7 млрд.сўмлик 65 та лойихалар фойдаланишга топширилди ва 1224 та янги иш ўринлари яратилди.

Қурилиш материалларини ишлаб чиқаришни ривожлантириш йўналишида 2009-2012 йилларда вилоятдаги 15 та минерал хом-ашё конларида 19 та корхонани фаолият кўрсатиши режалаштирилган бўлиб, бугунги кунда булардан 16 тасига Минерал ресурслар ва давлат геология Қўмитасининг “Ер қаъри участкаларидан фойдаланиш ҳуқуқи” бўйича лицензиялар берилиб, ишлаб чиқариш йўлга қўйилди.

Шунингдек, минерал хом-ашё конларида геология қидирув ишларини ташкил қилиш бўйича 2009-2012 йиллар давомида 8 та минерал хом-ашё конларида 11 корхона томонидан геология қидирув ишлари олиб бориш режалаштирилган бўлиб, ҳозирда 4 та конда геология қидирув ишларини олиб бориш бўйича 8 та корхоналар лицензиялар берилиб, фаолият олиб бормоқда.

Хорижий инвестицияларни жалб қилган ҳолда янги лойихаларни ташкил этиш бўйича 2009-2012 йилларда умумий қиймати 45,8 млн АҚШ долларига тенг 11 та лойихалар амалга оширилиши белгиланган. Шу даврда 15 та лойихаларга 38,3 млн. долларлик тўғридан-тўғри хорижий инвестициялар, 825,7 млн.доллар кредитлар ва 4,2 млн.доллар ўз маблағлари жами 43,4 млн.доллар миқдорида инвестициялар жалб қилиниб, 1226 та иш ўринлари яратилди.

Шунингдек, хорижий инвестициялар иштирокидаги 7 та янги корхоналар ташкил этилиб, бу мақсадларга 26,8 млн.АҚШ доллари миқдорида тўғридан-тўғри хорижий инвестициялар, 700,0 минг. доллар ва 3771,0 млн.сўмлик ўз маблағлари ва 1900,4 млн.сўмлик кредит маблағлари жалб қилинди.

Истиқболли саноат корхоналарини техник жихатдан модернизация қилиш ва молиявий соғломлаштириш бўйича Дастурга киритилган 21 та корхоналарда молиявий соғломлаштириш ва ишлаб чиқариш қувватларидан

фойдаланиш даражасини ошириш ва банк балансига ўтказилган корхоналарини фаолиятини қайта тиклаш бўйича белгиланган тадбирлар амалга оширилиб, бу корхоналарга бугунги кунга қадар 689,3 минг АҚШ долларлик ва 58,5 млрд.сўмлик инвестициялар киритилди. Бунинг ҳисобига 3663 та иш ўринлари яратилиб, 2012 йил якунида 46,4 млрд.сўмлик маҳсулот ишлаб чиқарилди.

Кооперациялашган етказиб беришлар асосида ишлаб чиқариш ҳажмини кенгайтирган ҳолда йирик саноат корхоналарида хом-ашё, материаллар, бутловчи буюмлар ва асбоб-ускуналар ишлаб чиқаришни маҳаллийлаштириш йўналишида 2009-2012 йилларда 22 та лойиҳалар амалга оширилиши ҳисобига 31,5 млн. доллар миқдоридаги маблағлар ўзлаштирилиб, 541 та янги иш ўринлари яратилди.

Дастур бўйича янги иш ўринларини ташкил этиш параметрларига мувофиқ 2009-2012 йилларда 289,1 минг та янги иш ўринлари яратиш кўзда тутилган бўлиб, амалда 289,3 минг та янги иш ўринлари барпо этилди. Иш жойларининг 234,3 минг таси ёки 81,0 фоизи қишлоқ жойларида яратилди.

Олиб борган изланишларимиз, Наманган вилояти ҳудудларига хорижий инвестицияларни жалб қилишда қуйидаги муаммолар мавжудлигини кўрсатмоқда:

- инвестиция инфратузилмасининг ривожланмаганлиги-банклар, инвестиция фондлари, суғурта ва лизинг компаниялари фаолиятини рағбатлантириш ва инвестиция лойиҳаларини амалга оширишда уларнинг иштирокини самарали йўлга қўйиш;

- тадбиркорларнинг бизнес-кўникмалари, шу жумладан, инвестиция лойиҳалари билан ишлаш тажрибаси ва ҳуқуқий билимларининг етарли эмаслиги-ҳудудларда консалтинг, маркетинг ва юридик хизмат кўрсатувчи марказлар ташкил этиш ва фаолиятини ривожлантириш;

- инвестиция таклифлари ва лойиҳа техник-иқтисодий асосларининг белгиланган талабларга жавоб бермаслиги-тадбиркорларга инвестиция лойиҳаларини ишлаб чиқаришда тижорат банклари, ҳудудлашдаги савдо-

саноат палатаси ва бошқа масъул идоралар томонидан амалий ёрдам кўрсатилишини маҳаллий ҳокимликлар томонидан ташкил этиш ва доимий назоратга олиш;

-лойиха ташаббускорлари молиявий-иқтисодий ҳолатининг ночорлиги-инвестиция дастурлари ва ҳудудларни ижтимоий-иқтисодий ривожлантириш бўйича дастурларга киритиш таклиф этилаётган лойиҳалар ташаббускорларининг молиявий-иқтисодий ҳолатининг маҳаллий ҳокимликлар ва тижорат банклари томонидан чуқур таҳлил қилиниши;

-маҳаллий ҳокимликларнинг хорижий инвесторларни ҳудуд тўғрисида тўлиқ инвестицион муҳитга оид маълумотлар билан таъминлашда фаол иштирок этмаётганлиги-хорижий инвесторларни тўлақонли равишда ахборот билан таъминлаш учун ҳар бир ҳудуд бўйича «Вилоят инвестиция салоҳияти» вэб-порталини ташкил этиш, инвестиция фаолиятига оид конференциялар, семинарлар ва тақдимотлар ўтказиш.

Иқтисодчи олимлар фикрига кўра, хорижий инвестицияларни жалб этишга йўналтирилган хусусийлаштириш сиёсати тўғридан-тўғри инвестицияларни жалб қилиш ҳажмини сезиларли даражада ошириши мумкин. Таҳлилларимизнинг кўрсатишича, хусусийлаштириш жараёнида хорижий инвестицияларни жалб қилиш мамлакатдаги бизнес юритиш ва инвестициялар учун яратилган инвестицион муҳит билан ўзаро ҳамбарчас боғлиқ бўлиб, бозор ислохотларини амалга оширишда муайян ютуқларга эришилган иқтисодиётларда хусусийлаштириш сиёсати воситасида йирик хорижий инвесторларни жалб этиш имконияти бошқаларга нисбатан юқори бўлади. Бундай ҳолда миллий иқтисодиётга маблағ жойлашганлиги билан боғлиқ бозор хатарлари даражаси паст, деб ҳисобланади.

Юқоридаги муаммоларни бартараф этилиши Наманган вилояти иқтисодиёти тармоқлари ва корхоналарида ишлаб чиқариш ҳажмини ортиши, мамлакат экспорт салоҳиятини юксалиши, аҳоли даромадларини ошишига олиб келади.

II-БОБ бўйича хулоса

Наманган вилоятида 2012 йил якуни билан иқтисодиётнинг барча соҳаларида барқарор ўсиш суръатлари таъминланди.

Жумладан, ялпи ҳудудий маҳсулот ҳажмининг ўсиш суръати олдинги йилга нисбатан 10,0 фоизга, саноат ишлаб чиқариш ҳажми 14,9 фоизга, қишлоқ хўжалиги 7,0 фоиз, қурилиш ишлари 10,2 фоиз, чакана савдо айланмаси 16,6 фоиз ва пуллик хизматлар ҳажмини 16,8 фоизга ўсишига эришилди.

ЯХМдаги саноатнинг улуши 9,9 фоизни (2011 йилда 9,9%), қишлоқ хўжалиги 34,8 фоизни (34,4%), қурилиш 7,5 фоизни (7,8%), транспорт ва алоқа 9,3 фоизни (9,5%), савдо ва умумий овқатланиш 9,3 фоизни (9,2%), солиқлар 3,2 фоизни (3,0%) ва бошқалар 26,1 фоизни (26,2%) ташкил этди. Кичик бизнеснинг ялпи ҳудудий маҳсулотдаги улуши эса 79,0 фоизга (78,7%) тўғри келди.

2012 йил якуни билан соғлиқни сақлаш муассасаларида 12469,8 млн.сўм, касб-ҳунар коллежларида 5449,2 млн.сўм, умумтаълим мактабларида 9301,2 млн.сўм ҳамда ичимлик суви объектларида 8443,9 млн.сўм жами 35,7 млрд.сўм миқдорида капитал маблағлар ўзлаштирилди.

Бундан ташқари, вилоятда “Болалар спортини ривожлантириш жамғармаси” ҳисобидан жами 14 та жумладан, 4 та мусиқа ва санъат мактаблари, 7 та мактаблар учун спорт зал, 2 та Болалар ва ўсмирлар спорт мактаби ва 1 та сузиш ҳавзаси объектлари учун жами 12944,6 млн.сўм маблағлар ўзлаштирилиши режалаштирилган. Жорий йил якуни билан ушбу объектларда 12932,7 млн.сўм миқдорида капитал маблағлар ўзлаштирилди.

Бунинг натижасида йил якуни билан жами 71 та объектлар фойдаланишга топширилди. Шундан, янги қурилиш ҳисобидан 13 та (2 та умумтаълим мактаблари, 2 та ҚШПлар ва 9 та болалалар спорт объектлари), реконструкция ҳисобидан 22 та (7 та умумтаълим мактаблари, 7 та соғлиқни сақлаш объектлари, 5 та болалар спорт объектлари, 2 та касб-ҳунар коллежлари ҳамда 1 та бадий-санъат лицейи), 16 та капитал таъмирлаш

ҳисобидан (8 та умумтаълим мактаблари ва 8 та касб-хунар коллежлари) объектлар фойдаланишга топширилди.

Наманган вилоятида 2012 йил якуни билан фаолият кўрсатаётган саноат корхоналари сони 2887 тани ташкил этиб, ўтган йилнинг шу даврига нисбатан 124,7 фоизга ёки 571 тага кўпайди.

2012 йил якунига кўра саноат корхоналари томонидан 1289,3 млрд.сўмлик саноат маҳсулотлари, 819,2 млрд.сўм халқ истеъмоли моллари ишлаб чиқарилди. Ўсиш суръатлари мос равишда 114,9 ва 113,1 фоизни ташкил этди.

Шундан, вилоятда 487,7 млрд сўмлик ҳудудий саноат маҳсулотлари ишлаб чиқарилиб, умумий ишлаб чиқаришдаги салмоғи 39,0 фоизни ташкил этди ва ўтган йилнинг шу даврига нисбатан 116,7 фоизга ўсди.

Вилоятда иқтисодий барқарорликни таъминлаш мақсадида энг аввало юқори салмоғга эга енгил саноат, озиқ-овқат, машинасозлик ва қолган саноат тармоқларини жадал ривожлантириш дастурлари бўйича бир қатор тадбирлар амалга оширилмоқда.

Хусусан, 2012 йилда маҳсулот ишлаб чиқариш ҳажмлари металлургия саноатида ўсиш суръатлари 109,9 фоизни, енгил саноат тармоғида 116,7 фоизни, озиқ-овқат саноатида 114,1 ташкил этган ҳолда умумий саноат маҳсулотлари ишлаб чиқаришдаги энг юқори салмоғи енгил саноат (38,0%) ва озиқ-овқат саноати (31,0%) тармоқлари ҳиссасига тўғри келган.

Вилоятда таркибий ўзгаришларни амалга оширишда инвестициялашнинг устивор йўналишларини аниқ белгилаш, илмий асосланган инвестиция қарорларини қабул қилиш, инвестиция фаолиятини оқилона тартибга солиш асосида ички ва ташқи молиявий манбаларни, барча шарт-шароитларни ҳисобга олган ҳолда жалб қилиш вилоят иқтисодиётининг келажагини белгилайди. Инвестициялар учун зарур молиявий ресурсларни топиш иқтисодий ўсиш шартига айланган. Бу эса биринчи навбатда истеъмол ва жамғарма нисбатига боғлиқ. Иқтисодиётнинг давлат ва нодавлат секторлари доирасида инвестиция

фаолятининг кучайиши инвестиция лойиҳаларини баҳолаш ва танловини ўтказишни такомиллаштириш, инвестициялаш учун зарур бўлган ишончли молиявий ресурсларни излаб топиш, капитал бозорини тегишли солиқ сиёсати асосида ривожлантириш ва чет эл инвестицияларини жалб қилиш усуллари аниқлаш билан боғлиқ бир қатор муаммоларни ҳал қилиш заруратани кўндаланг қилиб кўяди. Мамлакат инвестиция фаолятида айниқса хорижий инвестициялар иштироки кучайиши билан бу масалаларнинг аҳамияти ошиб боради.

III-БОБ. ИҚТИСОДИЁТНИ МОДЕРНИЗАЦИЯЛАШ ЖАРАЁНИДА ИҚТИСОДИЁТ ТАРМОҚЛАРИГА ИНВЕСТИЦИЯЛАР ЖАЛБ ҚИЛИШ ВА УЛАРНИ САМАРАДОРЛИГИНИ ОШИРИШ ЙЎНАЛИШЛАРИ

3.1. Иқтисодиётни модернизациялаш шароитида инвестицияларни иқтисодиёт тармоқларига жалб қилиш муаммолари

Миллий иқтисодиётни ислоҳ қилишнинг асосий вазифаларидан бири сармоявий фаолиятни жонлантириш ва унинг иқтисодий ўсишни таъминловчи янги механизмини ишлаб чиқишдан иборат. Инвестицион фаолликни жонлантириш маъмурий-буйруқбозлик иқтисодиётидан бозор муносабатларига асосланган иқтисодиётга ўтаётган барча мамлакатлар дуч келган энг мураккаб муаммолардан биридир. Уни фақат бошқарувнинг монетар усуллари ёрдамида осонгина ҳал этиб бўлмайди. Инвестициявий фаоллик кўплаб омилларга боғлиқ, бинобарин, уни бошқаришнинг биронта усулини алоҳида кўрсатиш мумкин эмас.

Ўзбекистондаги иқтисодий ўсиш, энг аввало, капитал маблағлар ўзлаштирилиши ва замановий технологик ускуналар билан жихозланган янги прогрессив ишлаб чиқариш ҳаракатга келтирилиши асосида таъминлана бошланди.

Лекин хўжалик субъектларида ҳамон молиявий ресурсларнинг етишмаслиги сармоя кўйиш даражаси ошишини чегаралаб турувчи асосий сабаб бўлиб келмокда. Таклиф этилаётган ишлаб чиқариш омиллари - ишчи кучи, ускуналар, конструкцион материаллар тўлов қобилиятига эга талабдан юкори бўлмокда. Бу эса инвестицион товарлар ишлаб чиқараётган тармоқ маҳсулотлари баҳоси бошқа товарлар нархига нисбатан пасайишига сабаб бўлади.

Бозор ислохотлари баъзи корхоналарнинг молиявий аҳволи ёмонлашувига олиб келади. Бу ҳолат фақат реал фойданинг (нарх

даражасидаги ўзгаришларни ҳисобга олган ҳолда) пасайишида эмас, балки рентабеллик даражаси кутилганидан камайишида, зарар келтираётган ишлаб чиқаришнинг кўпайиши, қарзлар ва тўловларнинг ўз вақтида тўланмаслиги даражаси ошишида ҳам намоён бўлди. Қарзлар ортиб бориши таъминотчи ва истеъмолчининг қаттиқ молия - кредит сиёсатига муносабати маҳсули бўлиб, корхоналарнинг мана шу тадбирлар ва янги шароитда ишлашга салбий муносабатидан гувоҳлик беради. Яна бир аҳамиятли томони шундаки, пул кадрсизланиши ва шартномавий интизом сустлиги жараёнида қарзларнинг вақтида тўланмаслик ҳолати айрим корхоналар ва банкларнинг тижорат маифаатлари доирасига кириб, ўз вақтида ҳисоб-китоб қилинмаслигидан кўшимча даромад олиш учун фойдаланиш, маблағларнинг воситачи, молия-кредит операцияларига жалб этиш ҳолларига олиб келаяпти.

Инвестицион соҳа ислоҳотида хусусийлаштирилган корхоналарнинг сармоявий фаолиятига ҳам муҳим ўрин ажратилади. Корхоналар мулкани ва акцияларини сотиш ҳисобига капитал маблағларни молиявий таъминлаш учун кўшимча имкониятларга эга бўлади, деб ҳисобланади. Аммо акцияларга талаб сустлиги ва уларнинг катта қисми корхона меҳнат жамоаси ҳамда маъмуриятга бириктирилганлиги туфайли бир қатор ҳолатларда хусусийлаштиришнинг инвестицион самарадорлиги кутилганидан паст бўляпти. Яна шуни таъкидлаш керакки, ички ва ташқи сармоядорларни жалб этиш учун эркин бозорда ўз акцияларини жойлаштиришда уларнинг манфаатдорликлари ҳисобга олинмаган, корхоналарда қизиқтириш механизми яратилмаган. Акционерлик жамиятларига айлантириш жараёни акцияларни сотиш ва иккиламчи бозорда уларнинг баҳосини кўтариш ҳисобига кўшимча инвестициялар тушуриш манбаига айланмади.

Инфляциянинг пасайиши, банк фоиз ставкалари камайиши ва давлат қисқа муддатли облигациялари даромадлилиги иқтисодиётнинг реал тармоғига катта миқдорда кредит ресурсларини жалб этишга кўмак бериши керак. Лекин ҳозирча бу заҳиралар етарли эмас. Шу сабабли ишлаб чиқаришни кенгайтираётган корхоналар олдида инвестиция манбаларини

излаш муаммоси ҳам юзага келади. Мамлакат ичкарасида молиявий захиралар тақчиллиги сезилаётганлиги туфайли кўплаб корхоналар сармоя ажрата оладиган, замонавий ишлаб чиқариш ва бошқарув технологиясига эга бўлган ҳамда чет эл бозорига чиқишга ёрдам берувчи хорижий ҳамкорлар топишга интилоқдалар. Хорижий сармояларни кенг кўламда жалб этишга халқ хўжалигини таркибий қайта қуришга эришишнинг муҳим шarti, деб қаралмоқда.

Асосий муаммо шундаки, тадбиркорларимизнинг ўзига хос манфаатлари ҳар доим ҳам бир-бирига мос тушавермайди. Кўплаб сабаблар туфайли хорижий инвесторларнинг асосий қисми иқтисодиёти ўтиш даврида бўлган мамлакатларга қўйиладиган сармояларга фақатгина дивиденд ва фоизлар кўринишидаги пул ишлаш йўли деб қарамайди. Улар бундай сармояларни умумий стратегиясининг бир қисми, деб ҳисоблашади. Хорижий тадбиркорларнинг асосий мақсади эртаси бор бўлган бозорда мустаҳкам ўрнашиш, молиявий оқимлар устидан назорат ўрнатиш, импорт ва валюта чеклашларини четлаб ўтиш ва баъзан рақобатчи корхонани бозордан сиқиб чиқаришдан иборат. Шу сабабли ҳам хорижий инвесторларга иқтисодиётни кўтаришдаги асосий характерлантирувчи куч сифатида қараш мумкин эмас. Хорижий инвесторларни жалб этиш, чет эл тадбиркорларига имтиёзлар яратишда, авваламбор, мамлакат манфаатидан келиб чиқиш лозим. Шунинг назарда тутиш керакки, агар корхона устидан назорат хорижлик тадбиркорларга тегишли бўлса, у ҳолда қарор қабул қилиш ва даромад мамлакатдан ташқарига кўчади.

Корхона эгалари нуқтаи назаридан фойдали бўлган қарор мамлакат иқтисодиёти учун зарарли бўлиши мумкин. Мисол учун, агар корхона тугатиладиган бўлса, унинг ходимлари даромади ҳам йўқолади, давлат даромади қисқаради, бунинг устига, давлат ишсиз ходимларни ишга жойлаштириш ҳаражатларини ўз зиммасига олиши керак бўлади. Айнан шу сабабли ҳам хорижий ҳамкорларни жалб этиш, бу лойиҳада иштирок этаётган барча томонлар манфаатдорлиги мутаносиблигига асосланиш лозим.

Ўзбекистондаги ва шунингдек, иктисодиёти ўтиш даврида бўлган бошқа мамлакатлардаги корхоналарнинг кўплаб раҳбарлари хорижий шериклар билан ҳамкорлик қилишга тайёр эканликларини билдиришмоқда. Аммо тадқиқотлар, шу жумладан, мамлакатимизда ўтказилган тадқиқотларнинг кўрсатишича, уларнинг ҳаракатлари бир-бирига бирмунча зид. Бир томондан, маъмуриятлар ўз корхоналари устидан назоратни сақлаб қолиш истагида бўлса, бошқа томондан, хорижий инвесторлар ўтиш даври учун хос бўлган кўплаб ишлаб чиқариш объектлари ва молиявий муаммоларни ҳал этишни ўз зиммасига олади, деб ҳисоблайди.

Корхона раҳбарлари ва ташқи инвесторлар ўртасидаги ўзаро муносабатларни қийинлаштирувчи сабаблардан бири сифатида уларнинг инвестицион жараёнини тасаввур этишлари масаласи қийин кечишини тушунишларини кўрсатиш мумкин. Корхона раҳбарларининг фикрича, инвестицион жараёнининг бирмунча мураккаб босқичи сармоя жалб этиш ва уни сармоядорга қайтариш, яъни ҳамкорликнинг ўзаро олди-берди босқичидан иборат. Олинган маблағни самарали ўзлаштириш ва фойда олиш улар учун муаммо ҳисобланмайди. Уларнинг ўз сармоялари кўйилган корхонани бевосита бошқаришда қатнашишга ёки бундай корхоналарни назорат қилишга интилишлари шу билан изоҳланади.

Айни кунларда бирмунча муҳим муаммолардан бири - янги маҳсулотлар ишлаб чиқара олиш ва ҳозирда тайёрланаётган товарлар сифатини кўтариш, уларни халқаро бозорга чиқара олиш ва сотишдир. Бундан келиб чиқадики, сармоя кўйишнинг асосий йўналиши илмий тадқиқотлар ва тажриба-конструкторлик ишланмалари, ишлаб чиқаришни техник қайта жиҳозлаш, кадрларни қайта тайёрлаш ҳамда маҳсулот сотиш тизимини ривожлантиришга қаратилиши лозим. Шундай қилиб, кўплаб корхоналар айланма маблағларнинг сурункали етишмаслиги муаммосини бошидан кечирмоқда, бу шу ташкилотлар раҳбарларигагина эмас, балки потенциал инвесторларга ҳам маълум.

Корхона раҳбарлари олинган маблағдан турли-туман имкониятларни кидириб, ўз муаммоларини, аввало, иш ҳақи масаласини ҳал этиб олишга умид қилса. инвесторга ўз сармоясининг бундай келажаги жуда маъқул бўлавермайди. Буни хорижий инвесторлар ўз маблағлари кўйилган корхоналар фаолиятини назорат қилишга уринишларининг яна бир сабаби, деб ҳисоблаш мумкин.

Хорижий сармоялар жалб этишда энг катта тўсиқлардан бири мулкый муносабатлар такомиллаштирилмаганидир. Мисол учун, акционерлар жамияти маъмурияти ўртасидаги ўзаро муносабатлар бўйича бошқарув меъерий ҳужжатларини амалда татбиқ этиш механизмининг яратиш зарур.

Капитал тизимини шундай ислоҳ қилиш зарурки, ниҳоят мулк эгаси ким эканлигини билиш лозим. Бирорта ҳам инвестор эгаси номаълум бўлган корхонанинг акциясини сотиб олмайди. Шу сабабли хусусийлаштирилган корхоналар фаолиятининг давлат томонидан аниқ чегарасини белгилаш керак.

Ўзбекистонда хорижий сармояларни жалб этишнинг қонуний базаси ҳам такомиллаштиришга муҳтож. Қонунда «тартиби қонунларда кўрсатилади» ёки «Вазирлар Маҳкамаси томонидан белгиланади» каби иборалар иложи борича кам бўлиши лозим. Энг самарали қонунлар тўғридан-тўғри амал қилинадиган қонунлардир. Турли хил талқин этилиши мумкин бўлган ифода усулларида қочиш зарур.

Шундай қилиб, иқтисодиётга хорижий сармояларни жалб этиш жараёнини оддий схема кўринишида қуйидагича баён этиш мумкин: стратегик мақсад-иқтисодий ҳисоб, таваккалчилик даражасини баҳолаш, уни энг кам даражага тушуриш йўллари топиш. Агар фаолиятнинг бундай узвийлиги аниқ ва тўлиқ бажарилса, у ҳолда хорижий инвестициялар жалб этилишига умид қилиш мумкин.

Корхоналарнинг инвестицион фаоллиги жадаллашувига таъсир этувчи омиллардан яна бири мамлакатдаги валюта сиёсатидир. Албатта бу борада ҳозирги пайтда ижобий силжишларни кўриш мумкин. Чунончи, Марказий

банкнинг расмий курслари ва бозор курслари ўртасидаги кескин фарк қисқартирилиши экспортга маҳсулот ишлаб чиқарувчилар валюта тушумларини расмий сотилиши натижасида сезиларли молиявий йўқотишларнинг олди олиниб, уларнинг экспортга маҳсулот ишлаб чиқариш фаолияти рағбатлантирилмоқда.

3.2 Хорижий инвестицияларни жалб қилишнинг замонавий услулларини жорий қилиш

Ўзбекистонда хорижий инвестицияли корхоналарнинг бир маромда фаолият юритиши ва инвесторларнинг ҳуқуқлари ҳимоя қилиниши учун меъёрий ҳужжатлар қабул қилинган. Жумладан, 1998 йил 30 апрелда қабул қилинган «Чет эл инвестициялари тўғрисида»ги, «Чет эллик инвесторлар ҳуқуқларининг кафолатлари ва уларни ҳимоя қилиш чоралари тўғрисида»ги Ўзбекистон Республикаси қонунлари ҳамда Солиқ кодекси чет эл сармояларини амалга оширишнинг ҳуқуқий асослари ва тартибини белгилаб беради. Сир эмаски, ўз маблағини бирор мамлакат иқтисодиётига киритмоқчи бўлган чет эллик сармоядор биринчи навбатда ўзи учун яратилган имтиёз ва енгилликларни билишни истайди. Шу ўринда «Чет эл инвестициялари тўғрисида»ги қонунга мувофиқ чет эллик инвесторлар ўз ишлаб чиқариш эҳтиёжлари учун, шунингдек чет эллик инвесторларнинг ва чет эллик инвесторлар билан тузилган меҳнат шартномаларига мувофиқ Ўзбекистон Республикасида турган чет давлатлар фуқароларининг шахсий эҳтиёжлари учун олиб кириладиган мол-мулкдан бож тўлови олинмаслигини айтиш мумкин.

«Чет эллик инвесторлар ҳуқуқларининг кафолатлари ва уларни ҳимоя қилиш чоралари тўғрисида»ги қонуннинг 3-моддасида «агар Ўзбекистон Республикасининг кейинги қонун ҳужжатлари инвестициялаш шарт-шароитларини ёмонлаштиради, унда чет эллик инвесторларга нисбатан инвестициялаш санасида амал қилган қонун ҳужжатлари инвестициялаш

пайтидан бошлаб ўн йил мобайнида қўлланилади. Чет эллик инвестор ўз хошишига кўра янги қонун ҳужжатларининг инвестициялаш шарт-шароитларини яхшилайдиган қоидаларини қўллаш ҳуқуқига эгадир»,¹⁹ дейилади. Демак, меъёрий ҳужжатлар юртимизга кириб келаётган хорижий инвесторларни ҳар томонлама қўллаб-қувватлаш, унга муқобил шароитларни яратиш нуқтаи назаридан ишлаб чиқилганини алоҳида таъкидламоқ лозим.

«Шу борада фақат утган йилнинг узида умумий киймати 1 миллиард 600 миллион доллардан ортиқ булган капитал қуйилмалар узлаштирилиб, 205 та йирик инвестицион лойиҳа куриб битказилди»²⁰.

Президентимизнинг мамлакат иқтисодиёти ривожини учун ўта муҳим бўлган «Тўғридан-тўғри хусусий хорижий инвестицияларни жалб этишни рағбатлантириш борасидаги қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида»ги ПФ-3594-сон Фармони ишлаб чиқариш соҳаларига тўғридан-тўғри хорижий инвестицияни жалб этиш, юртимизнинг экспорт салоҳиятини янада юксалтиришда муҳим дастуриламал бўлиб хизмат қилиш билан бир қаторда, иқтисодиётни эркинлаштириш борасида қўйилган яна бир муҳим қадамдир.

Хорижий инвестицияларни тўғридан-тўғри жалб этишга доир ушбу Фармон мамлакатда инвестиция муҳитини янада яхшилаш, корхоналарни модернизация қилиш, техник жихатдан қайта жихозлаш ва реконструкция қилиш, ортиқча ишчи кучи бўлган минтақаларда янги иш жойларини яратиш дастурини амалга оширишга ҳамда хорижий инвесторлар учун ишончли ҳуқуқий ҳимоя ва кафолатларни таъминлаш мақсадларига қаратилган. Шу ўринда Фармонда хорижлик ишбилармонларни солиқ билан рағбатлантиришга ҳам алоҳида эътибор қаратилган. Жумладан, унга мувофиқ 2005 йилнинг 1 июлидан бошлаб, тўғридан-тўғри хусусий хорижий инвестицияларни жалб этадиган иқтисодиёт тармоқлари корхоналари асосий

¹⁹ Ўзбекистон Республикасининг «Чет эллик инвесторлар кафолатлари ва уларни ҳимоя қилиш чоралари тўғрисида»ги Қонуни, Т. : Ўзбекистон ,

²⁰ «Бош мақсадимиз – кенг қўламли ислохотлар ва модернизация йўлини қатъият билан давом эттириш». Ўзбекистон Республикаси Президенти Ислам Каримовнинг 2012 йил мамлакатимизни ижтимоий-иқтисодий ривожлантириш йўналишлари ҳамда 2013 йилга мўлжалланган иқтисодий дастурнинг энг муҳим устувор йўналишларига бағишланган Вазирлар Маҳкамасининг мажлисидаги маърузаси. // Халқ сўзи. 2013 йил 19- январь.

фаолият турлари бўйича, жумладан даромад (фойда) солиғи, мол-мулк солиғи, ижтимоий инфратузилмани ривожлантириш ва ҳудудларни ободонлаштириш солиғи, микрофирма ва кичик корхоналар учун ягона солиқ тўлови ёки ягона солиқ ҳамда Республика йўл жамғармасига ажратмалар тўлашдан озод қилинди. Бунда хорижий инвестициялар ҳажми 300 минг АҚШ долларида 3 миллион АҚШ долларида бўлганда 3 йил муддатга, 3 миллиондан ортиқ АҚШ долларида 10 миллион АҚШ долларида 5 йил муддатга, 10 миллион АҚШ долларида ортиқ бўлганда 7 йил муддатга юқорида кўрсатилган солиқлар бўйича имтиёзлардан фойдаланади.

Ривожланган мамлакатлар орасида чет эл инвестицияларини ўз миллий иқтисодиётига жалб этишнинг рақобат шакли йилдан-йилга кучайиб бормоқда. Шу боис, чет эллик инвесторларга яратилган қулайлик қайси давлатда устун даражада бўлса, яъни фойда олиш эҳтимоли каттароқ бўлса, табиийки, уларнинг айнан ўша давлат иқтисодиётига сармоя киритишга қизиқиши ортади. Бу эса, бозор иқтисодиётининг нисбий самарадорлик қонунига мос келувчи ечим ҳисобланади, яъни қаерда самара (фойда) олиш имконияти нисбатан юқори бўлса, тадбиркорлар ўша ердаги бозорга кўпроқ интилади. Шунингдек, бугун Ўзбекистон бозор иқтисодиётига ўтаётган давлатлар ичида энг юқори инвестиция муҳити яратган мамлакатлардан бирига айланди. Бу, шубҳасиз, иқтисодиётимизга тўғридан-тўғри жалб этилаётган хорижий инвестициялар оқимини янада кучайтиради. Фармоннинг яна бир ахамиятли томони шундаки, у хусусий инвестицияларни жалб этишга қаратилган. Фармонда хорижий инвестициялар иштирокидаги корхоналарни ҳар томонлама қулай, ортиқча ишчи кучига эга бўлган бир қатор вилоятларнинг қишлоқ аҳоли пунктларида жойлаштирилишининг белгиланиши мамлакатимизда бандлик масалаларини ижобий ҳал этишга қаратилган. Ҳуқуқий кафолатларнинг аниқ-оддийлиги сармоядорларнинг инвестиция киритиш ҳақида қарор қабул қилишини тезлаштириш билан бирга, уларга мавжуд хатарларни ҳам баҳолаш имкониятини яратади. Давлатимиз иқтисодий сиёсати кўпроқ тўғридан-тўғри

инвестицияларни жалб этишга ва уни рағбатлантиришга қаратилганлиги боис, турли шаклдаги инвестициялар оқими йилдан-йилга ошиб бормокда. Ўз навбатида, республика минтақаларидаги бой минерал-хом ашё ресурслари, етарли миқдордаги малакали ишчи кучлари, соғлом атроф мухит, сиёсий, ижтимоий-иқтисодий барқарорлик каби омиллар шубҳасиз, хорижий инвестициялар оқимининг янада кўпайишига, республика минтақаларида фаолият юритадиган корхоналар ривожига хизмат қилади.

”2013 йил ва якин келажакка мулжалланган дастуримизни амалга оширишда иқтисодиётимиз ва унинг етакчи тармоқларини модернизация қилиш, техник ва технологик янгилашни жадаллаштириш ва уни куламини кенгайтириш, ишлаб чиқаришни дифференциация қилиш марказий урин тутиши даркор.

Бу борада 2013 йил учун ишлаб чиқилган ва 370 дан ортиқ стратегик муҳим лойиҳани амалга оширишни кўзда тутадиган Инвестиция дастури ғоят муҳим аҳамият касб этади.

Ушбу мақсадлар учун ажратилаётган 13 миллиард долларнинг 75 фоизини ички манбалар ҳисобидан молиялаштириладиган маблағлар, қолган қисмини жалб этиладиган хорижий инвестициялар ташкил этади.

Ишлаб чиқариш қурилиш учун мулжалланган жами инвестицияларнинг қарийб тўртдан уч қисмини Янги ишлаб чиқариш корхоналарини барпо этиш ва модернизация қилиш учун йуналтиришга тўғри келмокда ”²¹ деб таъкидлайдилар Президентимиз И.А. Каримов.

Мамлакатимизга бу тарзда сармоя оқиб келаётгани эса хорижий инвесторлар, яъни чет эллик шерикларимиз республикамызда амалга оширилаётган кенг кўламдаги демократик ва бозор ислохотларининг тўғрилиги ҳамда самарадорлигини тан олгани, уларнинг биз билан ҳамкорлик қилишга тайёр эканининг яна бир тасдиғидир.

²¹ “Бош мақсадимиз – кенг кўламли ислохотлар ва модернизация йўлини қатъият билан давом эттириш”. Ўзбекистон Республикаси Президенти Ислам Каримовнинг 2012 йил мамлакатимизни ижтимоий-иқтисодий ривожлантириш йўналишлари ҳамда 2013 йилга мўлжалланган иқтисодий дастурнинг энг муҳим устувор йўналишларига бағишланган Вазирлар Маҳкамасининг мажлисидаги маърузаси. // Халқ сўзи. 2013 йил 19- январ.

3.3. Хорижий инвестицияларни жалб этишга ҳудудий жиҳатдан ёндашув

Хорижий инвестицияларни жалб этишга ҳудудий жиҳатдан ёндашув Республиканинг ҳар бир ҳудудининг ривожланишини таъминлашга имкон беради.

Агарда хорижий инвестиция иштирокидаги корхона - Қорақалпоғистон Республикаси, Жиззах, Қашқадарё, Сирдарё, Сурхондарё, Хоразм вилоятларида, ҳамда Навоий ва Фарғона водийси вилоятларининг қишлоқ ҳудудларида бўлса, у ҳолда қуйидаги солиқлардан тўлиқ озод этилади:

- ягона солиқ тўлови;
- даромад (фойда солиғи);
- мулк солиғи;
- инфратузилмани ривожлантириш солиғи.

Ҳудудларнинг ижтимоий-иқтисодий ривожланишида кескин фарқланишни олдини олиш борасида кўрилаётган чораларга қарамасдан, ҳозирги вақтда ХИКларни ташкил этиш ва фаолият юритишида ҳудудий ному таносибликлар кузатилмоқда. Бу эса ўз навбатида экспорт-импорт операциялари ҳажмларида катта фарқланишни юзага келтирмоқда. Андижон, Навоий вилоятлари ва Тошкент шаҳри экспорт даражаси барқарор юқори бўлган ҳудудларга киради. Мазкур 3та ҳудудда хорижий инвестициялар иштирокида ташкил этилган йирик машинасозлик, металлургия ва тўқимачилик тармоқлари корхоналари жойлашганлиги сабабли уларда республиканинг барча ХИК экспортининг 80фоизи шакллантирилади.

Ҳозирги кунда ана шундай ному таносибликлар юзага келмаслиги учун ҳар бир вилоятнинг инвестиция киритилиши лозим бўлган иқтисодиёт тармоқлари аниқланган. (3.3.1-жадвал)

**Вилоятларнинг етакчи тармоқлари ва потенциал инвестиция
таклифлари²²**

Вилоятлар	Мавжуд етакчи ва илғор тармоқлар	Хорижий инвестиция киритилиши мўлжалланган устувор тармоқлар	Инвестициялар хажми (млн АҚШ долл.)
Андижон	Қишлоқ хўжалиги, автомобил саноати, машинасозлик, тўқимачилик, туризм.	Тўқимачилик Ипакчилик Кимё Озиқ-овқат	5,0 3,0 3,0 3,0
Бухоро	Нефт ва газ, тўқимачилик, қурилиш материаллари, туризм.	Тўқимачилик Қурилиш материал.	150,0 2,0
Фарғона	Қишлоқ хўжалиги, нефт-газ, кимё (нефть кимёси), тўқимачилик, машинасозлик, озиқ -овқат, қурилиш материаллари, туризм.	Тўқимачилик Ипакчилик Озиқ-овқат	20,0 2,0 10,0
Жиззах	Қишлоқ хўжалиги, кимё, машинасозлик	Қурилиш материал. Озиқ-овқат Кимё Энергетика	400,0 2,0 5,0 60,0
Қорақалпоғистон	Энергетика, нефть кимёси, кимё, кон-металлургия.	Тўқимачилик	8,0
Хоразм	Қишлоқ хўжалиги, енгил, озиқ-овқат, қурилиш материаллари, машинасозлик, туризм.	Тўқимачилик Гиламчилик	150,0 50,0
Наманган	Қишлоқ хўжалиги, енгил, тўқимачилик, машинасозлик.	Тўқимачилик Ипакчилик Қурилиш материал Озиқ-овқат	10,0 15,0 10,0 10,0
Навоий	Кон-металлургия, кимё, қурилиш материаллари, машинасозлик, тўқимачилик	Кимё Қурилиш матер, Энергетика Тўқимачилик	170,0 100,0 250,0 10,0
Самарқанд	Қишлоқ хўжалиги, халқ истеъмол товарлар ишлаб чиқариш, тўқимачилик, машинасозлик, қурилиш материаллари, кимё, электротехника, туризм	Тўқимачилик Озиқ-овқат Кимё	20,0 30,0 30,0
Сирдарё	Қишлоқ хўжалиги, озиқ-овқат, тўқимачилик, енгил саноат, туризм	Тўқимачилик Мебель Фармацевтика энергетика	4,0 9,0 4,0 20,0
Сурхондарё	Қишлоқ хўжалиги, нефт ва газ, қурилиш материаллари, енгил саноат, озиқ-овқат, машинасозлик, туризм	Тўқимачилик Озиқ-овқат Тоғ-кон саноати	25,0 9,0 15,0
Тошкент шаҳри	Тўқимачилик, енгил, кимё, фармацевтика, қурилиш матер., туризм, озиқ-овқат,	Электротехника Машинасозлик, тўқимачилик	16,0 50,0 25,0

²² : www.uzinfoinvest.uz.

	машинасозлик	Курилиш матер, Кимё, фармацевтика	100,0 6,0 . 1,0
Тошкент вилояти	Енгил саноат, рангли металллар, курилиш матер, кимё, ёқилғи- энергетика	Озиқ-овқат, кимё Рангли металлург, Тоғ-кон, энергетика Фармацевтика	15,0 .10,0 . 50,0 72,0 . 600, 0 . 15,0
Қашқадарё	Қишлоқ хўжалиги, тўқимачилик, нефт-газ, курилиш матер., машинасозлик, енгил, озиқ-овқат	Тўқимачилик Озиқ-овқат Тоғ-кон саноати	100,0 10,0 13,0

Кейинги йилларда ташқи бозорларга маҳсулот чиқариш улушлари паст бўлган ҳудудларда ҳам экспорт салҳияти ўсишида ижобий ўзгаришлар қайд этилган. Экспорт ўсиши индексининг республика бўйича ўртача даражасидан юқори бўлган кўрсаткичлар Жиззах (3,5 маротабага), Қашқадарё (1,7 маротабага), Сурхондарё (3,4 маротабага), Сирдарё (2,6 маротабага) ва Хоразм (2,8 маротабага) вилоятларида қайд этилган. Қашқадарё ва Сурхондарё вилоятларида экспортнинг жадал ўсиши ҳисобига экспорт улуши 1 фоиздан кам бўлган ҳудудлар сони камайган.

Мамлакатимиз ва унинг алоҳида ҳудудлари иқтисодиёти самарадорлиги бевосита инвестиция сиёсатининг тавсифи ва миқёсларига боғлиқ. Инвестициялар республикаимиз ижтимоий-иқтисодий ривожланишидаги ҳудудий тафовутлар ва номутаносибликларни қисқартиришнинг муҳим воситаси бўлиб, улардан мақсадга мувофиқ фойдаланиш ҳудудларда мавжуд табиий-иқтисодий ва меҳнат ресурсларидан самарали фойдаланишга ва шу орқали иқтисодиётнинг ҳудудий таркибини такомиллаштиришга имкон беради. Ҳозирги кунда Сурхондарё, Жиззах ва Наманган каби баъзи вилоятлар ва кўплаб қишлоқ туманлари бюджетларининг дотацияда қолиб кетаётгани, яъни республика бюджети ҳисобидан таъминланаётгани биринчи навбатда мазкур ҳудудларда замонавий корхоналар, кичик бизнес соҳаси, савдо тармоқлари, умуман инфратузилмани ривожлантиришга эътибор берилмаётгани билан боғлиқ, деб айтишга барча асосларимиз бор. Жиззах ва

Қашқадарё, Навоий, Наманган ва Сурхондарё вилоятлари, Қорақалпоғистон Республикасида ҳам аҳвол бундан яхши эмас.²³

Ўзбекистон ҳукумати томонидан мамлакат ва унинг ҳудудлари иқтисодиётини тизимли қайта қуришнинг муҳим омили сифатида чет эл инвестицияларни ушбу жараёнга фаол жалб қилишга устувор аҳамият берилмоқда. Иқтисодий ўсишга эришиш учун нафақат инвестиция ҳажмини кўпайтириш, балки улар йўналишини ва тузилмасини тўғри танлаш ҳам муҳим аҳамият касб этади. Инвестициялаш учун шундай ишлаб чиқариш турлари ва корхоналарни танлаш зарурки, улар тезда ўзини қоплаб, юқори даражада иқтисодий ва технологик самара бера олсинлар. Бундай ҳолатда инвестициянинг тезда қайтарилиши ва қанчалик самарадорлиги муҳим аҳамият касб этади. Бу инвестицион жараёнини жонлантириш учун туртки бериш, кейинчалик эса инвестициялаш учун афзал тармоқлар ва хўжалик юритиш субъектларини танлашга имконият яратиш мумкин.

Ўзбекистонда бозор иқтисодиётининг шаклланиши ҳудудларда қулай инвестиция муҳитини, бир қатор макроиқтисодий омилларини кескин даражада кучайтирилишини тақозо этади. Бу соҳада рўй бераётган жараёнлар воқеаларнинг шиддатли алмашинуви билан изоҳланади. Ҳудудларнинг иқтисодий ўсишини ва қулай инвестицион муҳитни яратиш ва қўллаб-қувватлаш, жадаллаштиришда ҳал қилувчи ролни ишлаб чиқариш инвестициялари ўйнаши керак.

Фақат инвестициялар базасидагина асосий капитални янгилаш ҳамда шу асосда ишлаб чиқариш харажатларини камайтириш ва сифатини яхшилаш эвазига маҳсулотнинг рақобатбардошлигини ошириш мумкин. Бироқ бу ҳозирги юксак даражада интеграциялашган хўжалик шароитида давлатнинг мувофиқлаштирувчи роли объектив равишда анча салмоқли бўлиб қолмоқда. Шу муносабат билан инвестиция муҳитни яхшилашда барча ҳудудларга олиб келаётган инвесторлар фаолиятига давлатнинг фаол

²³ Бекмуродов А.Ш., Карриева Я.К., Нематов И.У., Набиев Д.Х., Каттаев Н.Т. Хорижий инвестициялар. Ўқув қўлланма. – Т.: Иқтисодиёт, 2010.-98 б.

аралашувига яқин йиллар мобайнидаги макроиқтисодий сиёсатнинг таркибий қисми сифатида қараш муҳим аҳамият касб этади.

Бу эса стратегик мақсад – ҳудудлар иқтисодий ўсишини таъминлаш учун амалга оширилмоғи, бу рақобатбардошлик ва ҳудуд иқтисодиётнинг барқарор ривожланиши мезонларига жавоб бериши лозим. Стратегик мақсадга эришиш қулай инвестицион муҳитни яратиш асосида таъминланиши мумкинки, инвестиция жараёнларини давлат йўли билан макро бошқариб туриш бундай режалаб туришнинг энг муҳим йўналишларидан бири бўлиб ҳисобланади.

Ҳудудлардаги инвестицион муҳитини шакллантиришнинг ҳозирги босқичи иқтисодий ўсиш йўлига ўтиб олиш билан изоҳланади. Бундай ўсиш алоҳида инвестиция сиёсатини ишлаб чиқиш ва амалга оширишни талаб этадики, у тараққий этган мамлакатлар тажрибасига, инвестиция ресурслари ва чет эл инвестицияларини жалб қилиш сифатида маблағлардан фойдаланишнинг мавжуд имкониятларига таяниши лозим бўлади. Чет эл инвестицияларини жалб этмай туриб, ҳозирги замон талабларига жавоб берадиган ишлаб чиқаришнинг ташкил этилишини таъминлаш мумкин эмас.

Ҳудудлар инвестиция жараёнларини изга солиб туришнинг иқтисодий асосларини яратиш, ишлаб чиқилган сиёсатни амалга оширишга имкон туғдирувчи шарт-шароитни таъминлаш инвестиция сиёсатининг муҳим вазифаларидан бири бўлиб, ҳудудларда қулай инвестицион муҳит яратишга айнан шу йўл билан эришиш мумкин.

Республика ҳудудида инвестиция муҳит билан ўзаро боғланган амалга ошириш жараёнига қаратилган субъектлар таркибий ўзгартиришлар стратегияси маъносини чуқур англаб олишлари, глобаллашув, иқтисодиётларнинг халқаро рақобат ва ўзаро ҳамкорлиги натижаларини, мамлакат ҳудудлари тараққиёти ва ҳудудлар корхоналарининг халқаро бозорларга чиқиш истиқболларини олдиндан кўра билишлари керак.

III-БОБ бўйича хулоса

Ўзбекистондаги иқтисодий ўсиш, энг аввало, капитал маблағлар ўзлаштирилиши ва замановий технологик ускуналар билан жихозланган янги прогрессив ишлаб чиқариш ҳаракатга келтирилиши асосида таъминлана бошланди.

Лекин хўжалик субъектларида ҳамон молиявий ресурсларнинг етишмаслиги сармоя кўйиш даражаси ошишини чегаралаб турувчи асосий сабаб бўлиб келмокда. Таклиф этилаётган ишлаб чиқариш омиллари - ишчи кучи, ускуналар, конструкцион материаллар тўлов қобилиятига эга талабдан юкори бўлмокда. Бу эса инвестицион товарлар ишлаб чиқараётган тармок маҳсулотлари баҳоси бошқа товарлар нархига нисбатан пасайишига сабаб бўлади.

Хорижий инвесторларнинг асосий қисми иқтисодиёти ўтиш даврида бўлган мамлакатларга кўйиладиган сармояларга фақатгина дивиденд ва фоизлар кўринишидаги пул ишлаш йўли деб қарамайди. Улар бундай сармояларни умумий стратегиясининг бир қисми, деб ҳисоблашади. Хорижий тадбиркорларнинг асосий мақсади эртаси бор бўлган бозорда мустахкам ўрнашиш, молиявий оқимлар устидан назорат ўрнатиш, импорт ва валюта чеклашларини четлаб ўтиш ва баъзан рақобатчи корхонани бозордан сиқиб чиқаришдан иборат. Шу сабабли ҳам хорижий инвесторларга иқтисодиётни кўтаришдаги асосий ҳарактерлантирувчи куч сифатида қараш мумкин эмас. Хорижий инвесторларни жалб этиш, чет эл тадбиркорларига имтиёзлар яратишда, авваламбор, мамлакат манфаатидан келиб чиқиш лозим.

Ривожланган мамлакатлар орасида чет эл инвестицияларини ўз миллий иқтисодиётига жалб этишнинг рақобат шакли йилдан-йилга кучайиб бормокда. Шу боис, чет эллик инвесторларга яратилган қулайлик қайси давлатда устун даражада бўлса, яъни фойда олиш эҳтимоли каттароқ бўлса, табиийки, уларнинг айнан ўша давлат иқтисодиётига сармоя киритишга қизиқиши ортади. Бу эса, бозор иқтисодиётининг нисбий самарадорлик

конунига мос келувчи ечим хисобланади, яъни қаерда самара (фойда) олиш имконияти нисбатан юқори бўлса, тадбиркорлар ўша ердаги бозорга кўпроқ интилади. Шунингдек, бугун Ўзбекистон бозор иқтисодиётига ўтаётган давлатлар ичида энг юқори инвестиция муҳити яратган мамлакатлардан бирига айланди.

Ўзбекистонда бозор иқтисодиётининг шаклланиши ҳудудларда қулай инвестиция муҳитини, бир қатор макроиқтисодий омилларини кескин даражада кучайтирилишини тақозо этади. Бу соҳада рўй бераётган жараёнлар воқеаларнинг шиддатли алмашинуви билан изоҳланади. Ҳудудларнинг иқтисодий ўсишини ва қулай инвестицион муҳитни яратиш ва қўллаб-қувватлаш, жадаллаштиришда ҳал қилувчи ролни ишлаб чиқариш инвестициялари ўйнаши керак.

Фақат инвестициялар базасидагина асосий капитални янгилаш ҳамда шу асосда ишлаб чиқариш харажатларини камайитириш ва сифатини яхшилаш эвазига маҳсулотнинг рақобатбардошлигини ошириш мумкин. Бироқ бу ҳозирги юксак даражада интеграциялашган хўжалик шароитида давлатнинг мувофиқлаштирувчи роли объектив равишда анча салмоқли бўлиб қолмоқда. Шу муносабат билан инвестиция муҳитни яхшилашда барча ҳудудларга олиб келаётган инвесторлар фаолиятига давлатнинг фаол аралашувига яқин йиллар мобайнидаги макроиқтисодий сиёсатнинг таркибий қисми сифатида қараш муҳим аҳамият касб этади.

Ҳудудлардаги инвестицион муҳитини шакллантиришнинг ҳозирги босқичи иқтисодий ўсиш йўлига ўтиб олиш билан изоҳланади. Бундай ўсиш алоҳида инвестиция сиёсатини ишлаб чиқиш ва амалга оширишни талаб этадики, у тараққий этган мамлакатлар тажрибасига, инвестиция ресурслари ва чет эл инвестицияларини жалб қилиш сифатида маблағлардан фойдаланишнинг мавжуд имкониятларига таяниши лозим бўлади. Чет эл инвестицияларини жалб этмай туриб, ҳозирги замон талабларига жавоб берадиган ишлаб чиқаришнинг ташкил этилишини таъминлаш мумкин эмас.

ХУЛОСА ВА ТАКЛИФЛАР

Иқтисодийни модернизациялаш жараёнида давлатни илмий-техника сиёсатининг моҳияти республика ички талабини тез қондирадиган, жаҳон бозорида рақобатлаша оладиган, иқтисодий тармоқларини тубдан янгиланишига имкон берадиган илмий технологик тадқиқотларга, инновацион жараёнларга кўмаклашишдир.

Инвестициялар замонавий техника ва технологиялар билан қуролланиш, илмий-техник, ишлаб чиқариш ва ақлий имкониятларини тиклашнинг асосий воситадир. Айнан хорижий инвестициялар орқали миллий иқтисодий жонланиб, ишлаб чиқариш замонавий, рақобатдошлар товарлар ишлаб чиқаришга ихтисослашиб боради. Бу эса ўз навбатида янги иш ўринларининг ташкил этилиши ва мамлакатдаги мавжуд иқтисодий ва ижтимоий муаммоларнинг ҳал бўлишига олиб келади.

Инвестиция муносабатларининг давлат томонидан тартибга солиниши ҳуқуқий шароитлар яратиш, ушбу фаолиятни юритиш учун кафолатлар бериш, бу фаолият субъектларини суғурталаш ва бошқа воситалар орқали ижтимоий ёки давлат манфаатларини амалга ошириш йўлида ташкил этилади.

Хорижий инвестициялар - бу чет эл инвесторлари томонидан юқори даражада даромад олиш, самарага эришиш мақсадида мутлақ бошқа давлат иқтисодийнинг, тадбиркорлик ва бошқа фаолиятларига сафарбар этадиган барча мулкӣ, молиявий, интеллектуал бойликлардир. Хорижий инвестициялар қўшма корхоналар ташкил этиш, хорижий инвесторларга тўлиқ тегишли бўлган корхоналарни яратиш, хусусийлаштиришда қатнашиш, хорижий шериклар билан банк тузиш, қимматли қоғозларни сотиб олиши, ер ва бошқа табиий ресурслардан фойдаланиш ҳуқуқига эга бўлишда, эркин иқтисодий ҳудудларда фаолият олиб боришда жуда катта ва муҳим аҳамиятга эгадир.

Бозор иқтисодиёти шароитида корхоналарнинг асосий ва айланма ишлаб чиқариш фондларида инвестицияларни молиялаштиришнинг ўзига хос

манбалари шакллантирилган бўлиб, бундай манбалар корхоналарнинг ўз-ўзини молиялаштириш тамойилларига асосланади.

Глобаллашув жараёнига қўшилиш - бу дунёнинг етакчи давлатлари билан ҳамкорликда бўлиш, ижтимоий-иқтисодий ва сиёсий соҳадаги давлат сиёсатининг ўзаро манфаатли асосда бу давлатлар сиёсатига мос келишидир. Глобаллашув жараёнига иқтисодиётни эркинлаштириш, илмий-техник тараққиётнинг тезлашиши, рақобатнинг кучайиши ва бошқа бир қатор омиллар ҳам хосдир.

Жаҳон тажрибаси шуни кўрсатадики, мамлакат иқтисодиётида хорижий инвестицияларнинг тутган ўрни, салмоғи мазкур давлатдаги инвестицион муҳитнинг қанчалик қулайлигини белгилайди. Бу муҳит кўп жihatдан хорижий инвестицияларга нисбатан давлат олиб бораётган сиёсатини ва ташқи иқтисодий фаолиятининг давлат томонидан тартибга солишнинг хусусиятлари билан баҳоланади.

Бозор иқтисодиёти ислохотларини чуқурлаштириш, иқтисодиётни эркинлаштириш ва мулк ҳуқуқини ҳимоя қилишни мустақкамлашга қаратилган чора-тадбирларнинг амалга оширилиши мамлакатимизда инвестиция муҳитини яхшилаш ҳамда ҳажми тобора ортиб бораётган хорижий инвестицияларни жалб қилишда ижобий таъсир кўрсатади.

Инвестиция дастурларида муайян даврда амалга оширилиши мўлжалланган лойиҳалар, уларнинг бажарилиш босқичлари ва сарфланиши кўзда тутилган маблағлар қиймати ҳудудлар ва тармоқлар бўйича акс эттирилади. Инвестиция дастурлари узоқ муддатга мўлжалланган бўлиб, унда ҳар бир йил учун мўлжалланган чора-тадбирлар алоҳида ифодаланган бўлади.

Мамлакатимиз ва унинг алоҳида ҳудудлари иқтисодиёти самарадорлиги бевосита инвестиция сиёсатининг тавсифи ва миқёсларига боғлиқ. Инвестициялар республикамиз ижтимоий-иқтисодий ривожланишидаги ҳудудий тафовутлар ва номутаносибликларни қисқартиришнинг муҳим воситаси бўлиб, улардан мақсадга мувофиқ фойдаланиш ҳудудларда мавжуд

табiiй-иқтисодий ва меҳнат ресурсларидан самарали фойдаланишга ва шу орқали иқтисодиётнинг ҳудудий таркибини такомиллаштиришга имкон беради.

Ҳудудлардаги инвестицион муҳитини шакллантиришнинг ҳозирги босқичи иқтисодий ўсиш йўлига ўтиб олиш билан изоҳланади. Бундай ўсиш алоҳида инвестиция сиёсатини ишлаб чиқиш ва амалга оширишни талаб этадики, у тараққий этган мамлакатлар тажрибасига, инвестиция ресурслари ва чет эл инвестицияларини жалб қилиш сифатида маблағлардан фойдаланишнинг мавжуд имкониятларига таяниши лозим бўлади. Чет эл инвестицияларини жалб этмай туриб, ҳозирги замон талабларига жавоб берадиган ишлаб чиқаришнинг ташкил этилишини таъминлаш мумкин эмас.

Ҳудудлар инвестиция жараёнларини изга солиб туришнинг иқтисодий асосларини яратиш, ишлаб чиқилган сиёсатни амалга оширишга имкон туғдирувчи шарт-шароитни таъминлаш инвестиция сиёсатининг муҳим вазифаларидан бири бўлиб, ҳудудларда қулай инвестицион муҳит яратишга айнан шу йўл билан эришиш мумкин.

Жаҳон молиявий-иқтисодий инқирози ҳукм сураётган айнаи дамда, иқтисодиётнинг реал сектор корхоналарини, шунинг билан бирга инфратузилма объектлари ривожланишини қўллаб-қувватлаш мақсадида инвестицион маблағларни топиш ва уларни мақсадли йўналтириш муҳим омиллардан бирига айланмоқда

Экспорт ҳажмини ошириш, унинг таркибини такомиллаштириш, умуман ташқи савдо айланмасини диверсификация қилиш иқтисодиётимиз таркибий тузилишида сифат ўзгаришларига эришиш, унинг рақобатбардошлигини ошириш орқали иқтисодий юксалиш ва аҳоли турмуш фаровонлигини янада кўтариш мақсадларига хизмат қилади.

Бугунги кунда экспортни ривожлантириш бу макроиқтисодий барқарорликни таъминлашга, ишлаб чиқаришни ривожлантиришга, инвестицион фаолиятни рағбатлантиришга йўналтирилган давлатнинг умумий иқтисодий сиёсатининг ажралмас бир қисмидир.

Кейинги йилларда экспорт соҳасида қўлга киритилган ютуқлар, аввало, мамлакатимиз иқтисодиётини тубдан таркибий ўзгартириш ва диверсификация қилиш, қисқа муддатда мутлақо янги, локомотив ролини бажарадиган тармоқларни барпо этиш, ишлаб чиқаришни модернизация қилиш, техник ва технологик янгилаш дастурларини амалга ошириш, замонавий бозор инфратузилмасини шакллантириш борасида ўз вақтида бошланган, чуқур ўйланган ва узоқ истикболга мўлжалланган ишларнинг натижасидир.

Бозор иқтисодиёти шароитида миллий иқтисодиётни барқарор ривожланишини таъминлашда инвестициялардан самарали фойдаланиш, иқтисодий сиёсатнинг асосий концептуал йўналишларидан бири ҳисобланади. Ҳозирги кунда республика иқтисодиётига инвестицияларни жалб қилиш механизмини ривожлантириш зарурияти давр талаби бўлиб, шу билан бир қаторда ташқи ва ички ресурслардан самарали фойдаланиш долзарблигича қолмоқда.

Айни кунларда бирмунча муҳим муаммолардан бири - янги маҳсулотлар ишлаб чиқара олиш ва ҳозирда тайёрланаётган товарлар сифатини кўтариш, уларни бозорга чиқара олиш ва сотишдир. Бундан келиб чиқадики, сармоя кўйишнинг асосий йўналиши илмий тадқиқотлар ва тажриба-конструкторлик ишланмалари, ишлаб чиқаришни техник қайта жиҳозлаш, кадрларни қайта тайёрлаш ҳамда маҳсулот сотиш тизимини ривожлантиришга қаратилиши лозим.

Хорижий сармоялар жалб этишда энг катта тўсиқлардан бири мулкый муносабатлар такомиллаштирилмаганидир. Мисол учун, акционерлар жамияти маъмурияти ўртасидаги ўзаро муносабатлар бўйича бошқарув меъерий ҳужжатларини амалда татбиқ этиш механизмини яратиш зарур.

Шундай қилиб, иқтисодиётга хорижий сармояларни жалб этиш жараёнини оддий схема кўринишида қуйидагича баён этиш мумкин: стратегик мақсад-иқтисодий ҳисоб, таваккалчилик даражасини баҳолаш, уни энг кам даражага тушуриш йўллари топиш. Агар фаолиятнинг бундай

узвийлиги аниқ ва тўлиқ бажарилса, у ҳолда хорижий инвестициялар жалб этилишига умид қилиш мумкин.

Олиб борган изланишларимиз, Наманган вилояти ҳудудларига хорижий инвестицияларни жалб қилишда қуйидаги муаммолар мавжудлигини кўрсатмоқда:

-инвестиция инфратузилмасининг ривожланмаганлиги-банклар, инвестиция фондлари, суғурта ва лизинг компаниялари фаолиятини рағбатлантириш ва инвестиция лойиҳаларини амалга оширишда уларнинг иштирокини самарали йўлга қўйиш;

-тадбиркорларнинг бизнес-кўникмалари, шу жумладан, инвестиция лойиҳалари билан ишлаш тажрибаси ва ҳуқуқий билимларининг етарли эмаслиги-ҳудудларда консалтинг, маркетинг ва юридик хизмат кўрсатувчи марказлар ташкил этиш ва фаолиятини ривожлантириш;

-инвестиция таклифлари ва лойиҳа техник-иқтисодий асосларининг белгиланган талабларга жавоб бермаслиги-тадбиркорларга инвестиция лойиҳаларини ишлаб чиқаришда тижорат банклари, ҳудудлардаги савдо-саноат палатаси ва бошқа масъул идоралар томонидан амалий ёрдам кўрсатилишини маҳаллий ҳокимликлар томонидан ташкил этиш ва доимий назоратга олиш;

-лойиҳа ташаббускорлари молиявий-иқтисодий ҳолатининг ночорлиги-инвестиция дастурлари ва ҳудудларни ижтимоий-иқтисодий ривожлантириш бўйича дастурларга киритиш таклиф этилаётган лойиҳалар ташаббускорларининг молиявий-иқтисодий ҳолатининг маҳаллий ҳокимликлар ва тижорат банклари томонидан чуқур таҳлил қилиниши;

-маҳаллий ҳокимликларнинг хорижий инвесторларни ҳудуд тўғрисида тўлиқ инвестицион муҳитга оид маълумотлар билан таъминлашда фаол иштирок этмаётганлиги-хорижий инвесторларни тўлақонли равишда ахборот билан таъминлаш учун ҳар бир ҳудуд бўйича «Вилоят инвестиция салоҳияти» вэб-порталини ташкил этиш, инвестиция фаолиятига оид конференциялар, семинарлар ва тақдимотлар ўтказиш.

Бозор иқтисодиёти инвестицион лойиҳа рискларини баҳолашда комплекс ёндашувлар ва лойиҳавий молиялаштиришда қўлланиладиган барча инвестицияларнинг самарадорлик кўрсаткичлари тизимини ўрганишни талаб этади.

Турли манба маблағларидан, шу жумладан чет эл инвестициялари ва кредитларидан ташкил топадиган инвестиция капитали ҳаммабоплиги, ишончлилиги, тузилмасининг мураккаблигига қараб, чекланганлиги, ҳаракатчанлиги, ҳимоясининг бўшлиги туфайли ўз муҳитининг солиқ, божхона сиёсати ва бошқа омилларга ҳушёр туради. Молиялаштириш манбаларини шакллантиришда уларнинг нархини, хавфсизлигини, капитал талофатлари рискин минималлаштириш, ҳозирги қийматни сақлаш ва капиталлаштириш асосий вазифа ҳисобланади.

Инвестиция лойиҳаларини баҳолашда, танлаб олиш ва амалга оширишда ички ва ташқи инвестиция имкониятларини таҳлил қилишда:

Биринчидан, албатта ҳар бир жалб этиладиган молиялаштириш манбаи қийматини пулнинг вақтли қиймати назарияси асосида баҳолашни ўтказиш мақсадга мувофиқдир.

Иккинчидан, лойиҳа бўйича номаълумликларни таҳлил қилиш, рискларни камайтириш усуллариини белгилаш ва уларни олдиндан инвестициялаш иштирокчилари ўртасида тақсимлаш тавсия этилади.

Учинчидан, инвестиция лойиҳаларининг самарадорлигини баҳолашда соф дисконтланган меъёри, қопланиш муддати каби стандарт услуб кўрсаткичларидан фойдаланши зарур.

Тўртинчидан, ўз маблағлари ва хорижий шериклар, халқаро молия институтлари ресурслари ҳисобидан молиялаштириладиган инвестицион лойиҳалар бўйича қарорлар қабул қилишда уларни жалб этиш нархларини аниқлаш асосида ресурс базасини баҳолашни ўтказиш зарур.

ФОЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР

I. Расмий ҳужжатлар

Ўзбекистон Республикаси Конституцияси ва қонунлари

1. Ўзбекистон Республикаси Конституцияси.-Т.: “Адолат”, 1992
2. Ўзбекистон Республикасининг “Хорижий инвестициялар тўғрисида”ги қонуни.
3. Ўзбекистон Республикасининг “Хорижий инвесторларнинг ҳуқуқлари кафолатлари ва ҳимоялаш чоралари тўғрисида”ги Қонуни, 1998 йил.
4. Ўзбекистон Республикасининг “Инвестиция фаолияти тўғрисида”ги Қонуни. 1998 йил.
5. Ўзбекистон Республикасининг “Қимматли қоғозларбозорида инвесторларнинг ҳуқуқларини ҳимоя қилиш тўғрисида” ги Қонуни. 2001 йил.
6. Ўзбекистон Республикасининг “Эркин иқтисодий зоналар тўғрисида”ги Ўзбекистон Республикаси қонунига ўзгартириш ва қўшимчалар киритиш ҳақида”ги Қонуни. 2009 йил.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг Қарорлари ва фармонлари

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Хорижий инвестициялар иштирокидаги корхоналарни ташкил этиш ва уларнинг фаолиятини рағбатлантиришга оид қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида”ги 31.05.1996 й. ПФ-1467-сонли Фармони.
2. Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Хорижий инвестициялар иштирокидаги лойиҳаларни амалга ошириш механизмини такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги 09.02.1998 й. ПФ-1924-сонли Фармони.
3. Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Тўғридан-тўғри хусусий хорижий инвестицияларни жалб этишни рағбатлантириш

борасидаги қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида”ги 11.04.2005 й. ПФ-3594-сонли Фармони.

4. Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Хорижий инвестициялар ва кредитларни жалб этиш ҳамда ўзлаштириш жараёнини такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги 24.07.2008 й. ПҚ-927-сонли Қарори.

5. Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Иқтисодиётнинг реал сектори корхоналари молиявий барқарорлигини ошириш бўйича чора-тадбирлари тўғрисида”ги 18.11.2008 й. ПФ-4053-сонли Фармони.

6. Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Иқтисодиётнинг реал сектори корхоналарини қўллаб-қувватлаш, уларнинг барқарор ишлашини таъминлаш ва экспорт салоўиятини ошириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги 28.11.2008 й. ПФ-4058-сонли Фармони.

7. Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Ўзбекистон Республикасининг 2010 йилги Инвестиция дастури тўғрисида”ги 28.10.2009 й. ПҚ-1213-сонли Қарори.

8. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2011 йил 31 октябрдаги ”2012-2015 йилларда Республика озиқ-овқат саноатини бошқаришни ташкил этишни янада такомиллаштириш ва ривожлантириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПҚ-1633-сонли Қарори

9. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2011 йил 27 декабрдаги ПҚ-1668 сонли Қарори

Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг Қарорлари

1. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг “Ўзбекистон Республикасида хорижий инвестициялар иштирокидаги корхоналарни ташкил этиш, давлат рўйхатидан ўтказиш ва тугатиш тартиби тўғрисида”ги 336-сонли Қарори, 02.07.1997 й.

2. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг “Тўғридан – тўғри хорижий инвестицияларни ҳуқуқий ўймоя қилишни кучайтиришга оид қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида”ги 205-сонли Қарори, 02.05.12003 й.

3. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг “Хорижий инвестициялар иштирокидаги устувор лойиҳаларни амалга ошириш учун хорижий инвестицияларни жалб этиш механизмини такомиллаштириш тўғрисида”ги 58-сонли Қарори, 09.02. 2004 й.

4. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг “Хорижий инвестициялар иштирокидаги корхоналарга берилаётган имтиёзларнинг рағбатлантирувчи ролини оширишга доир қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида”ги 74-сонли Қарори, 01.05. 2006 й.

5. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг “Хорижий инвестициялар иштирокидаги куч агрегатлари ишлаб чиқариладиган “Дженерал моторс пауэртрейн-Ўзбекистон” корхонаси қурилишини таъминлаш чора-тадбирлари тўғрисида”ги 279-сонли Қарори, 26.12. 2008 й.

6. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2009 йил 14 августдаги “2009-2012 йилларда Наманган вилоятида саноатни ривожлантириш ва ишлаб чиқаришни модернизация қилиш Дастури тўғрисида”ги 232-сонли Қарори

II. Махсус адабиётлар

1. “Бош мақсадимиз – кенг кўламли ислохотлар ва модернизация йўлини қатъият билан давом эттириш”. Ўзбекистон Республикаси Президенти Ислом Каримовнинг 2012 йил мамлакатимизни ижтимоий-иқтисодий ривожлантириш якунлари ҳамда 2013 йилга мўлжалланган иқтисодий дастурнинг энг муҳим устувор йўналишларига бағишланган Вазирлар Маҳкамасининг мажлисидаги маърузаси. // Халқ сўзи. 2013 йил 19- январ.

2. “2012 йил ватанимиз тарақиётини янги босқичга кўтариладиган йил бўлади”. Ўзбекистон Республикаси И.А.Каримовнинг 2011 йилнинг асосий

яқунлари ва 2012 йилда Ўзбекистоннинг ижтимоий иқтисодий ривожлантиришнинг устувор йўналишларига бағишланган Вазирлар Маҳкамасининг мажлисидаги маърузаси // Халқ сўзи, 2012 йил 20 январь, № 14 (5434).

3. Асосий вазифамиз – Ватанимиз тараққиёти ва халқимиз фаровонлигини янада юксалтиришдир. – Президент Ислом Каримовнинг 2009 йилнинг асосий яқунлари ва 2010 йилда Ўзбекистонни ижтимоий-иқтисодий ривожлантиришнинг энг муҳим устувор йўналишларига бағишланган Вазирлар Маҳкамасининг мажлисидаги маърузаси // Халқ сўзи, 2010 йил 30 январь.

4. Мамлакатимизни модернизация қилиш ва кучли фуқаролик жамияти барпо этиш – устувор мақсадимиздир. – Президент Ислом Каримовнинг Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси Қонунчилик палатаси ва Сенатининг қўшма мажлисидаги маърузаси // Халқ сўзи, 2010 йил 28 январь.

5. Ўзбекистон Конституцияси – биз учун демократик тараққиёт йўлида ва фуқаролик жамиятини барпо этишда мустаҳкам пойдевордир. – Президент Ислом Каримовнинг Ўзбекистон Республикаси Конституцияси қабул қилинганининг 17 йиллигига бағишланган тантанали маросимдаги маърузаси // Халқ сўзи, 2009 йил 6 декабрь.

6. Каримов И.А. Жаҳон молиявий-иқтисодий инқироzi, Ўзбекистон шароитида уни бартараф этишнинг йўллари ва чоралари / И.А.Каримов. – Т: Ўзбекистон, 2009. – 56 б.

7. Мамлакатимизни модернизация қилиш ва янгилашни изчил давом эттириш – давр талаби. Президент Ислом Каримовнинг 2008 йилда мамлакатимизни ижтимоий-иқтисодий ривожлантириш яқунлари ва 2009 йилга мўлжалланган иқтисодий дастурнинг энг муҳим устувор йўналишларига бағишланган Вазирлар Маҳкамаси мажлисидаги маърузаси // Халқ сўзи, 2009 йил 14 февраль.

8. Каримов И.А. Энг асосий мезон – ҳаёт ҳақиқатини акс эттириш. – Т.: Ўзбекистон, 2009. – 24 б.

9. Ўзбекистон Республикаси Президенти Ислом Каримовнинг «Жаҳон молиявий-иқтисодий инқирози, Ўзбекистон шароитида уни бартараф этишнинг йўллари ва чоралари» номли асарини ўрганиш бўйича ўқув қўлланма. – Т.: Иқтисодиёт, 2009. – 120 б.

10. Каримов И.А. Юксак маънавият – енгилмас куч. – Т.: “Маънавият”, 2009.

11. Каримов И.А. Бизнинг йўлимиз — демократик ислохотларни чуқурлаштириш ва модернизация жараёнларини изчил давом эттириш йўлидир. Ўзбекистон Президенти Ислом Каримовнинг Ўзбекистон Республикаси Конституциясининг 19 йиллигига бағишланган тантанали маросимда қилган маърузаси. – “Халқ сўзи” газетаси.

12. Ўзбекистон – иқтисодиётни модернизациялаш ҳамда ислохотларни чуқурлаштиришнинг янги ва юксак босқичи йўлида. (Бекмуродов А.Ш., Гафуров У.В.) Т.: Иқтисодиёт, 2008. – 126 б. (электрон версияси билан).

13. Оммабоп иқтисодиёт: моҳияти ва асосий тушунчалари (ўзбек ва рус тилларида). Илмий-оммабоп қўлланма. (Бекмуродов А.Ш., Гимранова О.Б., Шамшиева Н.Н.) Т.: Иқтисодиёт, 2009. – 92 б. (электрон версияси билан).

14. Ўзбекистон иқтисодиётни либераллаштириш ва модернизациялаш йўлида. Экспресс-проспект. (Бекмуродов А.Ш., Беркинов Б.Б., Усмонов Б.Б., Ҳамидов О.М., Гафуров У.В. ва Неъматов И.У.) Т.: Иқтисодиёт, 2009. – 5 б.

15. Боди, Зви, Кейн, Алекс, Маркус, Алан. Принципў инвестиций, 4-е издание.: Пер. с англ. "Вильямс", 2008. — 984 с .

16. Бекмуродов А.Ш., Карриева Я.К., Нематов И.У., Набиев Д.Х., Каттаев Н.Т. Хорижий инвестициялар. Ўқув қўлланма. – Т.: Иқтисодиёт, 2010.-98 б.

17. Дамодаран А. Инвестиционная оценка: Инструментў и методў оценки любўх активов: Пер.с англ.- 4-е изд.-М.:Альпина Бизнес Букс,2007. - 1340 с.

18. Инвестиции: учеб. /А.Ю. Андрианов, СВ. Валдайцев, П.В. Воробьев и др. -2-е изд., перераб. и доп. - М.: ТК Велби, Изд-во Проспект, 2008. - 584 с.

19. Шарп У., Александер Г., Бэйли Дж. Инвестиции: Пер. с англ. - М. ИНФРА-М, 2007. -1028 с.
20. Внешнеэкономическая деятельность: Учебник. /[Б. М. Смитиенко, В. К. Поспелов, С. В. Карпова и др.]; под ред. Б. М. Смитиенко, В. К. Поспелова. - 4-е изд., перераб. и доп. - М.: «Академия», 2007. - 304 с.
21. Н.Н.Расулов.Стимулирование привлечения иностранных инвестиции в экономику Узбекистана.-Т.: «ФАН», 2003.-165 с.
22. Игошин Н.В. Инвестиции, организация, управление, финансирование: Учебник / -3-е изд.-М.: «ЮНИТИ : ДАНА», 2005.- 448 с.
23. Дегтярёв О.И. Внешнеэкономическая деятельность: Учеб. пособие. /Дегтярёва О.И., Полянова Т.Н., Саркисов С.В. –М.: Дело, 2005. – 325 с.
24. Диденко Н. И. Основы внешнеэкономической деятельности в РФ. 2-е изд. –СПб.: Питер, 2004. – 286 с.
25. Ўзбекистон иқтисодиётини либераллаштириш йилларида 1-қисм. Бекмуродов А., Болтабаев М., Ғойибназаров Б., Аманбаев М., Тошхўжаев М. Макроиқтисодий сиёсат ва иқтисодий ислохотлар. – Т.: ТДИУ, 2005.
26. Ўзбекистон иқтисодиётини либераллаштириш йилларида 2-қисм. Бекмуродов А., Ҳакимов Р., Сафаров Б., Захидов Г. Қишлоқ хўжалигида иқтисодий ислохотлар ва фермерлик ҳаракати. – Т.: ТДИУ, 2005.
27. Ўзбекистон иқтисодиётини либераллаштириш йилларида 3–қисм. Бекмуродов А.Ш., Сатторов С., Тўраев Ж., Солиев К., Рўзиев С. Кичик бизнес ва тадбиркорлик ривожига – давр талаби. - Т.: ТДИУ, 2005.
28. Ўзбекистон иқтисодиётини либераллаштириш йилларида 4-қисм. Бекмуродов А., Тожиев Р., Қурбонов Х., Алимардонов М. Молия ва банк тизимидаги ислохотлар самараси. – Т.: ТДИУ, 2005.
29. Ўзбекистон иқтисодиётини либераллаштириш йилларида 5-қисм. Бекмуродов А., Таиров Ш., Махмудов Э., Исаков М., Тўраев Н. Ташқи иқтисодий сиёсат: савдо ва инвестициялар оқимлари. – Т.: ТДИУ, 2005.
30. “Қўшма корхоналарни ташкил этишга инвестицияларни киритишнинг устувор йўналишлари ва вазифалари” мавзусидаги Республика

илмий-амалий анжуман материаллари. – Т.: ТДИУ, 2008.

31. Ўзбекистон Республикаси Давлат статистика қўмитасининг тегишли йиллар бўйича статистик тўпламлари

32. Наманган вилояти Статистика бошқармасининг тегишли йиллар бўйича статистик тўпламлари

III. Журналдаги мақолалар

1. Балацкий Е., Павличенко Р. “Иностранные инвестиции и экономический рост”: теория и практика исследования/ Мировая экономика и международные отношения. – 2002г.-№1.-С. 52-64

2. Гайбуллаев "Инвестиция иқтисодий самарадорлигини баҳолаш услубиятини такомиллашгариш"/ "Бозор, пул ва кредит". - Т.2002, №9-10 бет.38-41.

3. Ғозибеков Д.Ғ., Инвестицион лойиҳаларни молиялаштириш ва лизинг. //Бозор, пул ва кредит. - 1999. Май, 5 сон. - Б. 50-53.

4. Ғозибеков Д.Ғ., Ўзбекистон Республикаси минтақаларида инвестицион муҳитни барпо этиш ва уни такомиллаштириш муаммолари. "Инвестицион муҳит ва иқтисодиётни ривожлантиришнинг минтақавий муаммолари" мавзусидаги Ўзбекистон Республикаси мустақиллигининг 10 йиллига, Фарғона Давлат Университетнинг 70 йиллиги ва Кадрлар тайёрлаш миллий дастури I босқичининг якунларига бағишланган илмий амалий конференция тезислари тўплами. 25-26 май, Фарғона, 2001.

5. Ғозибеков Д.Ғ., «Ўзбекистонда инвестициявий муҳит ва уни яхшилаш йўллари». "Ўзбекистон Республикаси банк тизимини ислоҳ қилиш жараёнида эркинлаштириш ва жаҳон тажрибасини қўллашнинг долзарб муаммолари". Мавзусидаги халқаро илмий - амалий конференция тўплами. БМА, 30 май, Тошкент, 2001.

6. Каримов Н. "Банковское кредитование инвестиционных проектов", / "Бозор, пул ва кредит". - Т.2002 - №9-10. стр.22-25.

7. Комаров В.В. "Инвестиции в СНГ" / Деньги и кредит. - М., 2002г. - № 9. - С. 71-75

8. Мозиас П. "Прямые иностранные инвестиции: современные тенденции" / Мировая экономика и международные отношения. - 2002г. - № 1. - С. 65-72

9. Нурманова Б. "Методы снижения рисков при кредитовании инвестиционных проектов", / "Бозор, пул ва кредит", - Т., 2003, - №1, с.16-18.

10. Сафаев Ш. "Инвестиционный климат Республики Узбекистан" / Деловой партнер Узбекистана". - 2002. - 14 февраля, №7. стр.2-3.

11. Хошимов К. "Хорижий инвестициялар ҳудудий тақсимотини мукамаллаштиришнинг солиқ усули / Бозор, пул ва кредит. - 2003. - N 1. - С. 37-39

12. Худайкулов З. "Ўзбекистонда инвестиция фаолиятини давлат томонидан бошқариш ва инвестиция фаоллиги муаммолари". / "Рынок ценных бумаг". - Т., 2002. - №2, стр.2-3

13. Нуриддинов У., Исматов Ш. Иқтисодий тармоқларига инвестициялар жалб қилиш самарадорлигини ошириш. Иқтидорли талабалар, магистрантлар ва мустақил изланувчиларнинг илмий-амалий конференцияси материаллари тўплами. Наманган, 2013 йил.

14. Исматов Ш., Нуриддинов У. Худудлар иқтисодиётига инвестициялар жалб қилишни кучайтириш. Иқтидорли талабалар, магистрантлар ва мустақил изланувчиларнинг илмий-амалий конференцияси материаллари тўплами. Наманган, 2013 йил.

IV. Интернет ресурслари

1. www.mfer.uz – Ўзбекистон Республикаси Ташқи иқтисодий алоқалар, инвестициялар ва савдо Вазирлигининг расмий сайти

2. www.uzinfoinvest.uz - «Ўзахборотинвест» агентлигининг расмий сайти.

3. [www. Unctad. Org](http://www.Unctad.Org).

ИҚТИСОДИЁТ ТАРМОҚЛАРИГА ИНВЕСТИЦИЯЛАР ЖАЛБ ҚИЛИШ САМАРАДОРЛИГИНИ ОШИРИШ

Магистрантлар У. Нуриддинов, Ш. Исматов

Ўзбекистон ва жаҳон иқтисодиётининг келгуси тараққиёти, асосан, инвестицияларга боғлиқлигини бугунги кунда деярли ҳар бир мутахассис ва хўжалик юритувчи субъект англаб етганлигини назарда тутсак, ҳозирги кунда республикаимиз иқтисодиётига инвестицияларни, хусусан, хорижий инвестицияларни кенгроқ жалб этиш, уларнинг мамлакатимизда ўтказилаётган иқтисодий ислохотларнинг самарали ижросини таъминлашнинг муҳим асосига айланганлиги билан боғлиқлигини тушуниб олиш қийин эмас. Мамлакатни ижтимоий, иқтисодий ва сиёсий ривожланишида инвестицияларнинг жумладан, хорижий инвестицияларнинг аҳамияти каттадир.

Мамлакатни модернизациялаш жараёнида миллий иқтисодиётни барқарор ривожланишини таъминлашда инвестициялардан самарали фойдаланиш, иқтисодий сиёсатнинг асосий концептуал йўналишларидан бири ҳисобланади. Ҳозирги кунда республика иқтисодиётига инвестицияларни жалб қилиш механизмини ривожлантириш зарурияти давр талаби бўлиб, шу билан бир қаторда ташқи ва ички ресурслардан самарали фойдаланиш долзарблигича қолмоқда.

Айни кунларда бирмунча муҳим муаммолардан бири - янги маҳсулотлар ишлаб чиқара олиш ва ҳозирда тайёрланаётган товарлар сифатини кўтариш, уларни рақобатбардошлигини таъминлаш, бозорга чиқара олиш ва сотишдир. Бундан келиб чиқадики, сармоя кўйишнинг асосий йўналиши илмий тадқиқотлар ва тажриба-конструкторлик ишланмалари, ишлаб чиқаришни техник қайта жиҳозлаш, кадрларни қайта тайёрлаш ҳамда маҳсулот сотиш тизимини ривожлантиришга қаратилиши лозим.

Олиб борган тадқиқотларимиз, Наманган вилояти иқтисодиёти тармоқларига хорижий инвестицияларни жалб қилишда қуйидаги муаммоларни ечимларини топиш лозимлигини кўрсатмоқда:

-банклар, инвестиция фондлари, суғурта ва лизинг компаниялари фаолиятини рағбатлантириш ва инвестиция лойиҳаларини амалга оширишда уларнинг иштирокини самарали йўлга қўйиш;

-тадбиркорларнинг бизнес-кўникмалари, шу жумладан, инвестиция лойиҳалари билан ишлаш тажрибаси ва ҳуқуқий билимларининг етарли эмаслиги-худудларда консалтинг, маркетинг ва юридик хизмат кўрсатувчи марказлар ташкил этиш ва фаолиятини ривожлантириш;

-инвестиция таклифлари ва лойиҳа техник-иқтисодий асосларининг белгиланган талабларга жавоб бермаслиги-тадбиркорларга инвестиция лойиҳаларини ишлаб чиқишда тижорат банклари, худудлардаги савдо-саноат палатаси ва бошқа масъул идоралар томонидан амалий ёрдам кўрсатилишини маҳаллий ҳокимликлар томонидан ташкил этиш ва доимий назоратга олиш;

-лойиҳа ташаббускорлари молиявий-иқтисодий ҳолатининг ночорлиги-инвестиция дастурлари ва худудларни ижтимоий-иқтисодий ривожлантириш бўйича дастурларга киритиш таклиф этилаётган лойиҳалар ташаббускорларининг молиявий-иқтисодий ҳолатининг маҳаллий ҳокимликлар ва тижорат банклари томонидан чуқур таҳлил қилиниши;

Молиялаштириш манбаларини шакллантиришда уларнинг нархини, хавфсизлигини, капитал талофатлари рискинни минималлаштириш, ҳозирги қийматни сақлаш ва капиталлаштириш асосий вазифа ҳисобланади.

Турли манба маблағларидан, шу жумладан чет эл инвестициялари ва кредитларидан ташкил топадиган инвестиция капитали ҳаммабоплиги, ишончлилиги, тузилмасининг мураккаблигига қараб, чекланганлиги, ҳаракатчанлиги, ҳимоясининг бўшлиги туфайли ўз муҳитининг солиқ, божхона сиёсати ва бошқа омилларга ҳушёр туради.

Инвестиция лойиҳаларини баҳолашда, танлаб олиш ва амалга оширишда ички ва ташқи инвестиция имкониятларини таҳлил қилишда:

Биринчидан, албатта ҳар бир жалб этиладиган молиялаштириш манбаи қийматини пулнинг вақтли қиймати назарияси асосида баҳолашни ўтказиш мақсадга мувофиқдир.

Иккинчидан, лойиҳа бўйича номаълумликларни таҳлил қилиш, рискларни камайтириш усуллари белгилаш ва уларни олдиндан инвестициялаш иштирокчилари ўртасида тақсимлаш тавсия этилади.

Учинчидан, инвестиция лойиҳаларининг самарадорлигини баҳолашда соф дисконтланган меъёр, қопланиш муддати каби стандарт услуб кўрсаткичларидан фойдаланиши зарур.

Тўртинчидан, ўз маблағлари ва хорижий шериклар, халқаро молия институтлари ресурслари ҳисобидан молиялаштириладиган инвестицион лойиҳалар бўйича қарорлар қабул қилишда уларни жалб этиш нархларини аниқлаш асосида ресурс базасини баҳолашни ўтказиш зарур.

Илмий изланишларни таҳлил қилиш натижаларига кўра қуйидаги хулоса ва таклифларни келтиришимиз мумкин:

1. Мамлакатимизга илғор техника ва технологияларни халқаро кредит институтларининг ажратган кредит маблағлари эвазига кириб келишида асосий рисклар лойиҳа ташаббускорлари ва резидент банклар зиммасига тушади. Бу рисклардан қочиш учун чет элдан замонавий техника ва илғор технологияларни етказиб беришни лизинг асосида, яъни халқаро молиявий лизинг муносабатларини ривожлантириш орқали амалга ошириш зарур.

2. Инвестицион лойиҳаларни молиялаштириш ва уларнинг мониторингини олиб боришда малакали мутахассисларни тайёрлаш тижорат банклари учун ҳам, инвесторлар (лойиҳа иштирокчилари) учун ҳам зарурдир.

3. Инвестицион лойиҳаларни экспертиза давридаги рискларни камайтириш учун кредит олувчилар томонидан сифатли ва аниқ маълумотларни ўз вақтида берилишини талаб этиш лозим.

4. Ҳар бир банк - кредит ташкилотларида ишлаб чиқаришнинг ва маҳсулотлар бозорининг ҳамма турини қамраб олувчи маркетинг бўлимларини ташкил этиш зарур.

ХУДУДЛАР ИҚТИСОДИЁТИГА ИНВЕСТИЦИЯЛАР ЖАЛБ ҚИЛИШНИ КУЧАЙТИРИШ

Магистрантлар Ш. Исматов, У. Нуриддинов

Иқтисодиётни модернизациялаш жараёнида давлатни илмий-техника сиёсатининг моҳияти республика ички талабини тез қондирадиган, жаҳон бозорида рақобатлаша оладиган, иқтисодиёт тармоқларини тубдан янгиланишига имкон берадиган илмий технологик тадқиқотларга, инновацион жараёнларга кўмаклашишдир.

Инвестициялар замонавий техника ва технологиялар билан қуролланиш, илмий-техник, ишлаб чиқариш ва ақлий имкониятларини тиклашнинг асосий воситадир. Айнан хорижий инвестициялар орқали миллий иқтисодиёт жонланиб, ишлаб чиқариш замонавий, рақобатдош товарлар ишлаб чиқаришга ихтисослашиб боради. Бу эса ўз навбатида янги иш ўринларининг ташкил этилиши ва мамлакатдаги мавжуд иқтисодий ва ижтимоий муаммоларнинг ҳал бўлишига олиб келади.

Инвестиция муносабатларининг давлат томонидан тартибга солиниши ҳуқуқий шароитлар яратиш, ушбу фаолиятни юритиш учун кафолатлар бериш, бу фаолият субъектларини суғурталаш ва бошқа воситалар орқали ижтимоий ёки давлат манфаатларини амалга ошириш йўлида ташкил этилади.

Глобаллашув жараёнига қўшилиш - бу дунёнинг етакчи давлатлари билан ҳамкорликда бўлиш, ижтимоий-иқтисодий ва сиёсий соҳадаги давлат сиёсатининг ўзаро манфаатли асосда бу давлатлар сиёсатига мос келишидир. Глобаллашув жараёнига иқтисодиётни эркинлаштириш, илмий-техник тараққиётнинг тезлашиши, рақобатнинг кучайиши ва бошқа бир қатор омиллар ҳам хосдир.

Жаҳон тажрибаси шуни кўрсатадики, мамлакат иқтисодиётида хорижий инвестицияларнинг тутган ўрни, салмоғи мазкур давлатдаги инвестицион муҳитнинг қанчалик қулайлигини белгилайди. Бу муҳит кўп жихатдан

хорижий инвестицияларга нисбатан давлат олиб бораётган сиёсатини ва ташқи иқтисодий фаолиятининг давлат томонидан тартибга солишнинг хусусиятлари билан баҳоланади.

Бозор иқтисодиёти ислохотларини чуқурлаштириш, иқтисодиётни эркинлаштириш ва мулк ҳуқуқини ҳимоя қилишни мустаҳкамлашга қаратилган чора-тадбирларнинг амалга оширилиши, мамлакатимизда инвестиция муҳитини яхшилаш ҳамда ҳажми тобора ортиб бораётган хорижий инвестицияларни жалб қилишга ижобий таъсир кўрсатади.

Инвестиция дастурларида муайян даврда амалга оширилиши мўлжалланган лойиҳалар, уларнинг бажарилиш босқичлари ва сарфланиши кўзда тутилган маблағлар қиймати ҳудудлар ва тармоқлар бўйича акс эттирилади. Инвестиция дастурлари узоқ муддатга мўлжалланган бўлиб, унда ҳар бир йил учун мўлжалланган чора-тадбирлар алоҳида ифодаланган бўлади.

Мамлакатимиз ва унинг алоҳида ҳудудлари иқтисодиёти самарадорлиги бевосита инвестиция сиёсатининг тавсифи ва миқёсларига боғлиқ. Инвестициялар республикаимиз ижтимоий-иқтисодий ривожланишидаги ҳудудий тафовутлар ва номутаносибликларни қисқартиришнинг муҳим воситаси бўлиб, улардан мақсадга мувофиқ фойдаланиш ҳудудларда мавжуд табиий-иқтисодий ва меҳнат ресурсларидан самарали фойдаланишга ва шу орқали иқтисодиётнинг ҳудудий таркибини такомиллаштиришга имкон беради.

Ҳудудлардаги инвестицион муҳитни шакллантиришнинг ҳозирги босқичи иқтисодий ўсиш йўлига ўтиб олиш билан изоҳланади. Бундай ўсиш алоҳида инвестиция сиёсатини ишлаб чиқиш ва амалга оширишни талаб этадики, у тараққий этган мамлакатлар тажрибасига, инвестиция ресурслари ва чет эл инвестицияларини жалб қилиш сифатида маблағлардан фойдаланишнинг мавжуд имкониятларига таяниши лозим бўлади. Чет эл инвестицияларини жалб этмай туриб, ҳозирги замон талабларига жавоб берадиган ишлаб чиқаришнинг ташкил этилишини таъминлаш мумкин эмас.

Худудлар инвестиция жараёнларини изга солиб туришнинг иқтисодий асосларини яратиш, ишлаб чиқилган сиёсатни амалга оширишга имкон туғдирувчи шарт-шароитни таъминлаш инвестиция сиёсатининг муҳим вазифаларидан бири бўлиб, худудларда қулай инвестицион муҳит яратишга айнан шу йўл билан эришиш мумкин.

Жаҳон молиявий-иқтисодий инқирози ҳукм сураётган айти дамда, иқтисодиётнинг реал сектори корхоналарини, шунинг билан бирга инфратузилма объектлари ривожланишини қўллаб-қувватлаш мақсадида инвестицион маблағларни топиш ва уларни мақсадли йўналтириш муҳим омиллардан бирига айланмоқда

Экспорт ҳажмини ошириш, унинг таркибини такомиллаштириш, умуман ташқи савдо айланмасини диверсификация қилиш иқтисодиётимиз таркибий тузилишида сифат ўзгаришларига эришиш, унинг рақобатбардошлигини ошириш орқали иқтисодий юксалиш ва аҳоли турмуш фаровонлигини янада кўтариш мақсадларига хизмат қилади.

Бугунги кунда экспортни ривожлантириш бу макроиқтисодий барқарорликни таъминлашга, ишлаб чиқаришни ривожлантиришга, инвестицион фаолиятни рағбатлантиришга йўналтирилган давлатнинг умумий иқтисодий сиёсатининг ажралмас бир қисмидир.

Кейинги йилларда экспорт соҳасида қўлга киритилган ютуқлар, аввало, мамлакатимиз иқтисодиётини тубдан таркибий ўзгартириш ва диверсификация қилиш, қисқа муддатда мутлақо янги, локомотив ролини бажарадиган тармоқларни барпо этиш, ишлаб чиқаришни модернизация қилиш, техник ва технологик янгилаш дастурларини амалга ошириш, замонавий бозор инфратузилмасини шакллантириш борасида ўз вақтида бошланган, чуқур ўйланган ва узоқ истиқболга мўлжалланган ишларнинг натижасидир.